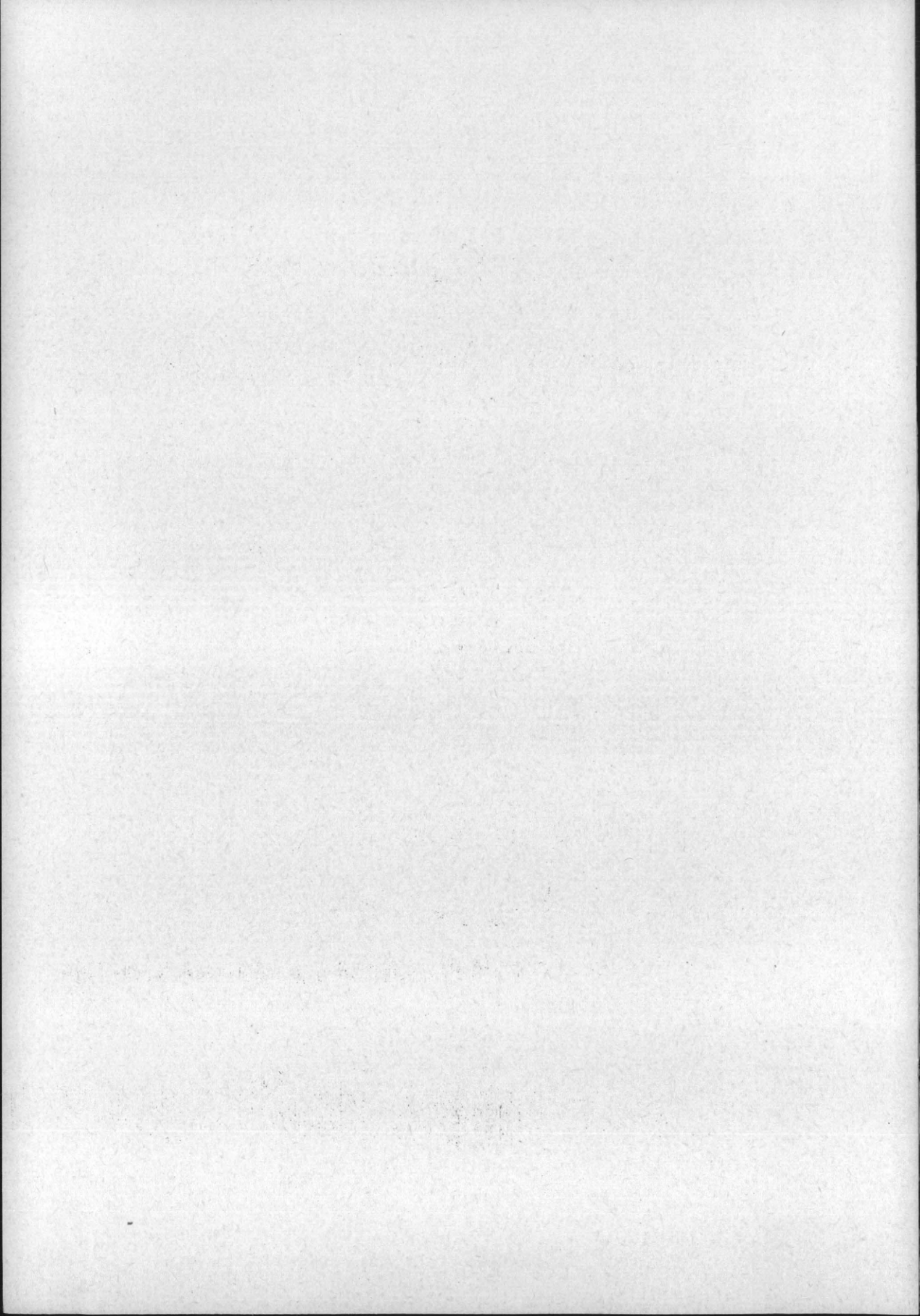

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1981

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γ. Ε. ΜΥΛΩΝΑ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1982

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1981

TABLE OF CONTENTS

Page

Introduction

Chapter I

Chapter II

Chapter III

Chapter IV

Chapter V

Chapter VI

Chapter VII

Chapter VIII

Chapter IX

Chapter X

Chapter XI

Chapter XII

Chapter XIII

Chapter XIV

Chapter XV

Chapter XVI

Chapter XVII

Chapter XVIII

Chapter XIX

Chapter XX

Chapter XXI

Chapter XXII

Chapter XXIII

Chapter XXIV

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1981

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γ. Ε. ΜΥΛΩΝΑ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1982

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

Ἐντολῇ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας ἢ σύνταξις τοῦ Ἔργου ὑπενθυμίζει, ὅτι ὁ χαρακτήρ τῶν ἐν τῷ Ἔργῳ δημοσιευομένων εὐρημάτων ἀνασκαφῶν εἶναι προσωρινός, τοῦ οἰκείου ἀνασκαφῆς ἐπιφυλασσομένου παντός δικαιώματος ἐπὶ τῆς περαιτέρω μελέτης καὶ ὀριστικῆς δημοσιεύσεως τῶν εὐρημάτων του.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελίς
Είσαγωγή	7
Ἐνασκαφαί :	
1. Μεσημβρία	11
2. Μαρώνεια	12
3. Φίλιπποι	13
4. Ἀρχαία Ἀμφίπολις	14
5. Χριστιανική Ἀμφίπολις	16
6. Τορώνη	17
7. Σίνδος	18
8. Πέλλα	20
9. Βεργίνα	24
10. Δῖον	28
11. Δωδώνη	30
12. Κασσώπη	31
13. Ἐφύρα	33
14. Μύτικας	34
15. Φθιώτιδες Θῆβαι	35
16. Γλᾶς	37
17. Τανάγρα	38
18. Ραμνοῦς	40
19. Ἐρέτρια	42
20. Τράχωνες	44
21. Ἐλευσίς	45
22. Ἐπίδαυρος	46
23. Ἱερὸν Ἀφροδίτης Ἐρυκίνης	48
24. Μαμουσιά Αἰγιαλείας	49

	Σελίς
25. Καλλιθέα Πατρῶν	49
26. Ἡλις	50
27. Μάζι	52
28. Πυλία	53
29. Μάνη	54
30. Πάρος	56
31. Νάξος	57
32. Νάξος. Ἐνάλιοι ἔρευνοι	58
33. Ἀμοργός. Μινώα	59
34. Θήρα. Ἀκρωτήρι	61
35. Θήρα. Σελλάδα	62
36. Κάτω Ζάκρος	63
37. Βασιλική Ἱεραπέτρας	67
38. Σύμη Βιάννου	68
39. Ἱερὸν κορυφῆς Γιούχτα	69
40. Ἀρχάνες	70
41. Καστέλλι Χανίων	74
Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δράσις	75

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

*Ἀγαπητοὶ Ἑταῖροι,
Κυρίαὶ καὶ Κύριοι,*

Μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, τὴν δλόψυχον συνεργασίαν τῶν ἐταίρων καὶ τὴν σταθερὰν βοήθειαν τῶν φίλων καὶ συμπαραστατῶν τῆς, ἢ Ἀρχαιολογικῆ Ἑταιρεία συνεπλήρωσεν ἐν ἀκόμῃ ἔτος ἐργασίας καὶ συμβολῆς εἰς ἔργον ἐθνικὸν καὶ ἐπιστημονικῶς καρποφόρον. Ὁλόκληρος ὁ ἀνεξάντλητος ἑλληνικὸς χῶρος ἠρευνήθη καὶ ἐφέτος ἀπὸ τῆς Θράκης μέχρι τῆς Κρήτης καὶ ἐγένετο τὸ ἐπίκεντρον μελέτης καὶ προσφορᾶς πρὸς τὴν παγκόσμιον ἐπιστήμην. Αἱ ἐργασίαι τῆς Ἑταιρείας μας ἔφεραν καὶ πάλιν εἰς τὸ λαμπρὸν ἑλληνικὸν φῶς πατρογονικὴν κληρονομίαν ἢ ὁποῖα ἀπευθύνεται συγχρόνως καὶ εἰς τὸ παγκόσμιον πνεῦμα, προσφέρουσα τὸ κάλλος, τὴν ἰσορροπίαν καὶ τὸ μέτρον, ἐννοίας τὰς ὁποίας ἔχει ἀνάγκην ὁ σημερινὸς παραγμένος κόσμος.

Κατὰ τὸ ἔθιμον καὶ πρὶν ἀκόμῃ ἐκθέσωμεν τὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, θὰ ἀποτίσωμεν τὸν ὕστατον φόρον τιμῆς εἰς τοὺς ἐκλιπόντας ἐταίρους, Ἕλληνας καὶ ξένους, οἱ ὅποιοι συνέβαλαν ἐπιστημονικῶς καὶ προσωπικῶς εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν σκοπῶν τῆς Ἑταιρείας.

Ἐκ τῶν ἐπιτίμων αὐτῆς ἐταίρων ἀπώλεσεν ἡ Ἑταιρεία τὸν διακεκριμένον καθηγ. τῆς Κλασσικῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Χαϊδελβέργης Roland Hampe καὶ τὸν καθηγητὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Cincinnati John Caskey. Ἐπὶ δεκαετίαν διευθυντῆς τῆς Ἀμερ. Ἀρχαιολ. Σχολῆς ὁ διακεκριμένος ἀρχαιολόγος ἀνασκαφεὺς ὑπηρέτησε τὴν ἑλληνικὴν Ἀρχαιολογίαν, συμβαλὼν σπουδαίως εἰς τὴν προώθησιν τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐρεύνης.

Ἐκ τῶν τακτικῶν τῆς ἐταίρων ἐπένησεν ἡ Ἑταιρεία τὸν διαπρεπῆ νομομαθῆ καὶ πρῶην μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Δημοσθένει Μιράσγεζην, τὸν διακεκριμένον οἰκονομολόγον καὶ μέλος τῆς Ἐξ. Ἐπιτροπῆς Ἡ. Κριμπᾶν καὶ τοὺς θερμοὺς θιασώτας καὶ ὑποστηρικτὰς τοῦ ἔργου τῆς Θ. Ἀγγελόπουλον, Ἀπ. Παμπούκαν, Γ. Λάππαν, Θ. Μερτικόπουλον καὶ τὸν τέως Ἐφορον τοῦ Κυπριακοῦ Μουσείου Κ. Νικολάου.

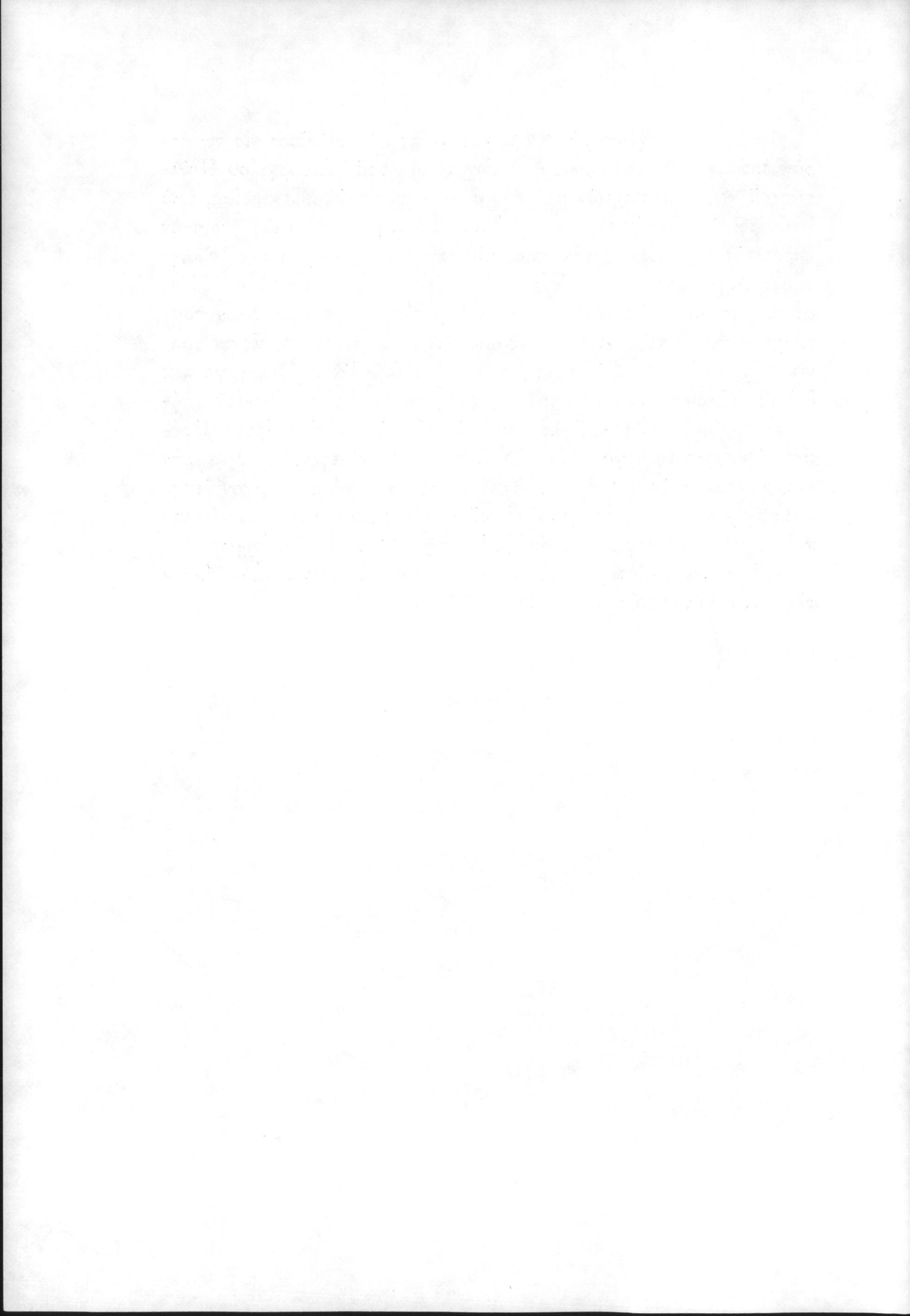
Ἦδη ὁμως, μετὰ τὴν ὀφειλομένην τιμὴν πρὸς τοὺς νεκροὺς συναδέλφους καὶ φίλους, παρουσιάζομεν τὸ ζῶν ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Προτοῦ ὁμως προσπαθῆσω νὰ παρουσιάσω τὸ ἐφετινὸν ἐπιτελεσθὲν πολύτιμον ἔργον τῆς Ἑταιρείας, ἐπιθυμῶ νὰ ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ὅχι μόνον τῆς Ἑταιρείας ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας κύριον Κωνστ. Καραμανλῆν, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλεται σειρὰ ὅλη ἔργων ἐθνικῆς σημασίας. Πρέπει νὰ ἐξάρω τὸ ὀλόφυχον ἐνδιαφέρον του, τὸ ὁποῖον ὅχι μόνον ἐξησφάλισεν οἰκονομικοὺς πόρους ἀδιανοήτους εἰς τὸ οἰκονομικῶς περιωρισμένον ἀρχαιολογικὸν πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ συνεχίζει νὰ γίνεται δι' αὐτὸ τὸ ἔργον προπομπὸς ἐνισχυμένης προσπαθείας καὶ ἐνθουσιασμοῦ ποῦ ἀποδίδει λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Ἡ Ἑταιρεία ἐπίσης ὀφείλει εὐχαριστίας πρὸς τὰ Ὑπουργεῖα Συντονισμοῦ καὶ Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν. Προσβλέπομεν μὲ ἐλπίδα εἰς τὴν συνέχισιν συνεργασίας ἰδίᾳ μὲ τὴν ὑπουργὸν Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν κυρίαν Μελίνα Μερκούρη καὶ τὸν Γενικὸν Γραμματέα κύριον Μ. Δωρῆν, ἐλπίζομεν δ' ὅτι καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν θὰ προστεθῆ ἐφέτος εἰς τὴν χορείαν τῶν φίλων τῆς Ἑταιρείας μὲ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὄσων κατὰ δίκαιον ἀνήκου εἰς αὐτήν.

Τὰ ἔσοδα τῆς Ἑταιρείας καὶ αἱ γενναῖαι χορηγίαι τοῦ Κράτους αἱ ἐξασφαλισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῶν προσπαθειῶν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας ἐπέτρεψαν εἰς τὴν Ἑταιρείαν νὰ συμβάλῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ ἐφέτος 42 ἐν ὅλῳ ἀνασκαφὰς καὶ ἐργασίας.

Ὅφείλω νὰ ἀρχίσω μὲ τὴν ἐργασίαν ποὺ ἐπιτελεῖται εἰς τὸν ἱερὸν βράχον τῆς Παλλάδος ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν καὶ τὴν συνεργασίαν τῆς Ἐταιρείας, ὑπὸ Ἐπιτροπῆς Ἑλλήνων ἐπιστημόνων. Τὸ ἔργον τοῦτο ὡς γνωστὸν ἐπιτελεῖται χάρις εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐποπτείαν. Ἦδη, αἱ ἀναστηλωτικαὶ καὶ ἐνισχυτικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸ Ἐρέχθειον συμπληροῦνται, ἐλπίζεται δ' ὅτι τὸ ὅλον ἔργον θὰ τελειώσῃ εἰς τὰ χρονικὰ ὅρια τὰ ὁποῖα ἔχουν προγραμματισθῆ. Τὰ σχέδια ἐργασίας διὰ τὸν Παρθενῶνα θὰ εἶναι ἔτοιμα εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουλίου ὅποτε θὰ ἀρχίσουν αἱ ἐπεμβάσεις καὶ εἰς τὸ θεῖον αὐτὸ κτίριον. Πρέπει νὰ ἐξάρω τὸ ἔργον, τὸν ζῆλον, τὴν ἀνιδιοτέλειαν, τὴν λαμπρὰν συνεργασίαν τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ὁποίας τὸ ἔργον ἔτυχε καὶ τυγχάνει τῆς ἐπιδοκίμασίας τοῦ διεθνοῦς ἐπιστημονικοῦ κόσμου καὶ δημιουργεῖ κεφάλαιον δόξης διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην.

Καὶ τῶρα ἐκθέτομεν τὸ ἀνασκαφικὸν καὶ μορφωτικὸν ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

1. Συνεχίσθη και έφετος ή ανασκαφή εις την αρχαίαν **Μεσημβρίαν** τής Θράκης διά του έφόρου 'Αρχαιοτήτων κ. 'Α. Βαβρίτσα, εις την δυτικήν πλευράν τής πόλεως, μεταξύ του πύργου τής Μυρσίνης και του Νέου Πύργου, αλλά κυρίως πρòς την ακρόπολιν και κατά μήκος του δυτικού σκέλους του τείχους, καθòς και εις τò πρòς Δ. τής πόλεως νεκροταφεΐον.

Εις τòn μεταξύ τών δύο Πύργων χòρον έγένετο έρευνα εις την έσωτερικήν πλευράν του τείχους. Εύρέθησαν όστρακα άγγείων μελαμβαφών και άβαφών, ώς και τινα εκ χονδροειδών άγγείων διαφόρων τύπων. Βορειότερον του Νέου Πύργου ή έρευνα εξετάθη πρòς την κατεύθυνσιν τής ακροπόλεως και άπεκάλυψε θεμέλια έτέρου Πύργου.

Περαιτέρω ήλθον εις φòς θεμέλια πολλών κτισμάτων εκ καλòς πελεκημένων μικρών τοπικών λίθων, έν οΐς και κατώφλιον εκ μαρμάρου και πλακόστρωτα όδών, μερικά τών όποιων ανήκουν εις την β' φάσιν του οικισμού. Τα κτίσματα αυτά συνέχονται αλλά και χωρίζονται διά δύο όδών από Β. πρòς Ν., μήκους πλέον τών 40 μ. και πλάτους 3 - 4 μ. Εις τò κέντρον περίπου τής ανασκαφείσης εκτάσεως ήρχισε νά φαίνεται θεμελίωσις εκ μεγάλων λίθων, προφανòς ταφικού μνημείου.

Εις την ανασκαφεΐσαν περιοχήν εύρέθησαν πάρα πολλά όστρακα μελαμβαφών και έρυθρομόρφων άγγείων με ποικίλην γραπτήν διακόσμησην, ώς τμημα άγγείου με παράστασιν ίματιοφόρου, άλλα με φυτικόν διάκοσμον, πήλιναι άγνύθες, στρωτήρες και καλυπτήρες στέγης, νομίσματα κ.ά.

Εις τò πρòς Δ. τής πόλεως νεκροταφεΐον έγένοντο τομαΐ διά μηχανικού έκσκαφέως εις μεγάλον βάθος με έξαιρετικά άποτελέσματα.

Ευρέθησαν 25 τάφοι, ἐκ τῶν ὁποίων 2 ὀρθογώνιοι ἐκ τοπικῶν λίθων, ἑπτὰ ταφικοὶ πίθοι καὶ 9 ἀμφορεῖς διαφόρων μεγεθῶν, 3 κεραμοσκεπεῖς καὶ 3 πῆλιναι σαρκοφάγοι μὲ ἐξάιρετον ἀνάγλυφον ἰωνικὸν κυμάτιον εἰς τὰ χεῖλη ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ὡς καὶ ἔχνη διακοσμῆσεως μὲ μελανὸν χρῶμα.

Ἐκ τῶν κτερισμάτων τὰ κυριώτερα εἶναι τὰ ἐξῆς: τὸ μεγαλύτερον μέρος μελανόμορφου κύλικος μὲ παράστασιν ἱματιοφόρου μορφῆς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ διονυσιακὴν παράστασιν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, μελανόμορφος λήκυθος μὲ διονυσιακὴν ἐπίσης παράστασιν, τρεῖς ἀρυβαλλοειδεῖς ἐρυθρόμορφοι λήκυθοι μὲ ἀνθέμιον, ἐξάιρετος παναθηναϊκὸς ἀμφορεὺς μὲ παράστασιν ἀσπιδοφόρου Ἀθηνᾶς καὶ ἵππέων (εἰκ. 1), ἐρυθρόμορφος πελίκη μὲ τρεῖς μορφὰς εἰς τὴν μίαν πλευρὰν καὶ τέθριππον ἄρμα εἰς τὴν ἄλλην, μελαμβαφεῖς σκύφοι καὶ κύλικες μεγάλαι ἄνευ διακοσμῆσεως, ἐρυθρόμορφος πελίκη μὲ παράστασιν δύο ἐνδεδυμένων μορφῶν εἰς τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην πλευρὰν (εἰκ. 2), ἀκέραιον εἰδῶλιον νέου καθημένου, μὲ σεῖστρον εἰς τὰς χεῖρας του, ἀργυροῦν ἐνώτιον, θραῦσμα εἰδῶλιου λέοντος διασῶζον λευκὸν καὶ κυανοῦν χρῶμα, οἰνοχόη μὲ τριφυλλόσχημον στόμιον, κύπελλον ἀβαφές, 3 ἀρυβαλλοειδῆ ἐρυθρόμορφα ληκύθια, μελαμβαφῆς κάρθαρος, χρυσοῦν ἐνώτιον μετὰ ρόδακος, δύο σκύφοι μελαμβαφεῖς καὶ πέντε λήκυθοι μελανόμορφοι μὲ πλουσίαν καὶ λεπτὴν διακόσμησιν.

2. Ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα εἰς τὴν **Μαρώνειαν** κατὰ τὸ 1981, διὰ τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Εὐαγ. Πεντάζου, ἤρχισεν ἀπὸ τὴν θέσιν ὅπου ὑπῆρχον ἐνδείξεις διὰ τὴν ὑπαρξιν ἀρχαίου θεάτρου. Εἰς μίαν τομὴν ἀπεκαλύφθη κτιστὸς ἀγωγὸς ὁ ὁποῖος ἀπεμάκρυνεν ὕδατα τῆς σκηνῆς. Εἰς δευτέραν τομὴν, πλ. 2 μ. ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς σειραὶ καθισμάτων (εἰκ. 3) ἀπὸ σκληρὸν πωρόλιθον εἰς καλὴν κατάστασιν, τμήματα τοῦ στηθαίου καὶ τοῦ ἀγωγοῦ τῆς ὀρχήστρας, ἡ ὁποία δὲν φαίνεται, εἰς ὅσον τμήμα ἀπεκαλύφθη, νὰ εἶναι πλακόστρωτος. Τὰ εὐρήματα, εἰς τὰς ἐλλειπούσας ἄνω σειρὰς τῶν

έδωλιών, είναι ανάμικτα και δὲν βοηθοῦν εἰς τὴν χρονολόγησιν. Εἰς τὸ ἄνω μέρος τοῦ κοίλου εὐρέθησαν τάφοι ἀκτέριστοι, μεταγενεστέρων χρόνων, ἴσως παλαιοχριστιανικοί. Τότε διὰ πρώτην φοράν ἐχρησιμοποιήθη πιθανῶς ὕλικόν τοῦ θεάτρου, ὡς ἄλλωστε συνέβη καὶ κατὰ τὸ 1905, κατὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου τῆς Μαρωνείας.

Τὸ θέατρον, ἄνευ ἐπαρκῶν ἀκόμη ἐνδείξεων, ἴσως ἀνήκει εἰς τοὺς πρωίμους ρωμαϊκοὺς ἢ καὶ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους.

3. Συνεχίσθη εἰς τὸ Ὀκτάγωνον τῶν Φιλίππων ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἐταιρείας ὑπὸ τῆς ὁμάδος τῶν συνεργατῶν τοῦ ἀειμνήστου καθηγ. Στυλ. Πελεκανίδη. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν περίοδον ἡ ἔρευνα περιωρίσθη εἰς τομὰς καὶ καθαρισμούς: α) εἰς τὸ παλαιότερον αἶθριον τοῦ Ὀκταγώνου, β) εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ Ὀκταγώνου, γ) εἰς τὰ λουτρά καὶ δ) εἰς τὸ Ἐπισκοπεῖον. Οὕτω:

Ἐλοκληρώθη ἡ κάτοψις τοῦ αἵθριου καὶ ἀπεκαλύφθη κλιμαξ, ἡ ὁποία ὠδήγει ἀπὸ τὴν νοτίαν στοάν εἰς τὸν ὄροφον τῆς κρήνης.

Κατὰ τὴν διάρκειαν ἐργασιῶν ἀποκολλήσεως καὶ ἐπανατοποθετήσεως τοῦ μαρμαροθετήματος τοῦ νάρθηκος κατὰ τὸ 1980 ἀπεκαλύφθη τὸ πλακόστρωτον τῆς παρόδου Γ, καθέτου πρὸς τὴν Ἐγνατίαν Ὀδὸν καὶ παραλλήλου πρὸς τὰς παρόδους Α καὶ Β. Διὰ τῆς συνεχίσεως τῆς ἀποκαλύψεως τῆς παρόδου Γ διηρηνήθη ἡ σχέση τῆς παρόδου μὲ τὰς φάσεις τοῦ Ὀκταγώνου καὶ ἀπεδείχθη ὅτι: α) τὸ μικρὸν πρόπυλον ἀνήκει εἰς τὴν περίοδον τοῦ Ὀκταγώνου Α καὶ β) ὅτι ὁ νάρθηξ εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Ὀκταγώνου Α.

Ἐπραγματοποιήθη ἐξ ἄλλου καθαρισμὸς τοῦ συγκροτήματος τῶν λουτρῶν ὡς καὶ συντήρησις τῶν πεσσίσκων τοῦ ὑποκαύστου (εἰκ. 4).

Εἰς τὸ Ἐπισκοπεῖον, τέλος, διερευνητικὴ τομὴ ἀπέδωσε τέσσαρα στρώματα ἐπιχώσεως καὶ τρεῖς οἰκοδομικὰς φάσεις τοῦ κτιρίου, αἱ ὁποῖαι σχετίζονται μὲ τὴν ἰδρυσιν καὶ τὴν ἐπέκτασίν του. Προκειμένου ἐπίσης νὰ συμπληρωθοῦν παλαιότεραι παρατηρήσεις

έγινε καθαρισμός του περιεχομένου δύο μεγάλων αποθηκευτικών πύλων, οι οποίοι περιείχαν κρημνίσματα από την άνωδομήν του κτιρίου. Αναερέθησαν σπαράγματα τοιχογραφιών, τεμάχια επιχρισμάτων, κονιαμάτων, πλίνθων, κεράμων, όστρακα άγγείων καθημερινής χρήσεως κ.ά.

4. Συνεχίσθησαν υπό τής Έταιρείας και κατά τὸ 1981 διὰ τοῦ Έπιτ. Γεν. Έπιθεωρητοῦ Αρχαιοτήτων και καθηγητοῦ κ. Δ. Λαζαρίδη αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀμφίπολιν. Οὕτω:

1) Εἰς τὴν ἀρχαίαν πόλιν ἠρευνήθη περαιτέρω ἡ Ἀ. πλευρὰ τοῦ «μακροῦ τείχους» και ἀπεκαλύφθη τμήμα ὀχυρώσεων 220 μ. περίπου. Ἰδιαιτέρως ἀξιόλογον εἰς τὸν τομέα αὐτὸν εἶναι τμήμα τείχους μήκους 59.50 μ., κλασσικῶν χρόνων, ἐκτισμένον με αὐστηρὸν οἰκοδομικὸν σύστημα και διατηρούμενον εἰς ὕψος 2 - 3 μ. (εἰκ. 5). Εἰς πολλὰς πλίνθους τοῦ τείχους ἔχουν χαραχθῆ γραμματα και σήματα οἰκοδόμων.

Νοτίως τοῦ τμήματος αὐτοῦ τοῦ τείχους ἀπεκαλύφθησαν μεγάλα τμήματα τείχους τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ ἀνοικοδόμησιν τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἐξωτερικῶς, κατὰ μῆκος τοῦ τείχους, ἀπεκαλύφθησαν ἑννέα τάφοι ρωμαϊκῶν χρόνων, κιβωτιόσχημοι, λακκοειδεῖς ἢ καλυβῖται. Ὁ πλέον ἀξιόλογος περιεῖχε μεγάλον ἀριθμὸν εἰδωλίων και κτερισμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰδῶλιον Ἀφροδίτης (εἰκ. 6), ἡ ὁποῖα κρατεῖ καθρέπτην και φιάλην, ἀγαλμάτιον Ἀφροδίτης ἀπὸ ἀλάβαστρον (εἰκ. 7), ὀστεῖνη περόνη με προτομήν γυναικὸς (εἰκ. 8) και δύο δακτυλιόλιθοι ἐκ τῶν ὁποίων εἷς με παράστασιν τεσσάρων ὀπλιτῶν και βοὸς ἔμπροσθεν βωμοῦ και ὁ ἕτερος με παράστασιν νέου σατύρου ὁ ὁποῖος χορεύει και κρατεῖ παῖδα-σάτυρον (εἰκ. 9).

2) Εἰς τὸν χῶρον ἐξωτερικῶς τοῦ πύργου εἰς τὴν θέσιν «Κοῦκλες» ἀνεσκάφη ἀποθήτης, ὁ ὁποῖος περιεῖχε μεγάλον ἀριθμὸν θραυσμάτων εἰδωλίων, ὀψίμου ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Εὐρέθησαν και ἀκέραια εἰδῶλια Ἄττιος (εἰκ. 10) και Κυβέλης (εἰκ. 11). Νο-

τίως τοῦ πύργου ἀπεκαλύφθησαν πρόχειροι κατασκευαί με μορφήν μικρᾶς κόγχης, εἰς τὰς ὁποίας εὐρέθησαν τοποθετημένα ὄρθια εἰδῶλια Κυβέλης. Μία τοιαύτη κατασκευή ἐκ κεράμων στέγης, περιέκλειε μέγαλον εἰδῶλιον Κυβέλης, ὕψους 0.365 μ. Εἶναι φανερόν ὅτι εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ὑπῆρχεν ὑπαίθριον λαϊκὸν ἱερόν τῆς Κυβέλης καὶ τοῦ Ἄττιος, τὸ ὁποῖον πιθανὸν ἔχει σχέσιν μετὰ τὸ ἀρχαῖον νεκροταφεῖον, τὸ ὁποῖον διεπιστώθη εἰς τὸν χώρον αὐτόν. Εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν εὐρέθη ἀπότμημα ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου Κυβέλης (εἰκ. 15), ὡς καὶ πεσσίσκος μετὰ ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὰς αἰγυπτιακὰς θεότητας Σάραπιν, Ἴσιδα καὶ Ἄνουβιν (εἰκ. 12).

3) Ἐρευναὶ διεξήχθησαν εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ χώρου τῆς ἀκροπόλεως, αἱ ὁποῖαι ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τμημάτων τῆς ὀχυρώσεως τῆς καὶ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ τοπογραφικοῦ σχεδίου. Εἰς τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ ὑψώματος τῆς ἀκροπόλεως ἀπεκαλύφθη ἰσχυρὰ γωνία τείχους ἢ προμαχῶν, ὕψους 4.90 μ. περίπου (εἰκ. 13). Μεγάλῃς ἐκτάσεως ἔρευναὶ ἐπραγματοποιήθησαν εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς ἀκροπόλεως, νοτίως τῶν βασιλικῶν Α καὶ Δ, αἱ ὁποῖαι ἀπεκάλυψαν τεῖχος μήκους 65 μ., τοῦ ὁποίου τὸ χαμηλότερον τμήμα ἀνήκει εἰς τὰς ὀχυρώσεις τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἐνῶ τὰ ὑψηλότερα ἔχουν ἐπισκευασθῆ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς καὶ παλαιохριστιανικοὺς χρόνους. Ἐξωτερικῶς καὶ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ τείχους ἀπεκαλύφθη πῆλινος ἀγωγὸς (εἰκ. 14).

4) Εἰς τὸν νότιον τομέα τῆς πόλεως ἀπεκαλύφθη ἀναθηματικὸς τοῖχος κλασσικῶν χρόνων, ἐκτισμένος κατὰ τὸ ἰσοδομικὸν σύστημα, μετὰ δύο ἀγωγούς διὰ τὴν ἀποχέτευσιν τοῦ ὕδατος. Ἐσωτερικῶς τοῦ τοίχου ὑπάρχει φυσικὸν ἄνδρον, εἰς τὸ ὁποῖον ἴσως ὑψώνετο ἀξιόλογον κτίριον.

Κατὰ τὰς ἀναφερθείσας ἐρεῦνας εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς τῶν ἀνασκαφῶν εὐρέθησαν ἀποτμήματα ἐπιγραφῶν, ἀγαλμάτων, ἀναγλύφων, ἐπιστέψεις ἐπιτυμβίων στηλῶν, χαλκᾶ νομίσματα, ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ἀμφορέων κ.ἄ.

Ἐρευνήθη ἐπίσης συστηματικῶς μέγα τμήμα τοῦ βορείου το-

μέως τοῦ τύμβου Καστὰς καὶ ἀπεμακρύνθη ἡ ἐπίχωσις μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τῶν τάφων τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. Κατὰ τὰς ἐργασίας αὐτὰς ἀπεκαλύφθησαν ἔνδεκα ἀκόμη τάφοι, κιβωτιόσχημοι ἢ λακκοειδεῖς, οἱ ὅποιοι περιεῖχον διάφορα κτερίσματα. Τὰ πλεόν ἀξιόλογα εὐρήματα εἶναι δύο κώθωνες (εἰκ. 16), ἰωνικὴ κύλιξ, δύο ἀργυρᾶ ἐνώτια, μικρὸν ἀργυροῦν ἀρχαῖκόν νόμισμα, τοξόσχημοι πόρπαι, δακτύλιοι καὶ βελόνη χαλκῆ, αἰχμὴ δόρατος καὶ σιδηροῦν μαχαιρίδιον.

Εἰς τὴν ΒΑ. πλευρὰν τοῦ τύμβου ἠρευνήθη ἡ συνέχεια ταφικῆς κατασκευῆς. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ λιθοστρώτου, τοῦ ὁποίου τὸ περίγραμμα ἐσχημάτιζε καμπύλην, εὐρέθησαν δύο χειροποίητα ἀγγεῖα πρωίμου ἐποχῆς τοῦ σιδήρου, ὡς καὶ παιδικὴ ταφή, ἡ ὁποία περιεῖχεν εἰδῶλιον πτηνοῦ.

5. Εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς ἀρχαίας Ἀμφιπόλεως χριστιανικὸν συνοικισμὸν, ὅπου ἀνεσκάφησαν μέχρι σήμερον πέντε παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαί, συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία διὰ τοῦ ἐπιτ. διευθυντοῦ τῆς Ἀναστηλώσεως κ. Εὐστ. Στίκα τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ προσφάτως ἀποκαλυφθέντος περικέντρου παλαιοχριστιανικοῦ κτιρίου.

Ἡ ἐφετινὴ ἔρευνα ἐστράφη εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τμήματος ἐκτετατομένου ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ κτιρίου, τὸ ὁποῖον εἶχε παραμείνει ἄσκαφον. Ἀπεκαλύφθη οὕτω ἐπίμηκες ὀρθογώνιον διαμέρισμα, πλ. 8.45 μ. καὶ μήκους 20.10 μ., τὸ ὁποῖον πρὸς Δ. καταλήγει εἰς κόγχην (εἰκ. 17). Τὸ δάπεδον τοῦ χώρου τούτου ἦτο ἐστρωμένον διὰ μαρμαροθετημάτων, τὰ ὁποῖα ἐσχημάτιζον ὀκταγωνικὰ διακοσμητικὰ θέματα. Τὸ δάπεδον τῆς κόγχης ἦτο κατὰ 0.17 μ. ὑψηλότερον τοῦ ἄλλου δαπέδου τοῦ διαμερίσματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἐχρησίμευεν ὡς διακονικὸν ἢ σκευοφυλάκιον. Πιθανῶς νὰ ἐχρησίμευε καὶ ὡς βαπτιστήριον, διότι εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ ἀνατολικοῦ διαχωριστικοῦ τοίχου ἀνευρέθη εἰς τὴν θέσιν του πῆλινος ἀγωγὸς ὁ ὁποῖος διατρύπᾳ τὸν ἐν λόγῳ τοῖχον καθέτως.

Πρὸς Ἄ. τοῦ κογχωτοῦ διαμερίσματος ἀνεσκάφη μικρὸν ἐπί-
μηκες δωμάτιον, διαστ. 2.80×8.35 μ. Τὸ δωμάτιον ἐπεκοινωνεῖ
μὲ τὸ κογχωτὸν διαμέρισμα διὰ θύρας εἰς τὸ νότιον ἄκρον τοῦ δια-
χωριστικοῦ των τοίχου.

Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος τοῦ δωματίου ἔφερε πρὸς τὸ βόρειον ἄκρον
του ἐξωτερικὴν θύραν εἰσόδου, ἐνῶ εἰς τὸ νότιον μικρὰν κόγχην,
πλ. 1.03 μ., ἀνωθεν τῆς ὁποίας εὐρέθη πήλινος σωλὴν (καπνοδό-
χος) νὰ διατρυπᾷ κατακορύφως τὸν τοῖχον. Ἐν συνεχείᾳ ἀνεσκά-
φη ὁ πρὸς Ν. τοῦ κεντρικοῦ ἐξαγώνου χώρος καὶ ἀπεκαλύφθη κα-
μπύλος τοῖχος καὶ τὸ συνεχόμενον πρὸς Ἄ. τετράγωνον δωμάτιον.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων ἀναφέρονται ὠραῖον κορινθιακὸν
κιονόκρανον μετὰ φύλλων ἀκάνθης, προτομῶν κριῶν, πτηνῶν
καὶ ἀνθεμίων, ἐν ἰωνικὸν κιονόκρανον (εἰκ. 18) καὶ μαρμαρίνη
ἐνεπίγραφος ἀφιερωματικὴ πλάξ, πολλὰ τεμάχια κοσμήτου μὲ
διάτρητον διακόσμησιν φύλλων ἀκάνθης, τεμάχια μαρμαρίνων
ζεύξεων, τεμάχια πλακῶν μαρμαρίνων θωρακίων καὶ 9 χαλκᾶ
νομίσματα τοῦ 3ου - 4ου μ.Χ. αἰ.

6. Συνεχίσθη ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας καὶ κατὰ τὸ 1981 ἡ ἀνασκαφὴ
εἰς τὴν **Τορώνην** τῆς Χαλκιδικῆς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγ.
κ. Ἄλ. Καμπίτογλου. Ἡ ἔρευνα ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς
ἀνασκαφῆς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πύλης τοῦ ἑλληνιστικοῦ τείχους
καὶ εἰς τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὴν «Κάτω Πόλιν» καὶ
τὸν Ἴσθμόν (εἰκ. 19).

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πύλης, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπεκαλύφθη
ἡ ὑποδομή, ἡ ἰδίᾳ ἡ πύλη ἔλειπε, διότι καὶ αἱ παραστάδες καὶ τὸ
κατώφλιον εἶχον ἀφαιρεθῆ.

Αἱ πλίνθοι ἐκ γρανίτου οἱ ὅποιοι ἀπεκαλύφθησαν εἰς ἓν σημεῖον
τοῦ τείχους θεωροῦνται διακοσμητικὸν στοιχεῖον. Σημαντικὴ ἐξ
ἄλλου εἶναι ἡ ἀνεύρεσις ἀργυροῦ νομίσματος χρησίμου ὡς χρονο-
λογικοῦ ὀρίου διὰ τὴν πύλην.

Εἰς τὴν Κάτω Πόλιν ἀπεκαλύφθη ἀριθμὸς τοίχων ποὺ ἀνήκουν

εἰς τρεῖς χρονολογικὰς φάσεις, ἀρχαϊκὴν, κλασσικὴν καὶ ὑστέραν ρωμαϊκὴν. Εἰς παχύτερος ἀποδεικνύει ἴσως τὴν ὑπαρξίν πύλης (εἰκ. 20).

Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἀναφέρονται τεμάχια ἀττικῶν μελανομόρφων ἀγγείων τοῦ βου π.Χ. αἰ., κορινθιακὰ κοτύλαι καὶ ἀγγεῖα τῆς ὑστερορρωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἡ πλέον ἐνδιαφέρουσα ἀποκάλυψις ὅμως ἦτο οἰκία τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς (4ος π.Χ. αἰ.), τῆς ὁποίας ἀνεσκάφη ἐν μόνον δωμάτιον.

Συνεχίσθη ἐπίσης ἡ ἔρευνα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἴσθμοῦ, ἀλλ' εἰς περιορισμένην κλίμακα.

Ἡ σπουδαιότερα ὅμως ἀνακάλυψις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦτο νεκροταφεῖον τῆς πρωίμου ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου, εἰς ἀνδρῶν μεταξὺ τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ τοῦ Λόφου 2. Ἦλθον εἰς φῶς ἐξ ἐνταφιασμοῦ νεκρῶν καὶ 65 καύσεις. Αἱ ἐνδείξεις ὀδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ἐνταφιασμοὶ εἶναι κατὰ τι ἀρχαιότεροι τῶν καύσεων. Ἡ πλέον ἐνδιαφέρουσα ταφὴ ἦτο γυναικειά (εἰκ. 21), μὲ χαλκᾶ περισφύρια, χαλκῆν σπεῖραν πλησίον τῆς κεφαλῆς, δύο ἀγγεῖα καὶ ἐν σφονδύλιον. Αἱ καύσεις κατελάμβανον τὸ μεγαλύτερον τμήμα τοῦ νεκροταφεῖου, ἐκάστη δὲ συνίστατο ἐξ ἑνὸς μεγαλύτερου ἀγγείου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχον τοποθετηθῆ τὰ ὄστᾶ τοῦ κεκαυμένου νεκροῦ (εἰκ. 22) καὶ μικροτέρων ὡς ἀφιερωμάτων.

Τὰ κεραμικὰ εὐρήματα ἦσαν ἀγγεῖα τροχήλατα καὶ γραπτὰ, ὡς καὶ χειροποίητα καὶ λειασμένα.

Εἰς ἕτερον ἀνδρῶν, πρὸς Β. τοῦ πρώτου, ἦλθον εἰς φῶς τάφοι τῆς ὑστερορρωμαϊκῆς-πρωτοχριστιανικῆς ἐποχῆς. Ἀνεσκάφησαν πέντε κιβωτιόσχημοι τάφοι, τρεῖς ἐγχυτρισμοὶ καὶ εἷς κεραμοσκεπῆς. Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἀναφέρονται πρόχοι καὶ κύπελλα, χαλκᾶ νομίσματα καὶ βορειο-ἀφρικανικὴ λυχνία.

7. Εἰς τὴν Β. βιομηχανικὴν ζώνην τῆς Θεσσαλονίκης εἰς Σίνδον συνεχίσθη ὑπὸ τῆς ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Κ. Δεσποίνης ἡ ἀνασκαφὴ ἐνὸς ἐκτεταμένου καὶ ἐξαιρετικῶς πλουσίου ἀρχαίου

νεκροταφείου με χρηματοδότησιν τοῦ Δημοσίου ἐξασφαλισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κ. Κ. Καραμανλῆ.

Κατὰ τὸ 1981 ἀπεκαλύφθησαν 53 τάφοι καὶ λείψανα ἐγκαταστάσεων ἐργαστηρίων κεραμεικῆς μετέσσαρας κλιβάνους.

Τὸ νεκροταφεῖον ἐκτείνεται ἐπὶ ἐνὸς χαμηλοῦ ὑψώματος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐξαφανισθῆ κατ'ὡθεν πολλῶν μέτρων ἐπιχώσεων ἄμμου, τὰς ὁποίας ἐσώρευσεν ὁ Γαλλικὸς ποταμὸς. Τοῦ νεκροταφείου καὶ τοῦ ὑψώματος εἶχον ἐντοπισθῆ κατὰ τὸ 1980 τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν ὄριον. Ἐφέτος ἠρευνήθη τὸ νότιον τμήμα τοῦ ὑψώματος καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ ἔρευνα ἐπροχώρησε βορείως τῆς περυσινῆς τομῆς.

Οἱ τάφοι οἱ ὁποῖοι ἀπεκαλύφθησαν πέρυσιν ὡς καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀπεκαλύφθησαν ἐφέτος ἀνήκουν εἰς τοὺς ὑστεροαρχαϊκοὺς καὶ τοὺς πρωίμους κλασσικοὺς χρόνους. Ἑπτὰ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι πώρινοι σαρκοφάγοι (εἰκ. 23), μερικλινῆ καλυπτῆριον πλάκα καὶ τρεῖς πήλιναι σαρκοφάγοι μετ' ἀνάγλυφον ἰωνικὸν κυμάτιον εἰς τὸ χεῖλος. Οἱ ὑπόλοιποι 43 ἦσαν λακκοειδῆ ὀρθογώνια σκάμματα εἰς τὸ φυσικὸν ἀργιλῶδες ἔδαφος (εἰκ. 24), εἰς τὰ ὁποῖα πολλάκις διεπιστώθησαν ἐνδείξεις ξυλίνων φερέτρων.

Εἰς 15 περιπτώσεις οἱ τάφοι εὐρέθησαν συλημένοι ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μετ' ἐλάχιστα ἐναπομείναντα κτερίσματα, ἐνῶ οἱ ἀσύλητοι τάφοι περιεῖχον πήλινα ἀγγεῖα, ληκύθους, σκύφους, κύλικας, καθῶς καὶ ὀμφαλωτὰς φιάλας καὶ χυτροειδῆ.

Εἰς τὰς ἀνδρικὰς ταφὰς εὐρέθησαν σιδηρᾶ ξίφη (τὰ δύο μετ' ἀκόσμησιν χρυσοῦ ἐλάσματος εἰς τὴν λαβὴν), αἰχμαὶ δοράτων, μαχαίρια καὶ τέσσαρα χαλκᾶ κράνη, τρία τοῦ λεγομένου ἰλλυρικοῦ τύπου (εἰκ. 25) καὶ ἐν κορινθιακοῦ. Οἱ γυναικεῖοι τάφοι περιεῖχον κοσμήματα, κυρίως ἀργυρᾶς καὶ χαλκᾶς τοξωτὰς πόρπας καὶ περόνας, ἐνώτια καὶ βραχιόλια. Εὐρέθησαν ἐπίσης δύο ἀργυρᾶ ἀλυσιδωτὰ περιδέραια, χρυσᾶ περιάπτα (εἰκ. 26) καὶ ἐν ἐπιστήθιον κόσμημα ἀπὸ ἔλασμα χρυσοῦ εἰς σχῆμα δύο συνεχομένων ρόμβων. Μερικὰ πήλινα εἰδῶλια εὐρέθησαν εἰς παιδικὰς ταφὰς.

Τόσον εἰς τοὺς ἀνδρικοὺς ὅσον καὶ εἰς τοὺς γυναικειοὺς τάφους εὐρέθησαν χρυσαῖ ταινίαι καὶ ρόδακες ἀπὸ τὸν διάκοσμον τῶν ἐνδυμάτων καὶ δακτύλιοι, ἕνδεκα ἀργυροῖ καὶ τέσσαρες χρυσοῖ. Εἷς χρυσοῦς δακτύλιος, τῶν περὶ τὸ 480 π.Χ. χρόνων, προέρχεται ἀπὸ ἀνδρικήν ταφήν καὶ φέρει ἐπὶ τῆς ἑλλειψοειδοῦς σφενδόνης τοῦ τὴν ἐπιγραφὴν ΔΩΡΟΝ μὲ ἰωνικὸν ἀλφάβητον (εἰκ. 26). Πρόκειται περὶ τῆς παλαιότερας ἐπιγραφικῆς μαρτυρίας εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς δέκα τάφους ἐπίσης εὐρέθησαν χρυσαῖ ἐλάσματα εἰς σχῆμα ρόμβου μὲ ἐκτύπους ρόδακας (εἰκ. 27), τὰ ὅποια ἐκάλυπτον τὸ στόμα τοῦ νεκροῦ. Ἐκ τῶν μεμονωμένων εὐρημάτων σημειοῦνται ἰδιαιτέρως σιδηροῦν ἐξάλειπτρον καὶ τὰ ὁμοιώματα μιᾶς σιδηρᾶς τετρατρόχου ἀμάξης, μιᾶς τριποδικῆς τραπέζης καὶ ἑνὸς κλισμοῦ. Ἐκ τῆς μεταγενεστέρας, τέλος, ἐπιχώσεως τοῦ χώρου προέρχονται 35 χαλκᾶ νομίσματα, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὅποια εἶναι ἐπάργυρα.

Ἰδιαιτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ τέσσαρες ἐρευνηθέντες κεραμεικοὶ κλίβανοι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς ἀνήκουν εἰς τὸν γενικὸν τύπον τῶν μικρῶν κυκλικῶν κλιβάνων μὲ ἓν στήριγμα τῆς ἐσχάρας εἰς τὸ κέντρον τοῦ κάτω θαλάμου καὶ ἀνήκουν εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ., ἐνῶ ὁ τέταρτος εἶναι ἑλλειψοειδής, μὲ δύο κτιστοὺς πεσίσκους εἰς τὸν κατὰ μῆκος ἄξονά του διὰ τὴν στήριξιν τῆς ἐσχάρας καὶ χρονολογεῖται εἰς τὸν 2ον π.Χ. αἰ.

8. Ἀνασκαφαὶ εἰς Πέλλαν κατὰ τὸ 1981 ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ μὲ πρωτοβουλίαν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κ. Κ. Καραμανλῆ, ἐνηργήθησαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Μ. Σιγανίδου.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφετινῆς ἐρεύνης κατὰ τομεῖς εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

Τ ο μ ε ὑ ς 1. Εἰς τὸν τομέα 1 διηρῦνθη ἡ ἔρευνα εἰς:

α) Τὰ ἐργαστήρια-καταστήματα κεραμεικῆς. Μέχρι στιγμῆς ἀπεκαλύφθη τμημα οἰκοδομήματος ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν

14 συνολικῶς δωματίων, τὰ ὁποῖα εἶναι διατεταγμένα ἀνά δύο, κατὰ τὸν τύπον προθαλάμου-θαλάμου με θύρας πρὸς Δ. Τὰ διπλᾶ δωμάτια φαίνεται ὅτι ἐντάσσονται εἰς στωικὸν κτίριον, ἢ ἀρχιτεκτονικὴ μορφή τοῦ ὁποῖου ὅμως δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποσαφηνισθῆ.

Τὰ εὐρήματα τοῦ στρώματος καταστροφῆς τῶν δωματίων ἀνέρονται εἰς ἑκατοντάδας. Πήλινα ἀγγεῖα, μέγας ἀριθμὸς μητρῶν διὰ τὴν κατασκευὴν ἀναγλύφων σκύφων καὶ ἀμφορέων, μαρμαρίνον γυναικεῖον ἀγαλμάτιον, ὕψους 0.48 μ., μαρμαρίνη κεφαλὴ γυναικεῖου ἀγαλματίου (εἰκ. 29), μικρὰ μαρμαρίνη κεφαλὴ με τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ δύο τμήματα ἀνδρικῶν μαρμαρίνων ἀγαλματιδίων. Εἰς ἄλλους χώρους εὐρέθησαν πολλὰ πήλινα εἰδῶλια καὶ μῆτραι εἰδωλίων.

β) Εἰς τὸ νεκροταφεῖον ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς τάφοι λαξευμένοι εἰς τὸν βράχον, με περιωρισμένον ἀριθμὸν εὐρημάτων. Ἐξ αὐτῶν ὁ εἰς εἶχεν ἰδιαιτέρως μεγάλας διαστάσεις (4.20 × 2.70 μ.) καὶ βάθος 3 μ., ἔφερον ἀνισοῦψεῖς κλίμακας καθόδου εἰς τὴν Ν. καὶ Ἀ. πλευράν.

γ) Εἰς τὸν χώρον τοῦ οἰκοπέδου τοῦ Γυμνασίου Πέλλας ἀπεκαλύφθη χώρος με μαρμαροθέτημα, οἱ τοῖχοι τοῦ ὁποῖου εἶχον ὀλοσχερῶς διαρπαγῆ. Νοτιώτερον ἀπεκαλύφθη τμήμα πλακοστρώτου αὐλῆς με φρεάτιον καὶ ἐπεβεβαιώθη ἡ ὑπαρξίς δρόμου, με κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν., πλ. 6 μ., ὁ ὁποῖος ἀποδεικνύει, μετὰ τῶν τριῶν δρόμων τῶν ἤδη ἀνεσκαμμένων τετραγώνων τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου, τὴν ἐνταξιν τῆς περιοχῆς εἰς τὸ Ἴπποδάμειον σύστημα τῆς πόλεως.

Το με εὐς 2 (Ἀνασκαφικὸς τομεὺς Πέλλας I, τετράγωνον 2). Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀνεύρεσις ὁμάδος ἀνθρωπίνων σκελετῶν, οἱ ὁποῖοι εὐρέθησαν συγκεντρωμένοι εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα οἰκίας, τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθη ἡ αὐλὴ καὶ ἡ εἴσοδος (εἰκ. 28). Ἡ θέσις τῶν σκελετῶν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὑπόθεσιν βιαιᾶς καταστροφῆς τῆς οἰκίας, πιθανὸν ἐκ σεισμοῦ.

Το με εὐς 3 (Ἀνασκαφικὸς τομεὺς Πέλλας IV, τετράγω-

νον 2). Κατὰ τὴν ἐφετινὴν περίοδον ἡ ἔρευνα τῆς οἰκίας μετὸ δωρικὸν ἐπιστύλιον συνεχίσθη εἰς τὸ δυτικόν, βόρειον καὶ νότιον τμήμα τῆς οἰκίας.

Ἡ ἔρευνα εἰς τὸ βόρειον τμήμα ἔφερον εἰς φῶς ἑτέραν οἰκίαν, εἰς δὲ τὸ νότιον ἀπεκαλύφθη ἐξέδρα μετὰ ἓνα κίονα μεταξὺ παραστάδων, ἐπιχερισμένον μετὰ ἐρυθρὸν κονίαμα.

Εἰς τὰ ΝΑ. τοῦ περιστυλίου ἦλθεν εἰς φῶς ἡ εἴσοδος παλαιότερας οἰκίας, τῶν ἀρχῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Περιστύλιον μικροτέρων διαστάσεων ἀπεκαλύφθη εἰς τὰ ΝΔ. τῆς οἰκίας μετὰ τὰ κονιάματα. Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ἀπεκαλύφθη βάσις προστομιαίου φρέατος, ὁμοίου μετὰ τὰ εὑρεθέντα εἰς οἰκίας τῆς Δήλου.

Τομεὺς 4 (Οἰκία εἰς τὸν ἀγρὸν Σγουράκη, Ν. τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου). Εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ἀπεκαλύφθη περαιτέρω οἰκία μετὰ παστάδα, ὡς καὶ ἑτέρα οἰκία πρὸς Ν. Ἡ πρώτη οἰκία ἀνήκει εἰς τοὺς ὑστεροελληνιστικοὺς χρόνους, ἐνδιαφέρον δὲ κινήτων εὔρημα ἦτο πηλίνη κεφαλὴ Ἑρακλέους (εἰκ. 30), ἐξαιρετικῆς τέχνης.

Τομεὺς 5 (Εἰς τὸ ἀνατολικὸν νεκροταφεῖον). Κατὰ τὴν ἐφετινὴν περίοδον ἀνεσκάφησαν δύο κιβωτιόσχημοι τάφοι. Ὁ πρῶτος ἔχει κτιστὰ τοιχώματα, ἐπιχερισμένα μετὰ ἐρυθρὸν κονίαμα καὶ γραπτὸς στεφάνους εἰς τὸ ἄνω τμήμα. Ἐπὶ τῶν καλυπτηρίων πλακῶν εὑρέθη ἐρυθρόμορφος πελίκη (εἰκ. 31). Ἐντὸς τοῦ τάφου εὑρέθησαν πήλινα ἐπίχρυσα πλακίδια μετὰ παράστασιν γρυπῶν, οἱ ὅποιοι σπαράσσουν ἐλάφους, χαλκοῦς ἐπίχρυσος στέφανος, πήλινα ἐπίχρυσοι ἀκρίδες, σιδηραῖ σπλεγγίδες καὶ ἀστράγαλοι.

Ὁ δεῦτερος τάφος ἦτο λαξευτός, μετὰ τρεῖς βαθμίδας εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν καὶ τοιχώματα ἐπιχερισμένα μετὰ λευκὸν κονίαμα καὶ ἐρυθρὰς ταινίας. Διεσώθησαν ὑπολείμματα καλάμου ἐκ τοῦ φορείου τοῦ νεκροῦ. Εἰς τὸν τάφον εὑρέθη χαλκοῦν κάτοπτρον, πήλινα ἀλάβαστρα, ἀρυβαλλοειδῆ ληκύθια καὶ ἐπίχρυσοι ψῆφοι περιδεραίου.

Τομεὺς 6 (Ἀγροτικὸν ἱερὸν εἰς τὰ ΒΑ. ὄρια τοῦ χωρίου Π. Πέλλα). Πρόκειται διὰ κυκλικὸν περίβολον, μετὰ καλὴν τοιχοδο-

μίαν, διαμ. 10.20 μ. (εἰκ. 32). Δύο κεκλιμένα ἐπίπεδα Α καὶ Δ διηυκόλυνον τὴν κάθοδον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ χώρου, εἰς τὸ κέντρον περίπου τοῦ ὁποίου διεσώθησαν ἀλλεπάλληλοι στρώσεις λατύπης ἀπὸ τὰς διαδοχικὰς στρώσεις προχείρου βωμοῦ, μὲ πλῆθος τεμαχίων εἰδωλίων ποικίλων τύπων καὶ ὄστρακα ἀγγείων, κυρίως καθημερινῆς χρήσεως. Τὰ εὐρήματα εἰς τὸ σύνολόν των χρονολογοῦνται εἰς τὸν 2ον π.Χ. αἰ., τὸ δὲ ἱερὸν πρέπει νὰ ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὰς θεὰς Δήμητρα καὶ Κόρην, μὲ παράλληλον λατρείαν τῆς Ἀρτέμιδος.

Το με ὑς 7 (Ἀκρόπολις). Συνεχίσθη, μετὰ παρέλευσιν 19 ἐτῶν, ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Παραλλήλως πρὸς τὴν λεπτομερειακὴν ἀποτύπωσιν, ἀπεκαλύφθη κτίριον, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὴν ἐξῆς εἰκόνα:

Πρὸς Ν. τοῦ ἀνεσκαμμένου χώρου ὑπάρχουν λείψανα περιστυλίου καὶ πρὸς Β. μεγάλη αἶθουσα, μήκ. 43 μ., πλ. 6 μ., ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὰς γνωστὰς ἀψίδας. Ὁ βόρειος τοῖχος σώζεται μόνο κατὰ τὴν θεμελίωσίν του, εἰς μικρὰν δὲ ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ βορείου στυλοβάτου καὶ παραλλήλως πρὸς αὐτὸν ὑπάρχει χαμηλὸν λίθινον πόδιον πλ. 1.30 μ.

Ἡ δυτικὴ ἀψὶς ἔχει σχῆμα ἐγγεγραμμένου τόξου καὶ σώζεται μόνον κατὰ τὴν θεμελίωσιν. Ἡ ἀνατολικὴ εἶναι πεταλόσχημος καὶ σώζει πολλὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς ἀνωδομῆς (εἰκ. 33). Εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ἀψίδος, τῆς ὁποίας σώζεται ὁ στυλοβάτης, ὑπάρχουν δύο ἐξαιρετικῆς τέχνης ἰωνικοὶ πεσσοκίονες ἐν παραστάσι, ἡ βάσις τοῦ ἐνὸς τῶν ὁποίων σώζεται κατὰ χώραν.

Βορείως τῆς μεγάλης αἰθούσης ὑπάρχει ἑτέρα μεγάλη αἶθουσα, τῆς ὁποίας ὁ βόρειος τοῖχος σώζεται εἰς ἀρκετὸν ὕψος, μὲ χαμηλὸν τοιχοβάτην καὶ μεγάλους ὀρθοστάτας.

Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα καὶ εἰδικώτερον οἱ πεσσοκίονες τῆς Ἀ. ἀψίδος χρονολογοῦνται εἰς τὴν ὑστέραν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν. Οἱ χῶροι οἱ ὁποῖοι ἀνεφέρθησαν ἀποτελοῦν τμημα μεγάλου συγκροτήματος, τοῦ ὁποίου δὲν ἀπεκαλύφθη ἀκόμη πλήρως ἡ κάτοψις.

9. Χάρις εἰς τὴν γενναίαν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν ἣ ὁποῖα ἐδόθη μὲ πρωτοβουλίαν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κ. Κ. Καραμανλῆ συνεχίσθησαν αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς Βεργίναν καὶ κατὰ τὸ 1981 ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Μ. Ἀνδρονίκου μὲ ἀντικειμενικοὺς στόχους τὴν ἔρευναν τῆς πόλεως καὶ τὴν ἔρευναν τοῦ νεκροταφείου.

Οὕτω: 1) Ὡλοκληρώθη ἡ ἀποκάλυψις τῆς προσόψεως τοῦ μεγάλου μακεδονικοῦ τάφου. Ἡρευνήθη ὁ σωρὸς τῶν πλίνθων, ὁ ὁποῖος ἐκάλυπτε τὸ δυτικὸν τμῆμα τῆς καμάρας καὶ ἀφηρέθησαν αἱ πλίνθοι, ἐκτὸς τοῦ τελευταίου στρώματος. Ἀπεδείχθη κατόπιν αὐτοῦ ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ βωμοῦ ἀλλὰ περὶ πλίνθων, αἱ ὁποῖαι εἶχον μεταφερθῆ ἔκ τοῦ τόπου τῆς πυρᾶς τοῦ νεκροῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξηγεῖται καὶ ἡ παρουσία πολλῶν καμμένων ἀντικειμένων εἰς τὸν σωρὸν αὐτόν.

2) Εἰς τὴν προηγούμενην ἀνασκαφικὴν περίοδον εἶχεν ἐντοπισθῆ, ἐντὸς τῆς δασικῆς ἐκτάσεως τοῦ βουνοῦ τὸ ὁποῖον ὑψοῦται νοτίως τοῦ ἀνακτόρου, τμῆμα τοῦ τείχους (εἰκ. 34). Κατὰ τὴν ἔρευναν αὐτὴν: α) Ὡλοκληρώθη ὁ ἐντοπισμὸς καὶ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ τείχους καὶ τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐκαθορίσθη πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν λωρὶς πλ. 10 μ. εἰς μῆκος 1.300 μ. β) Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ τείχους ἠρευνήθη τμῆμα ἑνὸς πύργου καὶ βοηθητικὴ πύλη, πλ. 1.75 μ. γ) Εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς ἀκροπόλεως, ἀμέσως ἔξω τοῦ τείχους, ἠρευνήθη τμῆμα οἰκίας τῶν μέσων τοῦ 2ου π.Χ. αἰ.

Εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς ἀκροπόλεως ἐνετοπίσθη καὶ ἠρευνήθη μία πύλη, ἣ ὁποῖα ὠδήγει πρὸς τὸν οἰκισμὸν. ε) Ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς ἀκροπόλεως ἐγένοντο ἐρευνητικαὶ τομαί, αἱ ὁποῖαι ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ἐπίχωσις εἶχε διαταραχθῆ.

3) Διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐκτάσεως τῆς πόλεως καὶ μὲ ἀφορμὴν τυχαῖα εὐρήματα τῶν χωρικῶν τῆς Βεργίνας ἐπεχειρήθησαν τὸ 1980 δοκιμαστικαὶ τομαί εἰς ἀγροὺς ΒΑ. τοῦ ἀνακτόρου. Τὸ 1981 συνεχίσθη ἡ ἔρευνα αὐτή, ἣ ὁποῖα ἔφερον εἰς φῶς οἰκοδόμημα τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. καὶ ἕτερον μὲ δύο οἰκοδομικὰς φάσεις,

μίαν έλληνιστικήν και μίαν νεωτέραν ρωμαϊκήν ώς και ρωμαϊκόν τάφον.

4) Είς παλαιότερας άνασκαφικάς περιόδους είχεν έπισημανθῆ, έντός τοῦ νεκροταφείου τῶν τύμβων, μία άρκετά μεγάλη τετρά- πλευρος έκτασις έντός τῆς όποίας άπεδείχθη ότι ύπῆρχε περίβολος, τοῦ όποίου ἡ κατασκευή και ἡ καταστροφή άνάγονται είς τόν 3ον π.Χ. αί. Παραλλήλως άπεκαλύφθη τοίχος ό όποίος άνήκει είς οίκη- μα τοῦ 3ου π.Χ. αί.

5) Ἡ άνασκαφή ένός τῶν μεγαλυτέρων τύμβων, έντός τοῦ νε- κροταφείου τῶν τύμβων (μῆκ. 43.75 μ., πλ. 24.75 μ., ύψ. 5.40 μ.), έφερεν είς φῶς τρεῖς συλημένους τάφους διατεταγμένους κατά τόν μεγάλον του άξονα.

ἍΟ μεσαῖος ἦτο άπλοῦς λάκκος και οἱ δύο άκραῖοι κιβωτιόσχη- μοι, οἱ όποῖοι είχον καλυφθῆ έξωτερικῶς ύπό καμένων χωμάτων και τέφρας. Ἐντός τοῦ σωροῦ τῶν καμένων χωμάτων εύρέθησαν πολυάριθμα όστρακα και μικροαντικείμενα. Ἐκ τῶν όλίγων άττι- κῶν δειγμάτων και οἱ δύο κιβωτιόσχημοι τάφοι χρονολογοῦνται είς τὸ γ' τέταρτον τοῦ 4ου π.Χ. αί.

6) Γόνιμον ἦτο τὸ άποτέλεσμα τῆς έρεύνης χαμηλοῦ τύμβου, ΝΔ. τοῦ τάφου τόν όποῖον είχεν άνασκάψει τόν περασμένον αἰῶνα ό L. Heuzey. Ἡ άνασκαφή άπεκάλυψε τρεῖς συλημένους μακε- δονικούς τάφους και ένα μικρόν κιβωτιόσχημον, असύλητον. ἍΟ με- γαλύτερος εκ τῶν μακεδονικῶν τάφων έχει μῆκος 5.53 μ., πλάτος 3.98 μ. και εύρίσκεται περίπου είς τὸ κέντρον τοῦ τύμβου. Ἅπο- τελεῖται άπό προθάλαμον και κυρίως θάλαμον, είς τὴν είσοδόν του δέ όδηγεῖ επικλινῆς δρόμος. ἍΟπως είς όλους σχεδόν τοὺς μακεδο- νικούς τάφους τὸ άνοιγμα τῆς είσόδου φράσσεται με τοίχον εκ πω- ρολίθων. Ἡ πρόσοψις εἶναι δωρική, με ἡμικίονας, οἱ όποῖοι στη- ρίζουν έπιστύλιον, τριγλύφους και μετόπας. ἍΙδιαίτερον ένδιαφέρον παρουσιάζει έν ανεξάρτητον δομικῶς, κοῖλον έπαέτιον «γεῖσον», ύψους 0.50 μ. ἍΕτέρα άρχιτεκτονική ιδιοτυπία τοῦ τάφου εἶναι ότι μόνον ό θάλαμος εἶναι καμαρωτός, ό προθάλαμος έχει όριζοντίαν

στέγην καὶ ἐσωτερικῶς εἰς τὴν ὀροφὴν τοῦ ὑπάρχοντος λίθιναι ψευδοδοκοὶ (εἰκ. 36).

Τὰ κονιάματα, ὅσον τοῦ θαλάμου, ὅσον καὶ τοῦ προθαλάμου ἔχουν ὑποστῆ φθοράς, ἀλλὰ διατηροῦνται εἰς μεγάλην ἔκτασιν.

Ὅταν ἀφηρέθησαν τὰ χρώματα ἐφάνησαν τὰ δύο φύλλα τῆς μαρμαρίνης θύρας (εἰκ. 35), ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν σώζεται ἀκέραιον. Ἐκ τῆς λιθίνης κλίνης-σαρκοφάγου εἰς τὸ ΝΔ. τιμῆμα, τὸ ἀνατολικὸν πέρασ ἔχει ἀνατραπῆ, ἐνῶ τὸ δυτικὸν σώζεται εἰς ἀρκετὰ καλὴν κατάστασιν (εἰκ. 37).

Ὁ δεῦτερος μακεδονικὸς τάφος, ὁ ὁποῖος εὐρέθη 8 μ. περίπου ΒΑ. τοῦ πρώτου, εἶναι μονοθάλαμος καὶ ἔχει διαστάσεις (ἐξωτερικῶς) 4.60×3.96 μ. Ἡ ἀνασκαφὴ περιωρίσθη εἰς τὸ ἐξωτερικὸν του. Καὶ αὐτοῦ ἡ εἴσοδος ἐκλείετο ὑπὸ τοίχου ἐκ πωρολίθων. Αἱ παραστάδες καὶ τὸ ὑπέρθυρον εἶναι ἐκ μαρμάρου καὶ διατηροῦνται εἰς ἐξαιρετικῶς καλὴν κατάστασιν. Ὁλος ὁ τοῖχος τῆς προσόψεως ὑπεράνω τοῦ ὑπερθύρου ἀποτελεῖ ἐνιαίαν ἐπιφάνειαν, χωρὶς ἀρχιτεκτονικὴν διάρθρωσιν. Εἰς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτὴν, ἡ ὁποία ἔχει ὕψος 1.40 μ. καὶ προστατεύεται εἰς τὸ ἄνω μέρος ὑπὸ στενοῦ ὀριζοντίου γείσου, ἀπεκαλύφθη τοιχογραφία καλῶς διατηρημένη (εἰκ. 38). Εἰς τὸ κέντρον, ἀκριβῶς ἄνω τῆς εἰσόδου, εἰκονίζετο ὀπλίτης κατ' ἐνώπιον. Ὁρθός, κρατεῖ τὸ δόρυ του διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ στρέφει ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἀριστερὰ (εἰκ. 39). Φορεῖ θώρακα καὶ ὑψηλὰ ὑποδήματα. Ἀριστερὰ του ἴσταται εἰς αὐστηρὰν πλαγίαν ὄψιν ὑψηλὴ γυναικεία μορφή (εἰκ. 40) ἡ ὁποία προτείνει εἰς τὸν πολεμιστὴν διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς χρυσοῦν στέφανον. Δεξιὰ τοῦ ὀπλίτου ὑπάρχει νέος καθήμενος μὲ χλαμύδα, ξίφος καὶ ἀσπίδα, ἡ ὁποία ἀκουμπᾷ εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ καθίσματός του (εἰκ. 41).

Πρέπει νὰ θεωρηθῆ βέβαιον ὅτι ὁ πολεμιστὴς εἰκονίζει τὸν νεκρὸν, τὰ δὲ ἕτερα πρόσωπα ἴσως δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς «προσωποποιημένα» δυνάμεις, ἡ Ἀρετὴ ἢ ἡ ἀπεικόνισις τοῦ Ἀρεως.

Ὁ τρίτος μακεδονικὸς τάφος εἶναι ὁ πλέον λιτός. Τὸ μόνον κόσμημα εἰς τὴν πρόσοψίν του εἶναι ἀνάγλυφον ἀετωμάτιον τὸ ὁποῖον ἐπιστέφει τὸ ἄνοιγμα τῆς εἰσόδου.

Μία πρώτη ἐκτίμησις τῶν δεδομένων, ἀνασκαφικῶν καὶ μορφολογικῶν, ἐπιτρέπει τὴν ἀποδοχὴν ὡς τῆς πιθανωτέρας χρονολογίας καὶ διὰ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς τάφους τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου π.Χ. αἰ.

Ὁ μικρὸς ἀσύλητος κιβωτιόσχημος τάφος ἔχει διαστάσεις 1.92×1.92 μ. καὶ εἶναι ἐσωτερικῶς ἐπιχρισμένος μὲ λευκὸν κονίαμα. Εἰς τετράγωνον κοιλότητα, ἡ ὁποία ἐσχηματίζετο εἰς τὸ μέσον τοῦ δαπέδου εἶχον ἀποτεθῆ τὰ καμένα ὀστᾶ τοῦ νεκροῦ καὶ ἐπ' αὐτῶν μικρὸς χρυσοῦς στέφανος ἐκ φύλλων δάφνης. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι δὲν εὐρέθη ἄλλο κτέρισμα, οὔτε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου οὔτε ἐκτὸς αὐτοῦ.

Ὀλόκληρος ἡ ἔκτασις τοῦ τύμβου ἐξ ἄλλου, ὁ ὁποῖος ἀνεσκάφη, ἐστεγάσθη, κατεσκευάσθησαν δὲ καὶ ἀποχετευτικαὶ αὐλακες διὰ τὴν προστασίαν τῶν μνημείων ἐκ τῆς βροχῆς καὶ τέλος ὁ χῶρος περιεφράχθη μὲ ἀσφαλῆ τρόπον.

7. Ὁ παρακείμενος «τάφος τοῦ L. Heuzey» ἠρευνήθη περαιτέρω καὶ διεπιστώθη ὅτι σώζεται τὸ κτίσμα μόνον εἰς τὸ κατώτερον τμήμα τῶν τοίχων του. Ἀπὸ τὴν πρόχειρον ἀνασκαφὴν ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ Heuzey εἶχεν ἀποκαλύψει τὴν πρόσοψιν τόσον μόνον, ὅσον ἤρκει διὰ τὴν ἀποδώσῃ εἰς τὸ σχέδιον τὴν μορφήν της, χωρὶς τὴν προχωρήσῃ καθόλου εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ δρόμου. Ἡ ἀνασκαφὴ θὰ συνεχισθῆ κατὰ τὴν ἐπομένῃ ἀνασκαφικὴν περίοδον εἰς τὸν χῶρον αὐτόν.

Εἰς τὸ διάστημα τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφικῆς περιόδου ἐπραγματοποιήθη ἐπίσης ἡ πλήρης τοπογράφησις τῆς περιοχῆς καὶ τῶν μνημείων τὰ ὁποῖα ἔχουν ἕως τῶρα ἀποκαλυφθῆ καὶ ἐργασίαι συντηρήσεως τοιχογραφιῶν, σχεδιάσεως ὄλων τῶν εὐρημάτων καὶ φωτογραφήσεως. Εἰς τὸ ἐργαστήριον τῆς Βεργίνας συνεχίσθη ὁ καθαρισμός, ἡ στερέωσις καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῶν ὀργανικῶν λειψάνων τοῦ μεγάλου τάφου. Τέλος, ἀποκατεστάθη ἐν τῶν πολυτιμο-

τέρων εὐρημάτων ἔπειτα ἀπὸ ἐργασίαν τριῶν καὶ πάλιν χρόνων: ἡ χρυσελεφαντίνη ἀσπίς, ἡ ὁποία συντόμως θὰ παραδοθῆ εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Θεσσαλονίκης διὰ νὰ ἐκτεθῆ μετὰ τῶν ὑπολοίπων εὐρημάτων τῆς Βεργίνας.

10. Εἰς τὸ Δῖον ἐγένοντο ἐκτεταμέναι ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸν χῶρον ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ὅπου ἀποκαλύπτονται τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῆς ἀρχαίας πόλεως. Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Δίου ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐχρηματοδοτήθησαν ἐπὶ πλέον ὑπὸ τοῦ Δημοσίου χάρις εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κ. Κ. Καραμανλῆ, ἐγένοντο δὲ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Παντερμαλῆ.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης κατὰ τομεῖς ὑπῆρξαν τὰ ἑξῆς:

Εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος ἀπεκαλύφθησαν νέα κτίρια, τὰ ὁποῖα σχετίζονται μὲ τὴν λατρείαν, ὅπως ὁ μικρὸς μονοθάλαμος οἶκος ΝΑ. τοῦ μεγάλου σκάμματος. Πλούσια ἦσαν τὰ εὐρήματα εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ τομέως ὅπου εὐρέθησαν πολλαὶ δεκάδες κεφαλῶν καὶ ἄλλων θραυσμάτων πηλίνων εἰδωλίων τῶν κλασσικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων, ἰδεαλιστικὴ γυναικεία κεφαλὴ ἐκ μαρμάρου καὶ ἄλλα. Ἰδιαιτέρως σημαντικὸν διὰ τὴν ταύτισιν τοῦ Ἱεροῦ ἦτο ἐν ὄστρακον σκύφου τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. μὲ χαραγμένην ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὴν Δήμητρα.

Παρὰ τὰς δυσχερεῖς συνθήκας ἀνασκαφῆς αἱ ἐργασίαι ἐπροχώρησαν ἱκανοποιητικῶς εἰς τὸ Ἱερὸν τῆς Ἰσιδος (εἰκ. 42). Ἡ ἔρευνα ἔφθασεν εἰς βάθος περὶ τὸν βωμὸν (εἰκ. 43) εἰς τὸν διάδρομον πρὸς Ἀ. καὶ βορείως τοῦ ναοῦ. Εἰς τὴν νοτίαν πτέρυγα τοῦ οἰκοδομικοῦ συγκροτήματος ἀφηρέθησαν αἱ ἐπιχώσεις μέχρι τοῦ ὕψους τῶν ἐρειπίων τῶν τοίχων. Μεταξὺ τῶν ἄλλων εὐρημάτων ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει ἡ ἀποκάλυψις ἐνὸς ναΐσκου βορείως τοῦ ναοῦ τῆς Ἰσιδος, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν μορφήν οἴκου μὲ μέγαν θύραϊον ἀνοιγμα πρὸς Ἀ. καὶ ὀρθογώνιον κόγχην πρὸς Δ. Εἰς τὴν

κόγχην εύρέθη εἰς τὴν θέσιν τοῦ τὸ βάθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστήθη τὸ ἄγαλμα τῆς ὑπολυμπιδίας Ἀφροδίτης, ἀνάθημα τῆς ἀπελευθέρας Ἀνθεστίας Ἰουκούνδας. Πρόκειται δι' ἑλληνιστικὸν ἔργον τοῦ τύπου, ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς ὡς Ἄρτεμις-Ἐκάτη. Ἐκτὸς τοῦ διαδρόμου τῆς βορείου πτέρυγος ἐνετοπίσθησαν σπόνδυλοι κιόνων καὶ θραῦσμα γλυπτοῦ ἀπὸ μεγάλον ἀνδρικὸν ἄγαλμα.

Αἱ ἐργασίαι εἰς τὸ κοῖλον τοῦ ἑλληνιστικοῦ θεάτρου ἐπροχώρησαν σημαντικά. Τὰ εὐρήματα ἐπιβεβαιοῦν τὴν γνώμην διὰ τὴν λειτουργίαν καὶ χρῆσιν τοῦ θεάτρου κατὰ τοὺς ἑλληνιστικὸς χρόνους.

Συνεχίσθησαν ἐπίσης αἱ ἐργασίαι εἰς τὸ ρωμαϊκὸν θέατρον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνασκαφῆ ὑπὸ τοῦ ὁμοτίμου καθηγ. κ. Γ. Μπακαλάκη.

Ἀμέσως ἔξω τῆς νοτίας πλευρᾶς τῶν τειχῶν καὶ τῆς ὄχυρωματικῆς τάφρου ἦλθον εἰς φῶς τὰ ἐρείπια τοῦ Ἀ. τμήματος μιᾶς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς.

Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ὄχυρωματικοῦ περιβόλου εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἐγένετο εἰς μῆκος 600 μ. Ἡ τοιχοδομία τῶν ἐρειπίων τοῦ τείχους παρουσιάζει τὴν μορφήν ἀργῶν λίθων, οἱ ὁποῖοι συνδέονται κατὰ διαστήματα μὲ ζώνας πλίνθων. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα παρεμβάλλονται καὶ ἄλλα ὑλικά εἰς δευτέραν χρῆσιν, ὅπως ἡ μαρμαρίνη γυναικεία κεφαλή (εἰκ. 45) ἑλληνιστικῶν χρόνων. Μὲ τὴν ἔρευναν τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους διεπιστώθη ὅτι ὁ ὄχυρωματικὸς περίβολος εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν ἔχει ἀσύμμετρον διαδρομὴν, εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὰς τρεῖς ἄλλας αἱ ὁποῖαι εἶναι εὐθύγραμμοι. Ἡ μορφή αὐτὴ προσαρμόζεται εἰς γενικὰς γραμμὰς εἰς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ μικροῦ ποταμοῦ, ὁ ὁποῖος παραρρέει τὸ τεῖχος.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς προβολῆς τοῦ τείχους ἦλθεν εἰς φῶς νέα πύλη (εἰκ. 44) καὶ τμήματα τοιχοδομίας, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὸ 300 π.Χ. περίπου.

Εἰς τὸ συγκρότημα τῶν θερμῶν εύρέθησαν ἀξιόλογα τμήματα γλυπτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰκονιστικὴ ἀνδρική κεφαλή τῆς ἐποχῆς τῶν Σεβήρων (εἰκ. 46) καὶ πολλὰ θραύσματα γυναικείου ἀγάλματος, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀσκληπιοῦ *ΑΚΕΣΩ*.

Ἡ σειρὰ τῶν ὀκτῶ ἐργαστηρίων-καταστημάτων ηὔξθη κατὰ δύο μονάδας καὶ ἐγένετο τομῆ, μήκους 85 μ., διὰ τὴν ἀποσαφηνισθῆ ἢ πορεία καὶ ἡ μορφή τῆς οἰκοδομικῆς γραμμῆς εἰς τὸ νότιον πέρας τῆς πλατείας τοῦ οἰκοδομικοῦ τετραγώνου 1.

Ἀνεσκάφησαν ἀκόμη εἰς ὅλον τους τὸ μήκος τέσσαρες πλακοστρωμένοι δρόμοι καὶ ἐν ἐκτεταμένον νεκροταφεῖον τύμβων, δυτικῶς τοῦ ἑλληνιστικοῦ καὶ ρωμαϊκοῦ νεκροταφείου τοῦ Δίου. Ἡ ἔρευνα τοῦ νεκροταφείου, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὸ ἄμεσον περιβάλλον τοῦ Δίου ἴσως ἐπιτρέψῃ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα θὰ διαφωτίσουν τὴν ἱστορίαν τῆς περιοχῆς κατὰ τὴν περίοδον 100 - 600 π.Χ., ὅποτε οἱ Μακεδόνες ἐγκατεστάθησαν μονίμως εἰς τὴν Πιερίαν.

Τὰ ἔργα ὑποδομῆς καὶ προστασίας τῶν ἀποκαλυπτομένων ἐρείπιων ἐξ ἄλλου εἰς τὸν χῶρον συνεχίσθησαν καὶ ἐφέτος μὲ ταχύτερον ρυθμὸν καὶ εἰς μεγαλύτεραν κλίμακα, ἐνῶ παραλλήλως ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ ἐκμαγείων ἐκ τῶν εὐρημάτων τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἰσιδος, ἡδὴ δὲ ἐτοποθετήθησαν ἀρκετὰ ἀντίγραφα, εἰς τὴν θέσιν ὅπου εὐρέθησαν τὰ πρωτότυπα.

11. Μικρᾶς διαρκείας ἀνασκαφὴ ἐπεχειρήθη εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Σ. Δάκαρη καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ οἰκοδομήματος Ο καὶ νοτίως τοῦ Βουλευτηρίου. Τὸ οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον ἀπεκαλύφθη εἶναι προσθήκη εἰς τὸ οἰκοδόμημα Ο καὶ θὰ ἀποκαλῆται εἰς τὸ ἐξῆς Ο1 (εἰκ. 47). Βορείως τοῦ Ο1 εἶχεν ἀποκαλυφθῆ ἀποχετευτικὸς ἀγωγὸς ὁ ὁποῖος θὰ ἐχρησίμευε διὰ τὴν ἀποχέτευσιν τῶν νερῶν ἀπὸ τὸ ἱερὸν καὶ συνεχόμενον πλακόστρωτον, τὸ ὁποῖον τὸν ἐπλασιῶνε (εἰκ. 48). Αἱ δύο αὐταὶ κατασκευαὶ εἶναι σύγχρονοι καὶ τοποθετοῦνται μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν καταστροφὴν τοῦ 167 π.Χ., εἰς τὰ μέσα περίπου τοῦ 2ου π.Χ. αἰ.

Βαθύτερον ἀπεκαλύφθη εἰς ὅλην του τὴν ἑκτασιν τὸ θεμέλιον τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς δυτικῆς εἰσόδου τοῦ 4ου αἰ., μήκους 5 μ. καὶ πλ. 1.20 μ. Ἡ ἀπέναντι βόρειος πλευρὰ τῆς εἰσόδου μὲ τμήμα

τοῦ ἰσοδομικοῦ περιβόλου εἶχον διαπιστωθῆ παλαιότερον κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς στοᾶς τοῦ βουλευτηρίου.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ οἰκοδομήματος O1, τὸ ὁποῖον ἔχει μῆκος 33.30 μ. καὶ πλάτος 7.70 μ. περιωρίσθη εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα καὶ ἐφθασεν ἕως τὸ στρώμα τῆς ρωμαϊκῆς καταστροφῆς. Τὸ οἰκοδόμημα διαιρεῖται μὲ ἐσωτερικοὺς τοίχους ἐκ μικρῶν λιθαρίων καὶ πηλοῦ εἰς τέσσαρας χώρους, οἱ ὅποιοι ἦσαν προσιτοὶ μόνον ἀπὸ τὸ οἰκοδόμημα O. Μεταξὺ αὐτῶν ἐπεσημάνθη εὐρύχωρος αἶθουσα καὶ λείψανα ἐστίας διὰ τὴν θέρμανσιν.

Ἡ χρονολόγησις καταστροφῆς εἰς τὸν 2ον π.Χ. αἰ. δύναται νὰ βεβαιωθῆ ἐκ τῶν εὐρημάτων, ἰδίως τῶν νομισμάτων τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν (234/3 - 167 π.Χ.) καὶ τῆς Ἀμβρακίας (238 - 167 π.Χ.), τῶν ἀνθεματῶν μετώπων ἡγεμόνων καλυπτῆρων (εἰκ. 49) καὶ τεσσάρων κεραμίδων μὲ ἔντυπα σφραγίσματα (εἰκ. 50).

Ἐνδείξεις διὰ μίαν δευτέραν καταστροφὴν, ἡ ὁποία σχετίζεται μὲ τὴν ὀριστικὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ κτιρίου παρετηρήθησαν ἐπίσης εἰς μεταγενέστερον στρώμα κεραμίδων στέγης.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 167 π.Χ. ἀπερρίφθη ἐντὸς τάφρου μία ἑκατοντάς περίπου ὁμοιομόρφων κυπέλλων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἐστίασιν πολλῶν προσώπων. Ὁστρακα ἀγγείων οἰκιακῆς χρήσεως ἀποτελοῦν πιθανῶς ἐνδείξιν ὅτι τὸ δημόσιον οἰκοδόμημα O+O1 θὰ προωρίζετο διὰ τὴν φιλοξενίαν ἐπισήμων ξένων.

Ἡ θέσις του ἄλλωστε ἔναντι τοῦ Βουλευτηρίου, ἡ ὕπαρξις αἰθούσης καὶ ἐστίας συνηγοροῦν διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν.

12. Ἡ ἔρευνα τῶν ἐπιχώσεων κάτωθεν τοῦ ἑλληνιστικοῦ καταγωγίου εἰς **Κασσώπην** ἔληξεν ἐφέτος μὲ τὴν ἀνασκαφὴν μέχρι τοῦ στερεοῦ τοῦ προπύλου καὶ τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς κυρίας ὁδοῦ, νοτιῶς τοῦ ἑλληνιστικοῦ καταγωγίου, διὰ τοῦ καθηγ. κ. Σ. Δάκαρη.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ προπύλου ἀπεκαλύφθη, κάτω-

θεν τοῦ δαπέδου, λίθινος ἀγωγός, ὁ ὁποῖος ἀπεμάκρυνε τὰ ὄμβρια ὕδατα τῆς περιστύλου αὐλῆς τοῦ καταγωγίου εἰς τὴν κυρίαν ὁδόν.

Ὅταν ὁ ἀγωγὸς ἠχρηστεύθη, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 167 π.Χ., κατεσκευάσθη ἕτερος πρόχειρος, ὁ ὁποῖος ἀπωχέτευε τὰ νερὰ τῆς αὐλῆς εἰς τάφρον. Τὸ ἀποχετευτικὸν τοῦτο σύστημα δὲν φαίνεται νὰ εἶναι μέρος ἑνὸς γενικωτέρου ἀποχετευτικοῦ δικτύου τῆς Κασσώπης, ἀλλὰ κατεσκευάσθη εἰς τὸ τέλος τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., ὅταν ἡ κατασκευὴ τοῦ ἐλληνιστικοῦ καταγωγίου ἠχρήστευσε τὴν ἀποχετευτικὴν αὐλάκα.

Εἰς τὴν ΒΔ. πλευρὰν τοῦ προτύλου ἐξ ἄλλου ἦλθεν εἰς φῶς ἀπιδόσχημος ἱπνός. Πρόκειται διὰ κλίβανον, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευε διὰ τὴν χώνευσιν τοῦ χαλκοῦ. Ἡ λειτουργία τοῦ ἱπνοῦ ἐντὸς τοῦ προτύλου δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίαν ὅτι κατεσκευάσθη μετὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ καταγωγίου τὸ 167 π.Χ. καὶ πιθανώτατα μετὰ τὴν ὀριστικὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Κασσώπης καὶ τὸν συνοικισμὸν τῶν κατοίκων τῆς εἰς Νικόπολιν.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ κεντρικοῦ δρόμου, μεταξὺ τοῦ Καταγωγίου καὶ τῆς βορείου στοᾶς περιωρίσθη εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα. Ἀπὸ τὴν στρωματογραφίαν τοῦ δρόμου καὶ τῆς στοᾶς διαπιστοῦται ὅτι τὰ δύο οἰκοδομήματα κατεσκευάσθησαν συγχρόνως, εἰς τὸ τέλος τοῦ 3ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. Τὸ ἀρχαιότερον δάπεδον τῆς ὁδοῦ τοῦ 4ου αἰ., πλ. 6.30 μ., εὐρέθη ὑπὲρ τὸ βραχῶδες ἔδαφος, 1.00 - 1.30 μ. κάτωθεν τοῦ καταστρώματος τῆς ἐλληνιστικῆς ὁδοῦ. Εἰς ὅσῃν ἑκτασιν ἀπεκαλύφθη ὁ ἀρχαιότερος δρόμος ὁ πολυγωνικὸς τοῖχος τοῦ καταγωγίου παρουσιάζει δύο οἰκοδομικὰς φάσεις (εἰκ. 51). Ἡ βᾶσις εἶναι ἐκτισμένη με μικρότερα πολυγωνικὰ λιθάρια χωρὶς ἑντασιν, ἐνῶ ὁ ἐλληνιστικὸς εἶναι ἐκτισμένος με μεγάλα λιθάρια με ἑντασιν καὶ διακοσμητικὰς λοξὰς αὐλάκας.

Τὸ γεγονός ὅτι εἰς ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς ἀνασκαφῆς δὲν διεκρίθη ἔχνος εἰσόδου ἐνισχύει τὴν ἄποψιν ὅτι πρόκειται διὰ δημόσιον οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποῖου ἡ εἴσοδος θὰ εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον περίπου τοῦ τετραγώνου, ὅπου καὶ ἡ εἴσοδος τοῦ ἐλληνιστικοῦ καταγωγίου.

Εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς βορείου στοᾶς (μῆκ. 63 μ.) ἠνοίχθη δοκιμαστικὴ τάφρος ἐσωτερικῶς τοῦ στυλοβάτου καὶ πέντε ἄλλαι κάθετοι τομαὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς στοᾶς. Ἐπίσης ἀπεκαλύφθη σχεδὸν εἰς ὅλην τὴν ἔκτασίν του ὁ στυλοβάτης τῆς στοᾶς (εἰκ. 52). Εἰς ὅλην ἐπίσης τὴν πρόσοψιν τῆς στοᾶς ἦλθον εἰς φῶς λίθινα βάθρα καὶ πολλὰ πώρινα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη.

Ἡ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς στοᾶς ἀπεκάλυψε, ὀλίγον κάτωθεν τοῦ ἑλληνιστικοῦ δαπέδου, δάπεδον ψηφοθετημένον (εἰκ. 53) μὲ θαλάσσια βότσαλα. Εὐρέθησαν περαιτέρω τοῖχοι καὶ θεμέλια δύο βάθρων. Ὁ χαρακτήρ τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι πιθανὸν δημόσιος.

Εἰς τὴν οἰκίαν 5 ἠρηνήθησαν οἱ χώροι b, d, f, οἱ ὅποιοι παρυσιάζουν εἰδικὸν ἐνδιαφέρον. Τὸ b περιεῖχεν ἀφθόλους σκωριάς σιδήρου, τὸ d ἔχνη δύο ἱπνῶν καὶ τὸ f μεγάλον κεραμεικὸν ἱπνόν. Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἐπεβεβαίωσεν ὅτι εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην, ἡ ὁποία κατεσκευάσθη τὸ β' ἡμισυ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ἐλειτούργησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 3ου αἰ. σιδηρουργεῖον καὶ κεραμεικὸς κλίβανος. Μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν καταστροφὴν ἡ οἰκία ἐπεσκευάσθη, ἐχρησίμευσε καὶ πάλιν ὡς κατοικία, μέχρι τὴν ὀριστικὴν ἐγκατάλειψίν της εἰς τὸ τέλος τοῦ 1ου π.Χ. αἰ.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων ἀναφέρεται μόνον μικρὰ χαλκῆ λαβὴ μαχαίρας, μὲ ἐπίμηλον κράνος μακεδονικοῦ-ἠπειρωτικοῦ τύπου (εἰκ. 54), ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς χρῆσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἠπειρον κατὰ τὸν 4ον καὶ 3ον π.Χ. αἰ.

13. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν προϊστορικὴν ἀκρόπολιν τῆς Ἐφύρας συνεχίσθη καὶ ἐφέτος διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ἀθ. Παπαδοπούλου, μὲ ἐπὶ πλέον χρηματοδότησιν τοῦ Ἰδρύματος Μποδοσάκη.

Ἡρηνήθησαν τέσσαρα τετράγωνα, συνολικῆς ἐκτάσεως 11 × 9 μ. ἀνατολικῶς τῶν ἀνασκαφέντων τύμβων Α καὶ Β (εἰκ. 55). Ἐξ αὐτῶν προέρχονται ἄφθονα ὄστρακα ὄξυπυθμένων ἀμφορέων

τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ἀρκετὰ τῆς ἐγχωρίου χειροποιήτου κεραμεικῆς, μὲ πλαστικὴν, ἐγχάρακτον καὶ ἐμπέστον διακόσμησιν καὶ μόνον ὀλίγα ἐπεισάκτων μυκηναϊκῶν ἀγγείων.

Εὐρέθησαν ἐπίσης εὐμέγεθες πῶμα χειροποιήτου μαγειρικοῦ σκεύους μὲ ἐξέχουσαν κυλινδρικήν λαβήν, πήλινα διάτρητα κωνικὰ σφονδύλια, μικρὸν κυλινδρικὸν μολύβδινον σταθμίον, τρεῖς λίθινοι τριπτῆρες, μολύβδινα σύρματα διὰ τὴν συγκόλλησιν ἀγγείων, δύο λίθινοι εἰκόνες, ὡς καὶ διάσπαρτα ὀστᾶ ζώων καὶ τινα ὄστρεα.

Ἐρευνα νοτίως τοῦ ἤδη ἐρευνηθέντος τετραγώνου XXI ἀπέδωσεν ἄφθονα ὄστρακα χειροποιήτων ἀγγείων καὶ διάσπαρτα ὀστᾶ ζώων καὶ ἀνθρώπων.

Τέλος, διὰ δοκιμαστικῆς τομῆς βορείως τῶν τύμβων καθορίσθησαν αἱ διαστάσεις τοῦ παρακειμένου κτιρίου (16.10 × 10.50), διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς μεσοτοιχοῦ ἐκ λίθων διαιρουῦντος αὐτὸ εἰς δύο ἐπιμήκη δωμάτια καὶ διὰ τῶν ἀνευρεθέντων ὀστράκων προσδιωρίσθη ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων.

14. Ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφὴ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς τῆς Ἁγίας Σοφίας παρὰ τὸν **Μύτικαν** τῆς Ἀκαρνανίας, τὴν ὁποίαν διευθύνει ὁ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Π. Βοκοτόπουλος ἀπέβλεπεν εἰς τὴν διερεύνησιν τῶν κατὰ τὴν βόρειον καὶ νοτίαν πλευρὰν τοῦ μνημείου προσκτισμάτων.

Παρὰ τὸν ἀνατολικώτερον τῶν χώρων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀποκαλυφθῆ πέρυσι βορείως τοῦ ναοῦ ἀνεσκάφη δωμάτιον, διαστάσεων 4.80 × 2 μ., μὲ εἴσοδον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν. Οἱ τοῖχοι, πλ. 0.60 μ., εἶναι ἐκτισμένοι δι' ἀργῶν λίθων, ἄνευ συνδετικοῦ ὑλικοῦ. Τὸ δάπεδον εἶναι ἐστρωμένον δι' ἀκανονίστων λίθων. Δυτικώτερον ἀπεκαλύφθη λιθόστρωτον πλ. 2 μ. περίπου, βαῖνον σχεδὸν παραλλήλως πρὸς Β. (εἰκ. 56). Πρὸ τοῦ μνημειώδους βορείου προπύλου τοῦ νάρθηκος ὑπάρχει ἕτερον λιθόστρωτον ἐκ μικροτέρων λίθων, ὀριζόμενον πρὸς Β. ὑπὸ ὀρθίων πλακῶν. Βορείως τοῦ πρώτου λιθοστρώτου ἀνεφάνη τὸ νότιον τμήμα τριῶν συνεχομένων δω-

ματίων, εἰς τὸ ἀνατολικώτερον τῶν ὁποίων καὶ ἐπὶ τῆς νοτίως αὐτοῦ λιθοστρώτου ὁδοῦ εὐρέθησαν δύο παιδικοὶ τάφοι ἐξ ὀρθίων πλακῶν ἄνευ κτερισμάτων.

Ἀνατολικῶς τοῦ νοτίου προτύλου τοῦ νάρθηκος ἀνεσκάφησαν δύο παράλληλοι τοῖχοι ἐκ κροκαλῶν, μήκ. 3 μ., τῶν ὁποίων τὸ πλάτος κυμαίνεται μεταξύ 0.60 καὶ 0.70 μ. τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ 0.65 καὶ 0.80 μ. τοῦ δυτικοῦ (εἰκ. 57). Ἄλλος τοῖχος ἐξ ἀργολιθοδομῆς ἀπεκαλύφθη κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος. Οἱ ἀποκαλυφθέντες τοῖχοι καὶ οἱ λιθόστρωτοι δρόμοι ἀνήκουν πιθανώτατα εἰς οἰκισμὸν σχηματισθέντα κατὰ τὴν μέσην βυζαντινὴν περίοδον.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων ἀναφέρεται λίθινος ἀμφικιονίσκος παραθύρου, χαλκᾶ νομίσματα, ἐξ ὧν ἓν Βαλεντινιανοῦ Β', ἓν, πιθανώτατα, Βαλεντινιανοῦ Γ', δύο ἐφθαρμένα τοῦ 5ου - 6ου αἰ. καὶ ἓν ἀνώνυμον βυζαντινόν, χρονολογούμενον περὶ τὸ 1075 - 1080 μ.Χ.

Ἐσπερώθη, τέλος, τὸ ἀποκαλυφθὲν πρὸ διετίας μαρμαροθέτημα τοῦ δαπέδου καὶ τῶν ἐδράνων τῶν πρεσβυτέρων εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα τῆς βασιλικῆς (εἰκ. 58), ἣ ἐπένδυσις τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ἱεροῦ καὶ ἡ βάσις τῆς ἁγίας Τραπεζῆς. Ἐπὶ πλεόν διηνοίχθησαν πρὸς Ἀ. καὶ Ν. τοῦ ναοῦ δύο ἀποστραγγιστικαὶ τάφροι, πλ. 1 μ., διὰ τῶν ὁποίων περιωρίσθησαν εἰς μέγαν βαθμὸν τὰ ἀναβλύζοντα ὕδατα.

15. Συνεχίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ κατὰ τὸ 1981 αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Μαρτυρίου καὶ τὴν βασιλικὴν τοῦ ἀρχιερέως Πέτρου τῶν Φθιωτίδων Θεβῶν διὰ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου κ. Παύλου Λαζαρίδη.

Εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Μαρτυρίου ὠλοκληρώθη ἐφέτος ἡ ἀποκάλυψις τῆς ΒΑ. γωνίας καὶ τοῦ βορείου ἡμίσεος τοῦ ἡμικυκλίου τῆς ἀψίδος τοῦ μνημείου. Δυστυχῶς ἡ τοιχοποιία τῆς ΒΑ. γωνίας εἶναι κατεστραμμένη εἰς βάθος 0.65 μ. ἀπὸ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου καὶ οὕτω ἐχάθησαν τὰ ἔγχνη τῆς θύρας εἰς τὸν ἀνατολικὸν

τοιχον τοῦ βορείου κλίτους. Τὴν ἀρχικὴν ὁμῶς ὑπαρξιν τῆς θύρας ἐπιβεβαιώνει ἢ ἐπὶ ψηφιδωτοῦ ἐπιγραφῆ, ἢ ὁποῖα ἀναγινώσκεται ἀπὸ τὸν εἰσερχόμενον ἐξ Ἀνατολῶν εἰς τὸ βόρειον κλιῖτος.

Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι ἀμμῶδες ἢ τοιχοποιία τοῦ κτιρίου εἶναι ἰσχυροτάτη. Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος ἐξ ἄλλου σώζει ἐπιχρίσματα καὶ εἰς τὰς δύο του παρειάς, τὸ δὲ μῆκος τοῦ βορείου κλίτους ἐσωτερικῶς εἶναι 31.50 μ.

Ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸν χῶρον τῆς βασιλικῆς τοῦ ἀρχιερέως Πέτρου διενηργήθη εἰς ἕξ τομεῖς.

Τομεὺς Κ. Αἴθριον. Δύο τομαὶ Κ/Δ καὶ Κ/Ε ἐγένοντο καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ αἵθριου.

Τομεὺς Ξ. Βορείως τῆς βασιλικῆς ἠρευνήθη χῶρος 130 μ². Ἀπεκαλύφθη περαιτέρω τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον (εἰκ. 59) τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται πρὸς Ἀ. καὶ Ν. ὑπὸ τὴν βασιλικὴν καὶ ἔχει ὡς διάκοσμον γεωμετρικὰ σχέδια, ρόμβους, παραλληλόγραμμα, τρίγωνα, κύκλους καὶ τετράγωνα, εἰς χρώματα λευκόν, μαῦρον, κίτρινον καὶ ὑποκίτρινον. Τὸ ψηφιδωτὸν ἀνήκει εἰς εὐρεῖαν αἵθουσαν μεγάλου κτιρίου, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἐθεμελιώθη ἡ πρώτη τῶν τριῶν βασιλικῶν.

Δυτικῶς τῆς αἵθουσης ταύτης ἀπεκαλύφθησαν δεξαμεναί, αἱ ὁποῖαι, μὲ τὰς παλαιότερον εὐρεθείσας, ἀνέρχονται εἰς 11 (εἰκ. 60). Σύμπλεγμα 9 ἀγωγῶν συνδέει τὰς δεξαμενάς. Ἀπεκαλύφθη ἐπίσης, μεταξὺ τῶν δεξαμενῶν 6, 7, 10 καὶ 8, μέρος πατώματος ἐπεστρωμένου ἐν μέρει μὲ πηλίνας πλάκας καὶ ἐν μέρει μὲ ψηφιδωτόν.

Αἱ δεξαμεναί, οἱ ἀγωγοί, τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ τομέως Ξ καὶ τὰ λείψανα τοιχοποιίας ἀνήκουν εἰς τρεῖς τοῦλάχιστον οἰκοδομικὰς φάσεις, ἢ πρώτη τῶν ὁποίων εἶναι ἀρχαιότερα τῆς βασιλικῆς τοῦ 4ου αἰ.

Τομεὺς Α. Κεντρικὸν κλιῖτος. Ἀπεκαλύφθησαν αἱ δύο γενέσεις, βόρειος καὶ νοτία, τῆς ἀψίδος τῆς πρώτης βασιλικῆς, δυτικῶς τοῦ στυλοβάτου τοῦ πρεσβυτερίου τῆς τρίτης βασιλικῆς.

Ἡ χορδή τῆς ἀψίδος εἶναι 5 μ. Ἀπεκαλύφθησαν καὶ οἱ τοῖχοι τῶν δύο πλαγίων κλιτῶν, οἱ ὅποιοι εἰς μῆκος 1.45 μ. περίπου διακόπτονται διὰ νὰ σχηματισθῇ θύρα. Δυτικῶς τῶν τοίχων αὐτῶν καὶ εἰς βάθος 1.25 - 1.35 μ. εὐρέθη ψηφιδωτόν, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸ δάπεδον τῆς πρώτης βασιλικῆς τοῦ 4ου αἰ. Εἰς τὴν δυτικὴν παρεῖαν τῶν ἀνατολικῶν τοίχων σώζονται ἐπιχρίσματα μὲ ζωγραφικὸν διάκοσμον εἰς δύο στρώματα.

Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς βασιλικῆς τοῦ 4ου αἰ. ἀπεκαλύφθησαν τμήματα τοῦ πατώματος τῆς δευτέρας βασιλικῆς τοῦ 5ου αἰ. ἐκ πηλίνων πλακῶν καὶ μικρῶν πλακιδίων.

Εἰς τοὺς τομεῖς τέλος ΣΤ, Μ καὶ Τ, οἱ ὅποιοι ἐκτείνονται νοτίως τοῦ κυρίου ὄγκου τῶν τριῶν βασιλικῶν, ἡ ἀνασκαφὴ ἔφερεν εἰς φῶς καὶ ἄλλα τμήματα τοῦ ἐκτεταμένου συμπλέγματος τῶν προσκτισμάτων. Εἰς τὸν Τομέα Τ ἐξ ἄλλου εὐρέθη κορινθιακὸν κιονόκρανον (εἰκ. 61).

Οὕτω ἡ βασιλικὴ τοῦ ἀρχιερέως Πέτρου ἀναδεικνύεται ἐν τῶν πλέον σημαντικῶν παλαιοχριστιανικῶν μνημείων, μὲ τὰς τρεῖς ἐπαλλήλους βασιλικὰς τοῦ 4ου, 5ου καὶ 6ου αἰ. καὶ τὰ ἐκτεταμένα προσκτίσματά του.

16. Ἐπανελήφθη ἡ ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας γενομένη ἀνασκαφὴ τῆς ἀκροπόλεως Γλαῖ διὰ τοῦ καθηγ. κ. Σπ. Ἰακωβίδου. Ἐφέτος ἠρευνήθη τὸ τετράπλευρον οἰκοδόμημα τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ ἐσωτερικοῦ περιβόλου, ὀνομασθὲν κτίριον Η. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρα δωμάτια, τὰ ὅποια χωρίζονται εἰς δύο συμμετρικὰ ζεύγη (εἰκ. 62). Ἐξ αὐτῶν ἀνεσκάφησαν κατὰ τὸ 1981 τὰ δύο δυτικὰ Η₁ καὶ Η₂.

Μέχρις ὕψους 1 μ. περίπου οἱ τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι μὲ ἀκατεργάζστους λίθους καὶ περαιτέρω μὲ ὠμάς πλίνθους. Ὡς δάπεδον ἐχρησίμευσεν ὁ ἀκατέργαστος καὶ κατὰ τόπους ἀνώματος βράχος. Παράλληλοι πρὸς τοὺς βορείους τοίχους τῶν δωματίων εὐρέθησαν λιθοκτιστοὶ αὐλακες, τῶν ὁποίων ὁ σκοπὸς εἶναι ἀκόμη ἀδηλός.

Τὰ κατώφλια τῶν θυρῶν αἰ ὅποια ἐξασφαλίζουν τὴν ἐπικοινωνία

νίαν τῶν δωματίων καὶ τοῦ διαδρόμου ἔχουν τὴν μορφήν ἀνωμάλων πλακοστρώτων, ἴσως δὲ ἦσαν ἀρχικῶς ἐστρωμένα μὲ ξύλον.

Τὰ δάπεδα ἦσαν καλυμμένα μὲ στρώμα στάχτης, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν ἐλάχιστα Ἴχνη ξυλάνθρακος, καμένα ὄστρακα, τεμάχια πίθου, ψευδόστομος τύπου Καδμείου καὶ σωροὶ ἀπηνθρακωμένου σίτου.

Τὸ στρώμα αὐτὸ ἐκαλύπτετο ἀπὸ ἐπίχωσιν ἀσπροχώματος, πλήρη τεμαχίων πλίνθων, κεράμων καὶ βώλων πηλοῦ ἀπὸ τὴν δόρωσιν τῆς στέγης, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἦτο ἐπικλινῆς καὶ κεραμοσκεπῆς.

Τὸ στρώμα αὐτὸ περιεῖχεν ἀκόμη χιλιάδας ὀστράκων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνεκολλήθησαν σκύφοι (εἰκ. 63). Εὐρέθη ἐπίσης χαλκῆ τριχολαβὶς (εἰκ. 64) καὶ τεμάχια μολύβδου. Ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν συνελέγη νεολιθικὴ ἀξίνη.

Προφανῶς οἱ χῶροι ἦσαν ἀποθῆκαι, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον ἐκάη, τὸ δὲ κτίριον ἐγκατελείφθη καὶ κατέρρευσε μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου.

Ἡ κεραμεικὴ, τόσον ἢ προερχομένη ἀπὸ τὰς πλίνθους καὶ χρονολογοῦσα τὴν κατασκευὴν τοῦ κτιρίου, ὅσον καὶ ἡ εὐρεθεῖσα ἐπὶ τῶν δαπέδων καὶ ἀνήκουσα εἰς τὴν περίοδον τῆς καταστροφῆς εἶναι ὁμοιογενῆς. Τὰ ὄστρακα ἀνήκουν κατὰ τὰ τρία τέταρτα εἰς ἀγράφους τροπιδωτὰς κύλικας, ἀντιπροσωπεύονται δὲ ἐπιπλέον καὶ ἀρκετὰ λεκανίδια, οἰκιακὰ ἀγγεῖα καὶ ὀλίγοι σκύφοι μὲ περιθέουσιν διακόσμησιν σπειρῶν ἢ τόξων, ἐλάχιστοι τῶν ὁποίων ἔχουν βαφὴν ἐσωτερικοῦ. Ἡ κατασκευὴ δηλαδὴ καὶ ἡ λειτουργία τοῦ κτιρίου φαίνεται ὅτι καλύπτει ὀλόκληρον τὴν ΥἼΕ III B1 περίοδον, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ 13ου π.Χ. αἰ.

17. Ἡ ἐφετινὴ συστάς τάφων ἡ ὁποία ἀνεσκάφη εἰς τὸ μυκηναϊκὸν νεκροταφεῖον τῆς **Τανάγρας** ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Θ. Σπυροπούλου ὑπῆρξε γόνιμος εἰς εὐρήματα καὶ διαφωτιστικὴ εἰς συμπεράσματα.

Ἀνεσκάφησαν τρεῖς θαλαμοειδεῖς τάφοι, οἱ ὑπ' ἀριθ. 124 - 126

μέ ενδιαφέροντα εύρηματα. Ὁ πρῶτος (124), τοῦ ὁποίου εἶχε καταρρέψει ἡ ὄροφή, εἶχε κάτωφιν ἀκανόνιστον, περιφέρειαν μέ ἀβαθεῖς μυχοῦς, οἱ ὁποῖοι ἐφιλοξένησαν δύο ταφάς καί πέντε ἀνακομιδᾶς ὀστών. Οἱ μυχοὶ ὑποδηλοῦν τήν βαθμιαίαν διεύρυνσιν τοῦ ἀρχικοῦ θαλάμου καί διαφωτίζουν τήν κατασκευαστικήν ἱστορίαν τοῦ μνημείου.

Ἡ πρώτη ὀμάς λειψάνων καί κτερισμάτων περιλαμβάνει ὕδριαν (εἰκ. 65α), ἀρτόσχημον ἀγγεῖον καί δύο ψευδοστόμους ἀμφορίσκους. Εἰς μικράν ἀπόστασιν πρὸς Ν. ἐνετοπίσθη ἡ δευτέρα μέ μόνον εύρημα ψευδόστομον ἀμφορίσκον. Ἡ τρίτη περιελάμβανε 12 ἀγγεῖα μέ ὠραῖον γραπτὸν διάκοσμον, ὅπως πτηνόμορφον ἀσκόν, δύο ἀκεραίας προχοῖσκας, ψευδόστομον ἀμφορίσκον, δύο ἀρτόσχημα ἀγγεῖα, ὕδριαν, λάγηνον, πρόχουν, κυάθιον κ.ἄ. Ἡ τετάρτη περιεῖχε ψευδόστομον ἀμφορίσκον, προχοῖσκη καί ἄλλα ἀγγεῖα, ὡς καί ψήφους ὑαλομάζης ΝΔ. τῆς ἀνακομιδῆς ταύτης εύρέθη ἡ πρώτη ταφή. Ὁ σκελετὸς δὲν διετηρήθη εἰς ἱκανοποιητικήν κατάστασιν, εἰς δὲ τὸν περίξ τῆς ταφῆς χῶρον εύρέθησαν ἀρκεταὶ ψῆφοι καί κωνικὸν σφονδύλιον ἀπὸ στεατίτην.

Εἰς τὴν δεξιᾶν κόγχην καί εἰς ἐπαφήν μέ τὸν θάλαμον ἐνετοπίσθησαν τὰ ὀλίγα λείψανα τῆς δευτέρας ταφῆς καί παραπλευρῶς ἡ τελευταία ὀμάς ἀποτελουμένη ἀπὸ θήλαστρον καί δύο ψευδοστόμους ἀμφορίσκους (εἰκ. 65β, ε).

Οἱ τάφοι 125 καί 126 ἔχουν κτισθῆ τόσον πλησίον ὥστε οἱ θάλαμοί των συνηντήθησαν καί τὸ διαχωριστικὸν των διάφραγμα κατέρρευσε εἰς μέγα τμῆμα.

Ὁ τάφος 125 εἶναι ἐλλειψοειδὲς ὄρυγμα. Ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου εύρέθη μεγάλη γραπτὴ κύλιξ (εἰκ. 65δ) καί περαιτέρω μόνωτον κυάθιον ἀκεραίων, ὡς καί λαγηνοειδὲς ἀγγεῖον.

Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ θαλάμου εύρέθη ψευδόστομος ἀμφορίσκος καί εἰς τὴν ΝΔ. χαλκοῦν μαχαίριον καί ψῆφοι ὑαλομάζης. Πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ θαλάμου ἀπεκαλύφθη ἐπιμήκης ἀποθήτης, διαστ. 1.50×0.25 μ. καί βάθους 0.30 μ., ἐντὸς τοῦ ὁποίου εύρέθη ταφή.

Ὁ τάφος περιεῖχε πολλὰ εὐρήματα κατανεμημένα εἰς ομάδας ἀποθέσεων, ὁ δὲ ἀριθμὸς των δηλοῖ τὴν μακρὰν χρῆσιν τοῦ τάφου. Ὁμολογος εἶναι ἡ βαθμιαία διεύρυνσις τοῦ θαλάμου, μὲ σχηματισμοὺς μυχῶν καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν κεραμικῶν κτερισμάτων. Αἱ ομάδες τῶν λειψάνων καὶ τῶν κτερισμάτων συνοψίζονται ὡς ἐξῆς: Ἡ πρώτη ομάδα εἰς τὴν προέκτασιν τῆς εἰσόδου ἀπέδωσε, μετὰ τῶν ἐλαχίστων σκελετικῶν λειψάνων, τρία ἀγγεῖα, σφονδύλια καὶ ψήφους. Παραπλευρῶς τῆς ομάδος αὐτῆς εὐρέθησαν λείψανα σκελετοῦ, τὰ ὅποια συνώδευον χαλκοῦν σκεῦος τοῦ τύπου τῶν ξυρῶν, ἢ τῆς μαχαίρας κοπῆς κρέατος καὶ τὸ ἀπαραίτητον ἀκόνι (εἰκ. 65γ). Ἡ δευτέρα ομάδα, ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου, περιεῖχεν ἀρκετὰ σκελετικὰ λείψανα, ἀγγεῖα καὶ ψήφους. Ἡ τρίτη ομάδα εἶχε φιλοξενηθῆ εἰς μικρὰν λάξευσιν τοῦ θαλάμου, περιεῖχε σκελετικὰ λείψανα, ἀγγεῖον καὶ ψήφον. Ἰδιαιτέρως πλουσία εἰς κτερίσματα καὶ μὲ ἄφθονα σκελετικὰ λείψανα ἀπεδείχθη ἡ νοτία πλευρὰ τοῦ θαλάμου τοῦ τάφου. Περισσότερα τῶν 15 ἀγγείων διαφόρων σχημάτων καὶ μεγεθῶν ἀνεσύρθησαν, καθὼς καὶ ἐλλειψοειδῆς ξυρὸς καὶ ἐγγχειρίδιον (εἰκ. 65γ).

18. Εἰς τὸν **Ραμνοῦντα** συνέχισε τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ἑταιρείας καὶ κατὰ τὸ 1981 ὁ ἔφορος Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς κ. Β. Πετράκος εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Νεμέσεως, εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου καὶ τὸ φρούριον. Εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Νεμέσεως ἠρευνήθη μερικῶς ἡ ἐπίχωσις τοῦ ἀνδῆρου τῶν ναῶν. Εἰς τὴν παλαιὰν τομὴν τοῦ Στάη, ἡ ὁποία ἤχθη μέχρι τοῦ παρθένου ἐδάφους, εὐρέθησαν τμήματα δύο παλαιότερων ἀναλημμάτων, μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Ἀ. πρὸς Δ. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἀναλήμματα κατεσκευάσθησαν τὸν 5ον π.Χ. αἰ. πρὸ τοῦ μεγάλου ἰσοδόμου, ἐπειδὴ ἦσαν ἀναγκαῖα ὡς ἐσωτερικὴ ἐνίσχυσις του.

Σημαντικὴ εἶναι ἡ διαπίστωσις ὅτι διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνδῆρου τῶν ναῶν ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ὑλικά τῆς ἐπιχώσεως καὶ οἱ παρόπλινθοι κτιρίου τοῦ 6ου ἢ τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., οἱ ὅποιοι ὅμως

ἐθρυμματίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν εἶναι δυνατὴ ἀκόμη ἡ ἐξακριβωσις τῆς μορφῆς τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς θέσεως τοῦ ἐν λόγῳ κτιρίου. Εἰς τὸ βαθύτερον στρώμα τοῦ ἀνδῆρου εὐρέθησαν ὄστρακα τῆς ἀνατολιζούσης καὶ τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς.

Συνεχίσθη ἐπίσης ἡ ἀναστήλωσις τοῦ θριγκοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Νεμέσεως μὲ τὴν τοποθέτησιν τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος ἄνωθεν τῶν ὀριζοντίων γείσων τῆς ἀντιστοίχου πλευρᾶς. Ἐκ τοῦ ἀετώματος σώζεται σχεδὸν ὀλόκληρον τὸ τύμπανον εἰς τέσσαρα χωριστὰ τεμάχια, πολλὰ ἐπαέτια γεῖσα καὶ σχεδὸν ὅλαι αἰ σίμαι (εἰκ. 66).

Νέα ἔρευνα ἐπραγματοποιήθη εἰς τὸ μικρὸν ἱερὸν τοῦ Ἀμφιαράου, ΒΔ. τοῦ φρουρίου τοῦ Ραμνοῦντος, μὲ σημαντικὰ ἀποτελέσματα, διότι διεσαφηνίσθη ἡ οἰκοδομικὴ μορφή τοῦ συγκροτήματος, ἡ ὁποία τὸ ἀπαρτίζει. Μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Στάη τὸ ἱερὸν ὑπέστη βλάβας καὶ μεγάλα τμήματά του κατεστράφησαν. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν περίοδον εὐρέθησαν νέαι ἐπιγραφαί, μία τοῦ 4ου αἰ. ἡ ὁποία μνημονεύει τὸν Ἀμφιάραιον, ἀνήκει δὲ πιθανὸν εἰς βωμὸν τοῦ θεοῦ. Ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει μικρὰ ἀναθηματικὴ στήλη μὲ τὴν ἐπιγραφὴν *Ἐὐχὴν Ἀμφιαράῳ Σωτήρῳ ἀνέθ[ηκεν]* τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ. (εἰκ. 67).

Εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ραμνοῦντος ἠρευνήθη τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάλου περιβόλου, μεταξὺ τοῦ κυκλικοῦ πύργου καὶ τοῦ θεάτρου. Οὕτω δύναται πλέον νὰ θεωρηθῇ ὁ χώρος αὐτός, ἐκτάσεως 1200 τετρ. μέτρων περίπου, ὡς τὸ γυμνάσιον τοῦ δήμου, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὰς ἐπιγραφάς.

Ἐπραγματοποιήθη ἐπίσης μερικὴ ἀναστήλωσις τοῦ προτύλου τοῦ γυμνασίου (εἰκ. 68). Ἰδιαιτέρα ὅμως σημασία ἀποδίδεται εἰς τὴν εὔρεσιν, εἰς τὸ κέντρον περίπου τοῦ χώρου τοῦ γυμνασίου, νεολιθικῶν λειψάνων καὶ κεραμεικῆς εἰς ἀδιατάρακτα στρώματα, μία ἀκόμη ἐνδειξις κατοικήσεως τοῦ Ραμνοῦντος εἰς ἀπωτάτην ἐποχὴν.

Βορείως τοῦ γυμνασίου ἐνετοπίσθη ἐπίμηκες κτίριον, μήκ. 560 × 21.50 μ. τὸ ὁποῖον πιθανώτατα εἶναι στοά, χρησιμεύουσα καὶ ὡς προσκήνιον τοῦ θεάτρου. Δοκιμαστικὴ τομὴ πρὸς Ἄ. τοῦ

νέου κτιρίου ἔφερεν εἰς φῶς μέρος ἑτέρου οἰκοδομήματος καὶ τεμάχια ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου τοῦ 4ου αἰ., τὰ ὁποῖα διατηροῦν λείψανα ἐπιγραφῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ἦτο ἀνάθημα θεσμοθετῶν.

Ἀπεκαλύφθησαν ἐπίσης εἰς τὸ φρούριον δύο δρόμοι καὶ οἰκήματα. Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον ἔχει ἡ ἀποκάλυψις πυξίδος, ὡς καὶ ἡ εὔρεσις, ἐκτὸς τοῦ δυτικοῦ τείχους ὡς φαίνεται, φρέατος, βάθους 16 μ., καλυπτομένου ὑπὸ μαρμαρίνου καλύμματος μὲ δύο στρογγύλα στόμια, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν αὐλακες ἐκ τῶν σχοινίων τῆς ἀντλήσεως.

Τέλος πρέπει νὰ μνημονευθῇ ὅτι ἡ περίφημος ἐπιγραφή τῆς μισθώσεως τῆς Ἑρμῆς (IG II² 2493), εὔρημα τοῦ Στάη ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν του εἰς τὸ Σούνιον, προέρχεται ἀπὸ τὸν Ραμνοῦντα, διότι εὑρέθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Νεμέσεως τέσσαρα τεμάχια, τὰ ὁποῖα ἠνώθησαν μὲ τὴν στήλην τῆς μισθώσεως εἰς τὸ Ἐπιγραφικὸν Μουσεῖον.

19. Ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑρέτριαν διὰ τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Π. Θέμελη περιωρίσθη εἰς τὸν δυτικὸν τομέα καὶ συγκεκριμένως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ «ὀχυρωματικοῦ περιβόλου» τῶν γεωμετρικῶν χρόνων. Σκοπὸς τῆς ἐρέυνης ἦτο ἡ πληρεστέρα ἀποκάλυψις τῶν κτισμάτων τοῦ 8ου π.Χ. αἰ., τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται κάτωθεν τῶν ρωμαϊκῶν καὶ ἑλληνιστικῶν οἰκοδομημάτων.

Εἰς τὸν χώρον Θ, μεταξὺ τοῦ περιβόλου καὶ τοῦ ἀψιδωτοῦ κτίσματος, ὁ ὁποῖος ἀπέδωσε πέρυσι τὸν σκύφον μὲ τὸν χρυσόν, ἦλθεν εἰς τὸ φῶς ὁ τοῖχος α-α'. Εἶναι ἐκτισμένος δι' ἀκανονίστων λίθων, εἰς δύο παραλλήλους σειράς, μὲ γέμισμα ἐκ μικροτέρων. Ἐχει πλάτος 45 ἐκ. καὶ σώζεται εἰς μῆκος 5 μ. Πρὸς τὰ ΝΑ. συνεχίζεται κάτωθεν τοῦ τοίχου «τοῦ ρωμαϊκοῦ τεμένους», ἐνῶ εἰς τὰ ΒΔ. διακόπτεται λόγῳ καταστροφῆς (εἰκ. 69), ἔφερε δὲ ἀνωδομὴν ἐξ ὠμῶν πλίνθων, τῶν ὁποίων ἡ διάλυσις εἶχε δώσει εἰς τὴν ἐπίχωσιν

καστανόφαιον απόχρωσιν και άργιλώδη ύφήν. Θραύσματα κεραμεικής χρονολογοϋν τήν καταστροφήν του εις τὸ β' ήμισυ τοϋ 8ου π.Χ. αι. Ἡ δομή, ή κατεύθυνσις και αι διαστάσεις τοϋ τοίχου αϋτοϋ άποδεικνϋουν ὅτι σχετίζεται άμέσως με τὸν τοίχον β-β', ὁ ὁποῖος ειχεν άποκαλυφθῆ νοτιώτερον, εις τοϋς χώρους Β και Γ. Και οι δύο τοίχοι βαιίνουν σχεδόν παραλλήλως πρὸς τὸν «όχυρωματικὸν περίβολον», άκολουθοϋν τήν ιδίαν κατεύθυνσιν και έκτείνονται εις τὸ αϋτὸ μήκος, παρά τὸ μέγαλον μεταξύ των κενόν. Και οι δύο τοίχοι ειῖναι προγενέστεροι τοϋ «όχυρωματικοϋ περιβόλου» συνδεόμενοι δὲ άπετέλουν τὰ ανατολικὰ ὄρια ἐνὸς χώρου με λατρευτικὸν πιθανώτατα χαρακτῆρα. Εῖς άντικατάστασιν των φαίνεται ὅτι κατεσκευάσθη εις τοϋς ὑστάτους γεωμετρικους χρόνους (περὶ τὸ 700 π.Χ.) ὁ ισχυρὸς περίβολος, ὁ ὁποῖος έπαιξε συγχρόνως τὸν ρόλον ὀχυρώσεως κατὰ τήν τελευταίαν και πλέον κρίσιμον φάσιν τοϋ Αηλαντείου πολέμου.

Κατὰ τήν έρευναν τοϋ χώρου Θ διεπιστώθη έφέτος ὅτι τὸ άψιδωτὸν κτίσμα έθεμελιώθη ἐπὶ τοϋ στρώματος καταστροφῆς τοϋ τοίχου α-α', μεταξύ 725 - 700 π.Χ., ὀλίγον πρὸ τῆς κατασκευῆς τοϋ «όχυρωματικοϋ περιβόλου».

Τὸ μέγαλο κενὸν τῶν 6 μ. περίπου μεταξύ τῶν τοίχων α-α' και β-β' ὀφείλεται ἐν μέρει και εις τήν καταστροφήν ή ὀποία προεκλήθη ἐκ τῆς άνορύξεως τεραστίου κυκλικοϋ βόθρου προσφορῶν, διαμέτρου 5 - 6 μ. και βάθους εις τὸ κέντρον του 2.40 μ. Τὰ τοιχώματα τοϋ βόθρου αϋτοϋ συγκλίνουν πρὸς τὸν πυθμένα, έγερμε δὲ μικρῶν άκανονίστων λίθων, ὑπολειμμάτων άπηνθρακωμένων ὀργανικῶν οϋσιῶν, ὀστῶν και ὀδόντων ζῶων και θραυσμάτων άγγείων ποικίλων σχημάτων, χειροποιήτων και τροχηλάτων γραπτῶν τοϋ τελευταίου τετάρτου τοϋ 8ου π.Χ. αι. Σημειοϋται ιδιαιτέρας ή παρουσία πηλίνων ειδωλίων ἱππων, τὰ ὀποῖα τονίζουσι τὸν χθόνιον χαρακτῆρα τῶν προσφορῶν.

Ἐνωθεν τοϋ περιεχομένου αϋτοϋ τοϋ βόθρου προσφορῶν ειχεν έπιχυθῆ καθαρά άμμος, εις ὠρισμένα δὲ σημεῖα έβεβαιώθη ή πα-

ρουσία πηλοχώματος, ὥστε ἡ ὄλη κατασκευὴ νὰ δίδῃ τὴν ἐντύπω-
σιν ἐλαφρῶς ὑπερυψωμένου τύμβου. Ὁ ταυτόχρονος προορισμὸς
τοῦ βόθρου καὶ ὡς τύπου ταφῆς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς παρουσίας
ταφῶν εἰς τὴν περιφέρειαν. Εἰς ἐνταφιασμὸς νηπίου εἰς μικρὸν
πίθον καὶ μία καῦσις νεκροῦ εἰς πλινθόκτιστον τάφον εὐρέθησαν
ἐφέτος εἰς τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ βόθρου-τύμβου, ἐντὸς τῆς ἀμμώδους
ἐπιστρώσεώς του.

Ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης
εἶναι ἡ ὕπαρξις μεγάλου ἀριθμοῦ ἀποθετῶν, εἰς τοὺς ὁποίους προ-
στίθενται τέσσαρες νέοι τῆς ἐφετινῆς ἐρεῦνης. Ὁ μεγαλύτερος καὶ
σημαντικώτερος ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν χῶρον Η καὶ χρονολογεῖται
εἰς τὸν 6ον καὶ 5ον π.Χ. αἰ. Εἰς τὸ πλούσιον καὶ ποικίλον περιε-
χόμενόν του συγκαταλέγονται ὠρισμένα ἐκ τῶν πλέον ἀξιολόγων
δειγμάτων μελανομόρφου καὶ ἐρυθρομόρφου κεραμεικῆς (εἰκ. 70),
ὡς ἐπίσης εἰδῶλια γυναικείας θεότητος καὶ θραῦσμα μεγάλης
πηλίνης γυναικείας προτομῆς (εἰκ. 71).

20. Εἰς **Τράχωνας** Ἀττικῆς συνεχίσθη διὰ τῆς ἐφόρου Ἀρ-
χαιοτήτων κ. "Ολγας Ἀλεξανδρῆ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἀρχαίου θεά-
τρου. Ἐγένοντο ἐργασίαι καθαρισμοῦ καὶ ἀποχωματώσεως, ἡ δὲ
ἀνασκαφικὴ ἔρευνα περιορίσθη εἰς ἐρευνητικὰς τομὰς εἰς τὴν
περιοχὴν τοῦ Ἀ. ἀναλήμματος τοῦ κοίλου καὶ εἰς τὸν χῶρον τῆς
Ἀ. παρόδου, ἐνῶ ἀφηρέθησαν αἱ ἐπιχώσεις τοῦ κοίλου πλησίον
τῆς Ἀ. παρόδου.

Εἰς τὴν πρώτην τομὴν ἡ στρωματογραφία ἀπεκάλυψε τέσσαρα
στρώματα, συνολικοῦ πάχους 1.30 μ. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ τρί-
του στρώματος ἐφάνη τοῖχος ἀμελοῦς κατασκευῆς, μὲ κατεύθυνσιν
Ἀ. πρὸς Δ., ὁ ὁποῖος, πιθανῶς, κατεσκευάσθη μετὰ τὴν ἐγκατά-
λειψιν τοῦ θεάτρου κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν περίοδον.

Εἰς τὸν χῶρον τῆς ἀνατολικῆς παρόδου ἠνοίχθησαν δύο τομαί.
Ἡ μία κατέλαβεν ὅλον τὸ πλάτος τῆς παρόδου, δηλ. 2.20 μ., ἡ δὲ
ἐτέρα ἐγένετο παρὰ τὸν νότιον τοῖχον τῆς παρόδου (εἰκ. 72). Διε-

πιστώθησαν και εις τας τομας αυτας τεσσαρα στρώματα, συνολικού πάχους 0.90 μ. Το τρίτον εκ των στρωμάτων αυτων απέδωσεν ὄστρακα χονδροειδῆ τῆς ρωμαϊκῆς και ἑλληνιστικῆς περιόδου, ἐνῶ τὸ τέταρτον περιεῖχεν ὄστρακα ἑλληνιστικά και 4ου π.Χ. αἰ., ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὴν ἀρχικὴν χρῆσιν τοῦ θεάτρου.

21. Κατὰ τὸ 1981 νέαι ἔρευναι εἰς **Ἐλευσίνα** διὰ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γ. Μυλωνᾶ και τοῦ καθηγ. κ. Ἰ. Τραυλοῦ ἀπέβλεψαν εἰς τὴν συμπλήρωσιν και ἐξακρίβωσιν ὠρισμένων ἀρχαιολογικῶν και τοπογραφικῶν λεπτομερειῶν, αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται ἀπαραίτητοι διὰ τὴν σύνταξιν ὀριστικῆς μελέτης διὰ τὸ Ἐλευσινιακὸν Ἱερόν.

Οὕτω ἐγένετο καθαρισμὸς τῶν θεμελίων ὠρισμένων μνημείων διὰ νὰ συμπληρωθῶν ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια, κατόψεις και τομαί. Ἐγένοντο ἐπίσης σχέδια ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ὡς και ὀγδόντα πέντε περίπου φωτογραφίαι διαφόρων μνημείων.

Αἱ κυριώτεραι παρατηρήσεις ἐκ τῶν νέων ἐρευνῶν εἶναι αἱ ἐξῆς:

Γεωμετρικὸς περίβολος: Ἐρευνήθη πάλιν τμημα τοῦ γεωμετρικοῦ περιβόλου (εἰκ. 73), τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκαλύψει εἰς μῆκος 30 μ. ὁ Κ. Κουρουγιώτης τὸ 1928 και εἰς μέγαν βάθος πρὸ τῆς Φιλωνείου Στοᾶς, χωρὶς νὰ ὑπάρχη ἔκτοτε σχετικὴ μελέτη, σχέδια και φωτογραφίαι. Τὸ τεῖχος, ὡς ἀπέδειξαν αἱ νέαι ἔρευναι, ἔχει πάχος 0.90 μ., σώζεται εἰς ὕψος 1.50 μ., ἡ ἐξωτερικὴ του πλευρὰ ἐδράζεται ἐπὶ σειρᾶς λίθων οἱ ὁποῖοι συνδέονται μεταξὺ των δι' ἀργίλου, χρονολογεῖται δὲ εἰς τὰ μέσα τοῦ 8ου π.Χ. αἰ.

Θεωρεῖται βέβαιον τώρα ὅτι ἐν μικρὸν τμημα παρομοίου τείχους, μήκους 8 μ., τὸ ὁποῖον σώζεται πλησίον τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ Τελεστηρίου, ἀποτελεῖ τὴν συνέχειαν τοῦ γεωμετρικοῦ περιβόλου.

Καλλιχόρον φρέαρ (εἰκ. 74): Ἐρευνήθη περαιτέρω τὸ ὀρθογώνιον κτίσμα, τὸ ὁποῖον περικλείει τὸ Καλλιχόρον φρέαρ και ἀπολήγει πρὸς Β. εἰς ἡμικύκλιον. Τὸ κτίσμα, ὡς διεπιστώθη;

ἔχει τρεῖς εἰσόδους καὶ ὄχι δύο, συνδέεται δὲ μετὰ τμήματος πωρίνου τείχους, τὸ ὁποῖον εἶναι καλυμμένον ὑπὸ τοῦ τείχους τοῦ ἱεροῦ τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Τὸ πώρινον αὐτὸ τεῖχος ὁμοιάζει πολὺ ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν μὲ τὸ πώρινον Κιμωνεῖον τεῖχος, τὸ ὁποῖον σώζεται πρὸς Ν. καὶ φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ τὴν συνέχειάν του. Ἐπομένως τὸ ὀρθογώνιον κτίσμα, τὸ ὁποῖον περικλείει τὸ Καλλιχορον Φρέαρ καὶ προεξέχει τοῦ Κιμωνεῖου τείχους ὡς εἶδος πύργου, θὰ πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ἀνήκη εἰς τὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς τοῦ Κίμωνος, δηλ. τὸ 460 π.Χ.

Πεισιστράτειον Τελεστηρίον: Ἀπὸ ἐτῶν καταβάλλεται προσπάθεια διὰ νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ Πεισιστρατείου Τελεστηρίου. Ἐκτὸς τῶν γνωστῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῆς στέγης ἐκ νησιωτικοῦ μαρμάρου, ἔχουν διασωθῆ καὶ πώρινα δωρικὰ γείσα. Παλαιότερον ἀναπαρεστάθη εἰς μίαν αἴθουσαν τοῦ Μουσείου Ἐλευσῖνος ἢ ΝΑ. γωνία τοῦ προστώου τοῦ γείσου (εἰκ. 75), ἐνῶ τὸ 1981, καθ' ὑπόδειξιν τῶν ἀνασκαφῶν, συνεκολλήθησαν τὰ δύο τεμάχια τοῦ ἐπικράνου τῆς παραστάδος τοῦ Πεισιστρατείου Τελεστηρίου, ἡ ὁποία διασώζει τὴν ἐγχρωμον διακόσμησιν καὶ οὕτω ἐτοποθετήθη καὶ τὸ ἐπικράνον αὐτὸ εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἰς τὴν σειρὰν αὐτὴν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ Τελεστηρίου προσετέθη ἐπίσης ἐν ἀκέραιον γείσον ἀετώματος ἐκ νησιωτικοῦ μαρμάρου (εἰκ. 76), τὸ ὁποῖον εὑρέθη εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας τοῦ φύλακος τοῦ Μουσείου.

22. Συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ ἡ συντήρησις τῶν ἀρχαίων κτιρίων (εἰκ. 77) εἰς τὸ Ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος Μαλεάτα εἰς Ἐπίδαυρον διὰ τοῦ καθηγ. κ. Β. Λαμπρινουδάκη.

Ἡ ἀνασκαφὴ προώθησεν ἰδιαιτέρως τὴν ἔρευναν τῶν διαδοχικῶν βωμῶν εἰς τὸ ἱερὸν. Τὸ ἀρχικὸν ἀνδρῶν τοῦ μυκηναϊκοῦ βωμοῦ ἐμπύρων θυσιῶν, 10 περ. μ. δὲν ἐπεξετείνετο πρὸς Ἀ. Ἡ φυσικὴ κοιλότης τοῦ βράχου πρὸς τὴν πλευρὰν αὐτὴν εὑρέθη πλήρης λίθων,

οί όποιοι προέρχονται από την διάλυσιν προϊστορικῶν κτισμάτων, καί καθαρᾶς τέφρας τοῦ μυκηναϊκοῦ βωμοῦ. Προφανῶς ἡ ἀβαθῆς αὐτῆ κοιλότης ἐπληρώθη τελευταία κατά τήν διαμόρφωσιν τῆς πλατείας τοῦ ἱεροῦ τόν 4ον π.Χ. αἰ. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἀφιερωμάτων, τά όποια εὐρέθησαν ἐντός τῆς τέφρας ἰδιαίτερος σημειοῦνται τεμάχια λιθίνων ἀγγείων, χαλκοῖ ἀναθηματικοὶ πελέκεις καί πολλά πῆλινα εἰδώλια τῆς ὑστέρας μυκηναϊκῆς περιόδου. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ κεφαλή μαρμαρίνου πρωτοκυκλαδικοῦ εἰδωλίου (εἰκ. 78), ἡ όποία ἐπιβεβαιοῖ τὰς πρωίμους σχέσεις τοῦ ὄρεινοῦ κέντρου τῆς Ἐπιδαυρίας μέ τόν νησιωτικόν χῶρον. Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς ὅπου τὸ ἰσοπεδωμένον περιεχόμενον τοῦ ἀρχαίου βωμοῦ κάμπτεται εἰς τήν ἀπότομον βόρειον πλαγιάν τοῦ λόφου εὐρέθη πρόχειρος («ἀγροτικός») βωμός. Ἴσως ἐξυπηρέτησε τήν λατρείαν κατά τὸ διάστημα τῶν ἐργασιῶν τῆς διαμορφώσεως τῆς πλατείας τοῦ ἱεροῦ, ὅταν ὁ ἀρχαῖος βωμός διελύθη καί ὁ ναός δὲν εἶχεν ἀκόμη κατασκευασθῆ.

Τήν ἰδιαίτερος ἐνδιαφέρουσαν μορφήν καί τήν ἱστορίαν τοῦ μνημειώδους βωμοῦ, ὁ όποῖος ἀντικατέστησεν εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. τόν πανάρχαιον κῶνον τῆς τέφρας ἤρχισε νά ἀποκαθιστᾶ κατά τὸ 1981 ἡ ἀνασκαφή.

Φαίνεται ὅτι ἦτο τοποθετημένος 20 περ. μ. πρὸς Ἄ. τοῦ ναοῦ, εἶχε σχῆμα ἐπιμήκους τραπέζης μέ ἀετωματικὰς παρειὰς ἐπὶ κρηπιδωτῆς βάσεως. Ἡ μαρμαρίνη ἐπένδυσις τῆς τραπέζης ἦτο διακοσμημένη μέ συνδυασμοὺς ταινιῶν καί κυματίου, ἐνῶ αἱ παρειαὶ ἔφερον ἐπίσης πλούσιον ἀνάγλυφον διάκοσμον ἐλίκων καί φύλλων ἀκάνθης (εἰκ. 79). Ἡ ἰδιομορφία τοῦ βωμοῦ αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἡ τράπεζα δὲν ἔφθανε μέχρι τοῦ βορείου ἄκρου του. Ἡ ὀλοκληρωτικῆ καταστροφή του ὀφείλεται εἰς Κίλικας πειρατάς, οἱ όποιοὶ ἐσύλησαν τὸ ἱερόν κατά τοὺς μιθριδατικούς πολέμους, ὀλίγον πρὸ τοῦ 80 π.Χ.

Ἡ ἀνασκαφή ἔφερεν ἐξ ἄλλου εἰς φῶς καί τήν τελευταίαν ἀλλά παναρχαίαν φάσιν τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος Μαλεάτα. Τόν

2ον μ.Χ. αἰ. ὅταν μὲ τὴν οἰκονομικὴν βοήθειαν τοῦ συγκλητικοῦ Ἀντωνίου ἀποκατεστάθησαν εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον πολλὰ κτίρια, εἰς τὸ Ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ καταστροφή τῶν ἱερῶν κτιρίων ἦτο, φαίνεται, τόσον μεγάλη, ὥστε τὰ μέλη των ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν ἀνέγερσιν κτιρίων διαμονῆς τῶν ἱερέων. Ὅμως ἡ παναρχαία λατρεία δὲν ἐλησμονήθη. Εἰς ἐλεύθερον προφανῶς σημεῖον, πλησίον τοῦ ναοῦ, πρὸς Ν., κατεσκευάσθη μέγαν ἀνδρῶν καὶ ἐκεῖ συνεχίσθη ἡ προσφορὰ θυσιῶν κατὰ τὸ παλαιὸν τυπικόν. Εἰς τὴν μόνην ἀδιατάρακτον αὐτὴν περιοχὴν θυσιῶν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἀνεσκάφη ἢ ἀπόθεσις ἐνὸς ἀθλητοῦ πιθανῶς, ὡς συμπεραίνεται ἐκ τῶν σιδηρῶν σπλεγγίδων αἱ ὁποῖαι ἀνευρέθησαν (εἰκ. 80). Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης τῆς ἐμμονῆς εἰς τὸ πανάρχαιον μυκηναϊκὸν τυπικὸν εἶναι ἢ ἀνεύρεσις ἑκατοντάδων ἀγγείων πόσεως (εἰκ. 81), λεκανῶν καὶ μυροδοχείων, τὰ ὁποῖα ἐθραύοντο πρὶν ἀποτεθοῦν εἰς τὴν τέφραν. Ἡ τέφρα τοῦ τελευταίου βωμοῦ περιεῖχεν ἐπίσης ἐν μέγα πλῆθος θραυσμένων λύχνων καὶ κηροπηγίων. Προφανῶς ἡ θυσία εἶχεν ἀποκτήσει μυστηριακὸν χαρακτήρα, ἀκολουθοῦσα τὴν τάσιν τῆς ἐποχῆς.

Τέλος, ἡ συνέχεια τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ μεγάλου ἀναλήμματος εἰς τὰ βόρεια τοῦ ἱεροῦ ἔφερον εἰς φῶς ἐν τμῆμα μὲ ἐκτεταμένας ἐπισκευὰς κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰ.

23. Συνεχίσθη καὶ ἐπερατώθη διὰ τῆς καθηγ. κ. Χρ. Καρδαῶ ἢ ἀνασκαφῆ τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἀφροδίτης Ἐρυκίνης εἰς τὴν ΒΔ. Ἀρκαδίαν, τὸ ὁποῖον ἐλειτούργει καὶ ὡς Μαντεῖον.

Στόχος τῆς ἐρέυνης ὑπῆρξεν ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἱερᾶς Κρήνης καὶ τοῦ ὑπολοίπου τμήματος τῆς στοᾶς, ἡ ὁποία ἀπετέλει συνέχειαν τοῦ τετραγώνου κτιρίου πρὸς ΝΑ. Τὸ κτίριον αὐτὸ ἐταυτίσθη πρὸς λαϊκὸν μαντεῖον. Ἐτερος στόχος ἦτο ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἄλλου ἄκρου τῆς στοᾶς πρὸς ΒΔ.

Ἡ δοκιμαστικὴ ἐρευνα τοῦ παρελθόντος ἔτους ὑπεδείκνυεν ὅτι ἡ Κρήνη εὐρίσκετο πλησίον τοῦ ἄκρου τοῦ κτιστοῦ ἀγωγοῦ, ὃ

ὁποῖος ἔφερεν ὑπογείως τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς ἱερᾶς πηγῆς. Ἡ Κρήνη τελικῶς δὲν εὐρέθη εἰς τὸν χῶρον αὐτόν. Ἡ διερεύνησις ὅμως τοῦ χώρου τῆς στοᾶς ἀπεκάλυψεν ὅτι ἡ Κρήνη συναπετέλει τμῆμα ἐνιαίου συγκροτήματος (40 μ. × 10 μ.), εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκον ἡ στοά, τὸ τετράγωνον κτίριον ΝΑ. τῆς στοᾶς (λαϊκὸν μαντεῖον) καὶ ἀντίστοιχον τετράγωνον κτίριον ΒΔ. τῆς στοᾶς.

Ὁ προαναφερθεὶς κτιστὸς ἀγωγός, συγκεκριμένως, ἔφερε τὸ ὕδωρ ὑπεράνω καὶ ὀπισθεν τῆς στοᾶς εἰς δεξαμενὴν, ἡ ὁποία ἔχει καταστραφῆ. Διὰ τῆς δεξαμενῆς αὐτῆς τὸ ὕδωρ ἔρρεεν εἰς αὐλάκα ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῶν δύο διαδρόμων, ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς στοᾶς. Ἐκ τῆς αὐλάκος ταύτης ἐν συνεχείᾳ ἔπιπτεν εἰς ἄλλην δεξαμενὴν, κειμένην χαμηλότερον καὶ ἔμπροσθεν τῆς στοᾶς. Αἱ δύο δεξαμεναὶ κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν χριστιανῶν πιθανῶς, ὡς καὶ ὁ μέγας ὀμφαλὸς καὶ ὁ ἀγυιεύς τοῦ κυρίου μαντικοῦ πυρῆνος τοῦ Ἱεροῦ.

Πρὸς τούτοις διενηργήθη δοκιμαστικὴ ἔρευνα εἰς ἀπόστασιν 300 μ. ΝΔ. τοῦ ἱεροῦ. Κατ' αὐτὴν εὐρέθησαν μικρὰ τεμάχια κεράμων καὶ ἀγγείων τῆς ἑλληνιστικῆς κυρίως ἐποχῆς. Ἴσως εἰς τὸν χῶρον αὐτόν ὑπῆρχε μικρὸς ναός, ὅπως καὶ εἰς τὸ Ἱερόν τοῦ ἐν Βάσσαις Ἀπόλλωνος.

24. Εἰς **Μαμουσιὰν Αἰγιαλείας** ἐγένετο μικρὰ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα καὶ τὰ σχέδια ταφικοῦ μνημείου, ὑπὸ τῆς ἐπιμελητρίας Ἀρχαιοτήτων κ. Ἰφ. Δεκουλάκου.

Τὸ μνημεῖον ἔχει σχῆμα πεῖ, μῆκος 17 μ. καὶ σώζεται εἰς ὕψος 2 μ., κοσμεῖται εἰς τὴν πρόσοψιν μὲ ὀκτῶ ἰωνικοὺς ἡμικίονας καὶ ἔχει εἰς τὸ μέσον ψευδόθυραν.

Ἐγένοντο ἐπίσης σχέδια κατόψεως, ὄψεων, τομῶν, ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ὡς καὶ πρόχειρος τοπογραφικὴ ἀποτύπωσις ὅλου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Κερύνειας, ὅπου θὰ ἐνταχθῇ τὸ ταφικὸν μνημεῖον.

25. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου **Καλλιθέας Πα-**

τρῶν συνεχίσθη καὶ ἐφέτος διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ἰ. Α. Παπαδοπούλου.

Ἡ ἔρευνα πλησίον τῶν πέρυσιν ἀνασκαφέντων τάφων δὲν ὑπῆρξεν ἀποδοτική. Τὰ εὑρεθέντα κατὰ τὸ παρελθὸν διάσπαρτα μυκηναϊκὰ ὄστρακα, ὡς καὶ ἕτερα ὅμοια συλλεγέμενα ἐφέτος καὶ ἐν χαλκοῦν μονόστομον μαχαιρίδιον τῆς ΥἼΕ ΠΙΑ-Β περιόδου, προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀπόρριψιν χωμάτων ἐκ γειτονικῶν τάφων καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ δρόμου νέου τάφου.

Ἀνεπιτυχὴς ἦτο καὶ ἡ προσπάθεια ἐντοπισμοῦ νέων τάφων νοτιῶς καὶ δυτικῶς τῶν ἐρευνηθέντων 13 τάφων (εἰκ. 82). Παλαιὰ τομῆ, βορειῶς τῶν παλαιότερον ἀνασκαφέντων ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Γιαλούρη τάφων Α καὶ Β ἀπέδωκεν ὀλίγα ὄστρακα, δὲν ὠδήγησεν ὅμως εἰς νέον τάφον. Πιστεύεται ὅτι τὸ νεκροταφεῖον συνεχίζεται ἀνατολικῶς τῶν ἐρευνηθέντων τάφων, ὅπου καὶ θὰ πραγματοποιηθῆ ἡ ἀνασκαφὴ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, μετὰ τὴν ἀναγκαστικήν ἀπαλλοτριώσιν τῆς περιοχῆς.

26. Συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ 1981 αἱ ἀνασκαφαὶ εἰς ἀρχαίαν Ἡλιδα ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ τ. Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ Ἀρχαιοτήτων κ. Ν. Γιαλούρη καὶ μὲ τὴν συμμετοχὴν τοῦ Αὐστριακοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου διὰ τῆς ἐκπροσώπου του κ. Βερ. Λεὸν-Μητσοπούλου.

Ἡ ἀνασκαφὴ, ἐκτὸς τοῦ τομέως τοῦ θεάτρου, ἐπεξετάθη ΒΔ. καὶ εἰς τμῆμα τῆς ἀγορᾶς, περὶ τὸ κτίριον Δ, ἐνῶ παραλλήλως συνεχίσθη ἡ συντήρησις καὶ στερέωσις τῶν τοίχων τῶν κτιρίων τὰ ὅποια ἀπεκαλύφθησαν μέχρι σήμερον καὶ εἰς τοὺς δύο τομεῖς.

Εἰς τὸν τομέα ΒΔ. τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου συγκεκριμένως ἀνεσκάφησαν τέσσαρα τετράγωνα, εἰς ἐν τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθησαν τμήματα καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς «δεξαμενῆς» τῶν πρῶιμων ρωμαϊκῶν χρόνων. Δυτικῶς τῆς δεξαμενῆς, ἀπεκαλύφθη εἰς βάθος 1.20 μ. τμῆμα κρηπιδώματος ἡμικυκλικῆς ἐξέδρας ἐλληνιστικῶν χρόνων (εἰκ. 83).

Εἰς τὸν χώρον δυτικῶς καὶ βορείως τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς νεκροταφεῖον εὐρέθησαν τάφοι, μεταξύ τῶν ὁποίων εἰς ρωμαϊκῶν χρόνων τοῦ ὁποίου τὸ ΝΑ. ἄκρον πατεῖ ἐπὶ τῆς ἡμικυκλικῆς ἐξέδρας καὶ καλύπτεται διὰ δύο μεγάλων πωρολιθικῶν πλακῶν με ἀναγλύφους ἀσπίδας (εἰκ. 84).

Παραλλήλως εἰς τὸν χώρον τοῦ θεάτρου ἐπραγματοποιήθησαν καὶ στερεωτικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸν κατώτερον δόμον τοῦ πωρολιθικοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τῆς ἀνατ. παρόδου τοῦ θεάτρου καὶ εἰς τοὺς τοίχους καὶ τὰ θεμέλια τῶν τοίχων οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀποκαλυφθῆ εἰς τὸ τετράγωνον ΒΔ. τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου.

Ἡ σπουδαιότης ἐξ ἄλλου τῆς περιοχῆς τοῦ κτιρίου D εἶχεν ἤδη καταδειχθῆ ἐκ τῶν παλαιότερων ἀνασκαφῶν τοῦ O. Walter. Τὴν σημασίαν τῆς περιοχῆς ἐνισχύει καὶ ἡ γειτνίασίς της με τὴν Στοᾶν τῶν Ἑλλανοδικῶν πρὸς Β. καὶ τὴν Στοᾶν τῶν Κερκυραίων πρὸς Ἀ.

Κατ' ἀρχὴν ἀπεμακρύνθησαν τὰ χῶματα τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἐχαράχθη κἀνναβος εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν με τετράγωνα διαστάσεων 4×4 μ. Παραλλήλως ἤρχισε καὶ ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ χώρου νοτίως τοῦ κτιρίου D, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς φῶς πολλὰ θεμέλια κτιρίων κλασσικῶν μέχρι καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων.

Κατὰ μῆκος τοῦ δυτικοῦ ὀρίου τοῦ τομέως αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη μέγας καμαρωτὸς ἀγωγός, μήκους 15 μ., ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐκτισμένος με ὀπτὰς πλίνθους καὶ με κατεύθυνσιν πρὸς Β., ὅπου ἡ Ἀγορά. Ἀντιστοίχως εἰς τὸ Ἀ. καὶ Ν. ὄριον τοῦ ἰδίου τομέως ἀνεσκάφη εἰς τὸ σύνολόν του τοῖχος με μέγαν λίθινον κατώφλιον, ἐνῶ εἰς τὸν χώρον μεταξύ τοῦ τοίχου αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀναφερθέντος ἀγωγοῦ ἀπεκαλύφθησαν στρώματα καταστροφῆς με πολυαριθμοὺς κεράμους στέγης καὶ τοίχους διαφόρων οἰκοδομῶν. Πλησίον τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ κτιρίου D ἀπεκαλύφθη τμήμα δαπέδου ἐκ πελεκητῶν ὀρθογωνίων πωρολίθων κλασσικῶν χρόνων, ἴσως ἀπὸ βᾶσιν μεγάλου ἀναθήματος καὶ εἰς ἄμεσον σχέσιν μετὰ τοῦ κτιρίου.

Ἡ ἔρευνα εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ἀπέδωκεν ἀξιόλογα εὐρήματα,

ὅπως ἀπότμημα σίμης, χαλκᾶ μικροαντικείμενα καὶ κοσμήματα κλασσικῶν, ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων.

Περαιτέρω ἐγένοντο δύο τομαὶ (ψ καὶ ω) εἰς τὰς περιοχὰς ΝΑ. τῆς Στοᾶς τῶν Κερκυραίων καὶ Ἄ. τοῦ κτιρίου D. Ἡ στρωματογραφία παρουσιάσθη τεταραγμένη μετ' ὄστρακα κλασσικῶν, ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, θραύσματα κεραμίδων στέγης, ὄστᾶ βοοειδῶν, ἐνῶ εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς σκελετοί.

Τὰ εὐρήματα τῶν τομῶν αὐτῶν εἶναι ὄστρακα ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, τμήματα πήλινων γυναικείων εἰδωλίων, λύχνοι κ.ἄ.

27. Συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1981 διὰ τῆς ἐπιμελητρίας Ἀρχαιοτήτων κ. Ἄ. Τριάντη ἢ ἀνασκαφῆ εἰς τὸν δωρικὸν ναὸν εἰς **Μάξι** Ἡλείας.

Συγκεκριμένως ἠρευνήθη περαιτέρω ἡ δυτικὴ τομὴ (εἰκ. 85) ἢ ὁποῖα ὀρίζεται πρὸς Ἄ. ἐκ τοῦ Δ. ἄκρου τοῦ ναοῦ, πρὸς Β. ἐκ τῆς «συγχρόνου» κατασκευῆς, πρὸς Ν. ἐκ τῆς προεκτάσεως τοῦ Ν. ἄκρου τοῦ ναοῦ καὶ ἔχει πλάτος 1.50 μ. καὶ μῆκος 5.50 μ.

Εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ ναοῦ συνεχίσθη ἡ ἰσοπέδωσις τοῦ βορείου πλατώματος μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τῆς εὐθυντηρίας. Εἰς ὅλον τὸν χώρον εὐρίσκονται ὄστρακα μελαμβραφῆ κλασσικὰ καὶ πήλιναι κεραμίδες. Εἰς ἓν σημεῖον παρατηρήθη πλῆθος ὀστράκων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελέσθησαν ἀποσπασματικὰ ἀγγεῖα, ὅπως τὸ κάτω μέρος ἐρυθρομόρφου καλυκωτοῦ κρατῆρος μετ' ἀπάστασιν σατύρου (εἰκ. 86) καὶ ἀκέραιος μικρογραφικὸς ἀμφορεύς. Εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ πλατώματος ἀπεκαλύφθη ὁ κατώτατος δόμος τοῦ κτιρίου, ἐκτισμένου μετ' ἠρωπλίνθους ἐκ κογχυλιάτου.

Ἐντὸς τοῦ σηκοῦ ἐγένετο μικρὰ τομὴ ἢ ὁποῖα ἀπεκάλυψε δύο πλάκας παρὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ ἐγκαρσίου τοῦ κτιρίου μεταξὺ προδόμου καὶ σηκοῦ χωρὶς ἄμεσον σχέσιν μετ' ὁ ναόν.

Τέλος, τὸ κτίριον ΒΑ. τοῦ ναοῦ εἶναι τετράγωνος πύργος, ὁ δὲ

καθαρισμὸς τοῦ ἄκρου τοῦ τείχους ἀπεκάλυψε δευτέραν παράλληλον σειρὰν μεγάλων πωροπλίνθων. Πρόκειται δηλαδὴ δι' ὄχυρωματικὸν τεῖχος, τὸ ὁποῖον καταλήγει εἰς τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ πύργου.

28. Συνεχίσθησαν διὰ τοῦ καθηγ. κ. Γ. Κορρέ αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸν χώρον τῆς Βοϊδοκοιλιᾶς **Πυλίας**. Ἡ ἔρευνα ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ διὰ τὰ χρονολογικὰ προβλήματα τοῦ ΠΕ οἰκισμοῦ, διότι διὰ πρώτην φοράν ἐμελετήθησαν στρωματογραφικὰ σύνολα εἰς εὐρύτερα πλαίσια.

Πρωτίστως ἐξητάσθησαν εἰς διάφορα σημεῖα αἱ κοιλότητες τοῦ φυσικοῦ βράχου, εἰς μίαν τῶν ὁποίων εὐρέθη ὄστρακον μὲ ἐγγάρακτον διακόσμησιν (εἰκ. 87). Εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις διεπιστώθη ὅτι τὸ ἀνώτερον τμῆμα τῶν κοιλοτήτων περιεῖχε «βόθρους» ὑπὸ τύπον πιθαρίων, λιθάρια, ἀπορρίμματα, ἐνῶ τὸ κατώτερον κοκκινόχωμα. Ἡ πλήρωσις τῶν κοιλοτήτων συνετελέσθη εἰς τρεῖς ἀλληλοδιαδόχους φάσεις, ἡ τελευταία τῶν ὁποίων περιελάμβανε πιθοειδῆ μὲ ἐμπέστον διακόσμησιν.

Οὕτω εἰς τὴν κοιλότητα Α8 τοῦ θολωτοῦ τάφου εὐρέθησαν ἀποσπασματικῶς σωζόμενος ὁ δεύτερος πῆλινος βόθρος, ὅστ᾽ ἂν ζῶων, κεραμεικὴ μὲ ἐμπέστον διάκοσμον, ὡς καὶ λεπίδες καὶ ἀπολεπίσματα ὀψιανοῦ. Περαιτέρω, ἡ διακόσμησις τῆς πιθοειδοῦς κεραμεικῆς εἰς τὸ κατώτερον στρώμα ἀπετελεῖτο ἐξ ἰχθυακάνθης καὶ αὐλακώσεων. Ἴσως, τὸ ὑλικὸν τοῦ ἀνωτέρου τμήματος τῆς κοιλότητος ἀνῆκεν εἰς τὴν πρωιμωτάτην φάσιν τῆς ΠΕ I περιόδου καὶ τὸ τοῦ κατωτέρου εἰς τὴν τελικὴν νεολιθικὴν.

Ἐπὶ τὸ στόμιον τοῦ θολωτοῦ τάφου εὐρέθη ὁ πῆλινος βοθρίσκος Θ καὶ ἡ κοιλότης 4 τοῦ δρόμου τοῦ τάφου.

Εἰς τὰς ἀκραίας ΝΔ. κοιλότητας εὐρέθη κεραμεικὴ μὲ ἐγγαράξεις καὶ αὐλακώσεις, ὡς καὶ πυρὴν πυριτολίθου (εἰκ. 87).

Ἐκ τοῦ ΠΕ οἰκισμοῦ ἠρηνήθη: α) τμῆμα τοῦ Β. τομέως μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου, β) τμῆμα τοῦ ἐξωτερικοῦ ΒΑ. τομέως, ὅπου καὶ ἀνευρέθησαν λίθινος πέλεκυς (εἰκ. 88) νεολιθικοῦ τύπου καὶ

ὕπολειπόμενα ὄστρακα τῆς ἀρχεγόνου κύμβης τοῦ παρελθόντος ἔτους, γ) τμήμα τοῦ ΑΒΑ. τομέως με ἀφθονον ΠΕ ΙΙ κεραμεικὴν καὶ μολύβδινον σύμπλεγμα (εἰκ. 89) διατρήτων σπειρῶν, διαστ. 2.8×2 ἐκ., δ) τμήμα τοῦ ΝΑ. τομέως πρὸς ὀλικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀκαλύπτου ΠΕ ΙΙ χώρου, ε) νοτίως τῆς ΝΑ. ἀποθήκης, στ) ὑπὸ τὸ ΝΑ. τμήμα τοῦ περιβόλου τοῦ τύμβου, με πλήρη εἰκόνα τῆς ἐκ πυρκαϊᾶς καταστροφῆς τοῦ χώρου κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ΠΕ ΙΙ περιόδου, ζ) εἰς τὸν ΝΔ. τομέα με ἕχνη πυρκαϊᾶς ἐπίσης καὶ η) ὑπὸ τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ τύμβου.

Εἰς τὸν ΒΔ. τομέα ὠλοκληρώθη ἡ ἀποκάλυψις τοῦ τετραγώνου δωματίου καὶ τοῦ ὑποκειμένου κυκλικοῦ κτίσματος, ἐνῶ εἰς τὸν ΔΝΔ. τομέα, ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τοῦ τύμβου, ἀφηρέθησαν τὰ πρόσθετα λιθολογήματα καὶ ἀνεφάνησαν αἱ ἀλληλοδιάδοχοι ἀρχιτεκτονικαὶ φάσεις τῆς ΠΕ ἐπιχώσεως.

Εἰς τὸν ΜΕ Ι τύμβον συνεχίσθη ἡ στρωματογραφικὴ ἔρευνα τῆς ΔΝΔ. τάφρου, ἠρευνήθη τὸ ἀνατ. καὶ δυτ. τμήμα ἐκτὸς τῆς θόλου καὶ ὅλα τὰ ἐκτὸς τοῦ κυρίως τύμβου πρόσθετα λιθολογήματα.

Τέλος, διὰ τοῦ συνεχισθέντος κοσκινίσματος δεξιὰ τοῦ δρόμου τοῦ θολωτοῦ τάφου 1 τῆς Τραγάνας ἀπεδείχθη ὅτι ὑφίστατο εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ κατοίκησις κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, με πολυπληθῆ δείγματα χονδροειδοῦς κεραμεικῆς, πλήθη λεπίδων ὀψιανοῦ καὶ ἄλλων εὐρημάτων.

29. Συνεχίσθησαν αἱ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ καθηγ. κ. Ν. Δρανδάκη ἀνασκαφαὶ εἰς τὸ Τηγάνι τῆς Μάνης. Οὕτω ἀπεκαλύφθησαν οἱ ἐντὸς τῆς βασιλικῆς τάφοι, οἱ εὕρισκόμενοι εἰς τὸ νότιον κλίτος καὶ τὸν νάρθηκα καὶ ἐκαθαρίσθη ἡ δεξαμενὴ ἢ ἐκτεινομένη καθ' ὅλον τὸ μῆκος τοῦ βορείου κλίτους.

Ἀνευρέθησαν πολλὰ ἀντικείμενα μικροτεχνίας: χαλκᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἐνώτια, δακτύλιοι, χαλκαῖ πόρπαι, ὑάλινα καὶ πήλινα ἀγγεῖα, ὀστέινα κομβία, ὡς καὶ τρία κιονόκρανα ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἀποδίδεται εἰς τὴν βασιλικήν.

Ἐκ παραλλήλου συνεχίσθη ἡ ἔρευνα διὰ τὴν ἐπισήμανσιν καὶ καταγραφὴν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν ναῶν. Περιεγράφησαν αἱ τοιχογραφίαι εἰς τὴν Βλαχέρναν (13ος αἰ.), τὸν Ἅγιον Νικήταν, τὸν Ἅγιον Μάμαντα Καραβᾶ, τὸν Ἅγιον Βασίλειον Καφιόνας (14ου αἰ.) (εἰκ. 90), τὸν Ἅγιον Νικόλαον εἰς τὸ χωρίον Μπρίκη καὶ τὸν Ἅγιον Γεώργιον πρὸ τῆς Ἀρεοπόλεως. Εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν Μάνην κατεγράφησαν αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Ἁγίου Νικολάου Κέντρου Γαῖτσῶν (14ου αἰ.).

Κατεγράφησαν ἐπίσης 16 ναοὶ μεταβυζαντινῶν χρόνων μὲ τοιχογραφίας: α) Εἰς τὴν Λακωνικὴν Μάνην ὁ ναὸς τῆς Μονῆς Τσίγκου περὶ τὸ 1700, ὁ Ἅγιος Βασίλειος (18ος αἰ.) καὶ ὁ Ἅγ. Γεώργιος Κελεφᾶς (1749). β) Εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν Μάνην ὁ Ἅγ. Δημήτριος παρὰ τὸ Καμπινάρι Πλάτσης (1655), ὁ Ἅγιος Ἰωάννης (1782), ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου (1710), ἡ Ἁγία Μαρίνα (1794) καὶ οἱ Ἅγιοι Πάντες (1783) Πλάτσης, ὁ ναὸς τῆς Μονῆς Ἁγ. Κωνσταντίνου (τέλους 17ου αἰ.) παρὰ τὴν Καστάνιαν, ὁ ναὸς τῆς Μονῆς Ρουσσάκη εἰς τὰ Καλλιανέικα μὲ τοιχογραφίας τοῦ 1758 διὰ χειρὸς Νικολάου Ἀναγνώστη, ὁ Ἅγιος Νικήτας τῆς περιοχῆς Ἄνω Δολῶν (αἱ τοιχογραφίαι τοῦ 1752 τῶν ζωγράφων Παρθενίου Χανδεμενάκη καὶ Χριστοδοῦλου Πεντηκοράκη), ὁ τάφος εἰς τὴν Παναγίτσαν Ἄνω Δολῶν μὲ τοιχογραφίαν ἀρχόντων τοῦ 18ου αἰ., ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου Ἄνω Δολῶν (1741), ἡ Ἁγία Παρασκευὴ ἐπάνω Βέργας (18ος αἰ.), ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου εἰς τὸ Σταυροπήγι διὰ χειρὸς Ἀναγνώστου Φιλιππάκη καὶ Ἀναγνώστου Καλλιέργη ἐκ Πραστείου (1786), ὁ Ἅγ. Χαράλαμπος καὶ ἡ Εὐαγγελίστρια (18ου αἰ.), ὡς καὶ οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι εἰς τὸν Κάμπον Ἀβίας (1760).

Τέμπλα κατεγράφησαν: α) βυζαντινόν, μαρμάρινον διαλελυμένον (12 αἰ.) εἰς τὸν Ἅγ. Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον Πλάτσης καὶ β) ξυλόγλυπτα μεταβυζαντινὰ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου Κάτω Δολῶν (1710) καὶ τῆς Μονῆς Ρουσσάκη 18ου αἰ. Τέλος, κατεγράφησαν εἰκόνες τοῦ 18ου αἰ.

30. Συνεχίσθη και κατά τὸ 1981 ἡ ἀνασκαφὴ τῆς μυκηναϊκῆς ἀκροπόλεως Κουκουναριῶν τῆς Πάρου ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Σκιλάρντι.

Αἱ ἀνασκαφαὶ καθόρισαν τελικῶς ἐφέτος τὰς διαστάσεις καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν μορφήν τοῦ μυκηναϊκοῦ συγκροτήματος, τὸ ὁποῖον κατελάμβανε τὸ πλάτωμα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου. Τὸ συγκροτήμα ἔχει διαστάσεις 25×25 μ. περίπου καὶ περιλαμβάνει σύμπλεγμα δωματίων καὶ διαδρόμων, ἀνηκόντων εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ νοτία πρόσοψίς του, ἡ ὁποία εὕρσκεται ἐστραμμένη πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς ἀνόδου ἀποτελεῖται ἀπὸ ἰσχυρὸν κυκλώπειον τεῖχος, πλ. 1.66 μ. Τρεῖς θάλαμοι ὀπισθεν τοῦ τείχους ἀνήκον εἰς ἀποθήκας, ἡ δὲ ἀνασκαφὴ των ἀπὸ τοῦ 1976 μέχρι σήμερον, ἀπέδωσε πλέον τῶν 100 ἀποθηκευτικῶν πίθων μεγάλης καλλιτεχνικῆς σπουδαιότητος, χαλκᾶ ἔργαεῖα, ὄπλα καὶ τέλος ἀντικείμενα ἐκ μολύβδου, στεατίτου, μαρμάρου, φαγεντιανῆς, ὄψιανοῦ, ἔλεφαντοστοῦ κ.ἄ. Τὰ πλούσια εὐρήματα τῶν ἀποθηκῶν ὑποδηλοῦν τὸν ἡγεμονικὸν χαρακτῆρα τοῦ συγκροτήματος, λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι πρέπει νὰ προστεθοῦν 3 μ. περίπου διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ ὕψος τοῦ ἄνω ὀρόφου, τὸ ὕψος τοῦ κυκλωπείου τείχους τῆς νοτίας προσόψεως πρέπει νὰ ἀνῆρχετο εἰς 8 μ. περίπου.

Εἰς τὴν δυτικωτέραν τῶν τριῶν ἀποθηκῶν ἀνεσκάφη «μάρτυς», ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀφεθῆ διὰ τὸν συσχετισμὸν στρωματογραφικῶν παρατηρήσεων. Ἀνεκαλύφθη περαιτέρω κατακερματισμένους πίθους καὶ θραύσματα γραπτῶν ἀγγείων, τριποδικὴ χύτρα κ.ἄ.

Εἰς στενὸν δρόμον, ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ εἰς τὴν βόρειον εἴσοδον τοῦ οἰκοδομήματος ἀνεκαλύφθησαν συνωστισμένοι σκελετοὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων (εἰκ. 91). Οἱ σκελετοὶ ἤλθον εἰς φῶς κάτωθεν κρημισμένων τοίχων, εἰς στρῶσιν τέφρας, ἡ ὁποία περιεῖχε κατακερματισμένους πίθους καὶ πλῆθος ἀγγείων. Ἐντὸς τοῦ Β. - Ν. διαδρόμου εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ συγκροτήματος ἀπεκαλύφθησαν παιδικὸς σκελετὸς (εἰκ. 92), πίθοι καὶ ἀγγεῖα, ὅπως κύλικες καὶ

ψευδόστομοι άμφορεΐς (είκ. 93). Ἐπισημαίνεται ιδιαίτέρως σκελετὸς γυναικὸς ὁ ὁποῖος εὐρέθη εἰς τὴν δευτέραν ἀποθήκην. Ἡ νεκρὰ ἔφερον εἰς τὸν λαιμὸν φακοειδῆ σφραγιδὸλίθον μὲ ἐγχάρακτον παράστασιν γεωμετρικοῦ κοσμήματος, εἰς δὲ τὸ κρανίον τῆς τραῦμα ἀπὸ ὄξυ ὄργανον. Ὁ θάνατός τῆς θὰ προῆλθε πιθανώτατα ἀμέσως μετὰ τὸν τραυματισμὸν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν γεγονότων τῶν προηγηθέντων τῆς ἀλώσεως τῆς ἀκροπόλεως. Ἄλλη ὁμάς σκελετῶν ἐπεσημάνθη πλησίον τοῦ κλιμακοστασίου τῆς δυτικῆς εἰσόδου τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ ἀνεύρεσις τῶν σκελετῶν αὐτῶν εἰς στρῶσιν τέφρας ἀποδεικνύει τὴν καταστροφὴν ἐνὸς ἐπαρχιακοῦ ἀλλ' ἀξιολόγου μυκηναϊκοῦ κέντρου ἀπὸ ὠργανωμένην ἐχθρικὴν ἐπίθεσιν. Καὶ οἱ σκελετοὶ τῶν ζώων, ἐξ ἄλλου, ἐντὸς τῶν ἀποθηκῶν τοῦ συγκροτήματος ἀποτελοῦν μίαν ἐπὶ πλέον ἀπόδειξιν ὅτι οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀσφαλίσουν ἐκεῖ τὰ ζῶα των διὰ νὰ τὰ περισώσουν ἀπὸ τὸν ἐπερχόμενον ἐχθρόν. Ἡ ἐξειλιγμένη κεραμεικὴ ἐκ τῆς στρώσεως τῆς καταστροφῆς τῶν Κουκουναριῶν ἀποδεικνύει ἐπίσης ὅτι ἡ ἰσοπέδωσις ἔλαβε χώραν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀνακτορικῶν κέντρων τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρωίμου ΥἚ ΙΙΙΓ φάσεως.

Τάφος, ἡ ὁποία ἀνεσκάφη εἰς τὴν νοτιαν πλευρὰν τοῦ λόφου, ἔφερον εἰς φῶς τμημα κυκλωπέου τείχους, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξιν ὀχυρώσεων εἰς τὰ βαθμιδωτὰ ἐπίπεδα τῆς ἀναβάσεως. Εἰς δευτέραν τάφρον, τέλος, ἡ ὁποία ἀνεσκάφη εἰς χαμηλότερον πλάτωμα πρὸς Ἀ. τῆς κορυφῆς, διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς καὶ ἄλλου ὀχυρωματικοῦ τείχους, προωρισμένου νὰ προφυλάσῃ μίαν δευτέραν ἀνάβασιν πρὸς τὴν κορυφὴν τῆς ἀκροπόλεως.

31. Εἰς **Νάξον** συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1981 ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας διὰ τοῦ καθηγ. κ. Β. Λαμπρινουδάκη εἰς μικρὰν ἔκτασιν καὶ μὲ χρηματικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Εἰς Γρότταν ἡ ἔρευνα ἐπροχώρησεν εἰς τὰ δυτικὰ τῶν λειψάνων τῆς πρωτογεωμετρικῆς οἰκίας, ἡ περίοδος ὅμως αὐτὴ ἐξητλήθη

εἰς μεταγενέστερα στρώματα τῆς πρωτογεωμετρικῆς περιόδου.

Τὸ μεγάλο κέρδος τῆς ἐφετινῆς ἐρεύνης εἰς Γρότταν εἶναι ἡ στρωματογραφικὴ ἐπιβεβαίωσις τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ ἐπίχωσις μεταξὺ τοῦ πρωτογεωμετρικοῦ στρώματος καὶ τῶν θεμελίων τῆς ὑστέρας ἀρχαιότητος ἐσχηματίσθη τὸ ἀργότερον κατὰ τοὺς πρῶτους ἑλληνιστικούς χρόνους. Ἐκ τῶν οἰκιῶν τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ. διατηρήθη ἓν σύνολον μὲ χονδροειδῆς ψηφιδωτὸν δάπεδον καὶ τὰ θεμέλια ἑνὸς μεγάλου χώρου πρὸς Ἀ. μὲ ἀνοιγμα θύρας πρὸς Ν. (εἰκ. 94). Κάτωθεν τῶν θεμελίων αὐτῶν ἡ ἐπίχωσις περιεῖχε γεωμετρικά, ἀρχαῖα καὶ κλασσικά ἀντικείμενα, τὰ ὅποια ὑποτίθεται ὅτι προέρχονται ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ γειτονικοῦ νεκροταφείου. Εἰς τὴν ἀναφερθεῖσαν ἐπίχωσιν ἐκτείνεται ἐπίσης καὶ ἕτερον δάπεδον τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιχώσεως ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα τεμάχια εἶναι: α) ἡ κνήμη μικροῦ κούρου τοῦ 590 περίπου π.Χ., β) τεμάχιον ἀναγλύφου πίθου τοῦ β' τετάρτου τοῦ 7ου π.Χ. αἰ. μὲ παράστασιν μάχης καὶ γ) ἐνεπίγραφον τεμάχιον γεωμετρικοῦ κρατῆρος (περὶ τὸ 770 π.Χ.) (εἰκ. 95).

Τέλος, εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Γύρουλα εἰς Σαγκρί, εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἀρχιτεκτονικῆς μελέτης ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν τοποθεσίαν Μπαντίδαινες, πρῶτος ἑλληνιστικὸς στρογγύλος πύργος (εἰκ. 96), διαμ. 8.30 μ., τοῦ γνωστοῦ εἰς τὰς Κυκλάδας τύπου τῶν ὠχυρωμένων ἀγροτικῶν κέντρων.

32. Βορείως τῆς παραλίας τῆς Γρόττας εἰς **Νάξον** κατεστρώθη ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρόγραμμα ἀρχαιολογικῆς ἐναλίου ἐρεύνης κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν διὰ τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Γ. Παπαθανασοπούλου.

Τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων κτισμάτων εἰς τὸν τομέα Α (εἰκ. 97), τὰ ὅποια διακρίνονται, ἐκτείνονται εἰς ζώνην πλάτους 50 περίπου μέτρων καὶ μήκους 300 μ. καὶ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ βόρειον ὄριον τῆς παραλίας τῆς Γρόττας. Προφανῶς τὰ κτίσματα αὐτὰ ἀποτελοῦν

συνέχειαν τῶν οἰκοδομικῶν συγκροτημάτων τῆς ξηρᾶς. Ἦδη διακρίνονται ὀρθογώνιοι δόμοι, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους εὐρίσκονται εἰς κανονικὴν σειρὰν εἰς βάθη, τὰ ὅποια κυμαίνονται ἀπὸ μηδὲν μέχρι 2.50 μ. Ἰδιαιτέρως αἰσθητὴ εἶναι ἡ πυκνότης καὶ ἡ κανονικότης τῶν δόμων κατὰ μῆκος τοῦ βορείου ὁρίου τῆς ζώνης, δηλωτικῆς ἴσως μιᾶς εὐθυγράμμου ἐκτεταμένης κατασκευῆς, πιθανὸν προκυμαίας.

Διὰ τὴν πληρεστέραν ἀναγνώρισιν τῆς περιοχῆς ἠρευνήθη εἰς τὸν προλιμένα καὶ τὸ τμήμα τῶν κτιριακῶν λειψάνων τοῦ τομέως Β, τὰ ὅποια, ὅπως φαίνεται, ἀποτελοῦν συνέχειαν τῶν λειψάνων τοῦ τομέως Α. Ἡ ἔκτασις τῶν ἀρχαίων λειψάνων εἰς τὸν τομέα Β εἰς βάθος 2.50 - 3.50 μ., εἶναι περ. πλάτους 20 μ. καὶ μήκους 50 μ. Ἡ διάταξις τῶν δόμων ὅμως τοῦ τομέως Β εἶναι ἀραιότερα τοῦ τομέως Α, τοῦτο δὲ προφανῶς ὀφείλεται εἰς μετακίνησιν καὶ ἀφαίρεσιν οἰκοδομικοῦ ὕλικου ἀπὸ μεσαιωνικὰς καὶ συγχρόνους ἐπεμβάσεις διὰ τὴν ἐκβάθυνσιν καὶ διαμόρφωσιν τῆς λιμενολεκάνης τοῦ προλιμένου.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀρχαίου οἰκοδομικοῦ ὕλικου φαίνεται ὅτι κατεσκευάσθη τὸ σήμερον ὄρατὸν καὶ ἐξέχον τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης τμήμα παλαιοῦ μεσαιωνικοῦ ἔργου, μὲ ἐλαφρῶς καμπύλην κατεύθυνσιν ἀπὸ ΝΔ. πρὸς ΒΑ. εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν ὄριον τοῦ τομέως Β.

33. Ἐπανελήφθησαν ἐφέτος ἐν Ἀμοργῷ διὰ τῆς καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Α. Μαραγκοῦ αἱ κατὰ τὸ 1894 διακοπεῖσαι ἀνασκαφαὶ τοῦ Χρ. Τσουντα διὰ τὴν ἔρευναν τῆς ἀρχαίας πόλεως **Μινώας**.

Αἱ ἐργασίαι ἀπέβλεψαν: 1) εἰς τὸν καθαρισμὸν, τὴν ἀποκάλυψιν καὶ προστασίαν τοῦ ὄρατοῦ οἰκοδομήματος εἰς θέσιν Μουντουλιά, 2) εἰς τὴν καταγραφὴν καὶ φωτογράφησιν τῶν ἐντοιχισμένων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ὡς καὶ τὴν περισυλλογὴν τῶν γλυπτῶν καὶ οἰκοδομικῶν μελῶν καὶ 3) εἰς τὴν προεργασίαν διὰ τὴν σύνταξιν τοπογραφικοῦ σχεδίου τῆς πόλεως Μινώας μετὰ τοῦ τείχους.

Μετά τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν ἀνασκαφὴν διεπιστώθη ὅτι τὸ ὄρατὸν οἰκοδόμημα ἀνήκει εἰς ναὸν τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ὁ ναός, διαστάσεων 7.80×6.50 μ., εἶναι θεμελιωμένος ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου καὶ κατεσκευασμένος ἐκ λευκοῦ λεπτοκόκκου μαρμάρου. Σῶζει κατὰ χώραν κρηπίδα, ἀποτελουμένην ἐκ πέντε βαθμίδων (εἰκ. 98), τοὺς τοίχους τῶν τριῶν πλευρῶν μὲ τοὺς ὀρθοστάτας (μέγ. σωζ. ὕψ. εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν 1.50 μ.), τὸ κατώφλιον τῆς θύρας τοῦ κυρίως ναοῦ (1.80×0.70 μ.), λείψανα κονιάματος καὶ μέρος τοῦ ψηφοθετήματος τοῦ δαπέδου. Πιθανὸν νὰ ἦτο δίστηλος, τὸ δὲ ἀπὸ μακροῦ χρόνου ὄρατὸν ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἀνδρικόν ἄγαλμα (εἰκ. 99) (σωζ. ὕψ. 1.28 μ.) ἐστερεώθη προχείρως, διότι δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ μεταφορὰ του.

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ εὐρέθησαν εἰς τὰς ἐπιχώσεις ὑπὲρ τὰ 200 τεμάχια γλυπτῶν, ἀνηκόντων εἰς δύο τοῦλάχιστον ἀγάλματα, κεραμεικῆ κλασσικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ θραύσματα κονιάματος. Κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ νεωτέρου προστατευτικοῦ τοίχου νοτίως τοῦ ναοῦ εὐρέθη ἐπιγραφὴ τοῦ 4ου - 3ου π.Χ. αἰ., ἀναφερομένη εἰς «ὑποθήκην Ροδίων».

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν λιθοσωρῶν εἰς τὸν κατωφερῆ χώρον βορείως καὶ δυτικῶς τοῦ ναοῦ ἀπεκαλύφθησαν λείψανα τριῶν οἰκοδομημάτων (Δ1, Β1, Β2), ὁ προορισμὸς τῶν ὁποίων δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποσαφηνισθῆ.

Πλεῖστα ἦσαν τὰ εὐρήματα εἰς τὸν χώρον αὐτόν, μεταξύ τῶν ὁποίων ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν μελέτην τῆς κεραμεικῆς τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων ἔχουν αἱ μῆτραι καὶ τὰ πάμπολλα θραύσματα ἀγγείων τοῦ λεγομένου «μεγαρικοῦ τύπου».

Σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ παρουσία δύο ἐνεπιγράφων λίθων, μιᾶς ἐπιταφίας στήλης «ροδιακοῦ τύπου» τοῦ 4ου - 3ου π.Χ. αἰ. καὶ ἑνὸς ψηφίσματος ἀκεραίου ἐκ 14 στίχων τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Μινώας «κοινοῦ τῶν ἀλειφομένων» διὰ τὸν γυμνασίαρχον «Νισικράτην Ἑρμοκράτου».

Οὕτω, τὰ ἀποκαλυφθέντα κτιριακὰ λείψανα ὡς καὶ ἡ ποιότης

καὶ ἡ ποσότης τῶν εὐρημάτων προοιωνίζονται τὴν ἀποκάλυψιν ση-
μαντικῶν στοιχείων διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως τῆς Μινώας καὶ
γενικώτερον τῆς Ἀμοργοῦ.

34. Αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας
εἰς Θήραν συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ 1981 διὰ τοῦ καθηγ. κ. Χρ.
Ντούμα, συνίστανται δὲ εἰς τὰ ἑξῆς :

Συνεχίσθη οὕτω ἡ ἔρευνα εἰς τὴν Ἐσθὴν 3 καὶ κυρίως εἰς
τοὺς χώρους 3, 7 καὶ 10. Ἡ συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν μὲ τὰς
«κροκοσυλλεκτρίας» ἐπέβαλε τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς
εἰς τὸν χώρον 3, ὁ ὁποῖος πλαισιώνει τὴν δεξαμενὴν καθαρισμοῦ
καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε παραμείνει ἄσκαφος. Πράγματι εἰς τὴν περιοχὴν
δυτικῶς τῆς δεξαμενῆς εὐρέθησαν θραύσματα κονιαμάτων, τὰ
ὁποῖα ἤδη συναρμολογοῦνται. Ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτὴν περιοχὴν προ-
ῆλθε καὶ ἡ ἔκπληξις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1981: Σημαντικὰ θραύ-
σματα τοιχογραφιῶν, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τέσσαρας τοῦλάχιστον
μορφὰς νέων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν γαλάζιο κεφάλι καὶ κρατοῦν
σκεύη εἰς τὰς προτεταμένας χειῶρας των.

Εἰς τὸ τμήμα νοτίως τῆς δεξαμενῆς ἀπεκαλύφθη τὸ πλακόστρω-
τον δάπεδον τοῦ ἰσογείου, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου εὐρέθη ἀκέραιον μικρὸν
σκεῦος. "Ομοίον του εἶχεν ἀνεύρει ὁ Μαρινᾶτος καὶ τὸ εἶχε χαρα-
κτηρίσει ὡς σύμβολον.

Μὲ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ χώρου περὶ τὴν δεξαμενὴν καθαρμοῦ
ἐβεβαιώθη ὅτι ὀλόκληρον τὸ δάπεδον τοῦ ὀρόφου εἰς τὴν περιοχὴν
αὐτὴν ὑπεβαστάζετο ὑπὸ συστημάτων πολυθύρων, ἀντιστοιχῶν μὲ
ἐκεῖνα τοῦ ὀρόφου.

Εἰς τὸ δωμάτιον 7 τοῦ ἰδίου κτιρίου ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε τὸ
πολύθυρον τοῦ ἰσογείου, τὸ ὁποῖον συνέδεε τὸ δωμάτιον αὐτὸ μὲ
τὸν χώρον 4.

Εἰς τὸ δωμάτιον 10 ἡ ἀνασκαφὴ, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν κονια-
μάτων, ἐπροχώρησε μὲ βραδύτερον ρυθμὸν. Εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ἄνω
ὀρόφου ἀπεκαλύφθη κατὰ μῆκος τοῦ δυτικοῦ τοίχου σειρὰ πύλων

ἐγκιβωτισμένων εἰς κτιστὴν κατασκευὴν, πρᾶγμα ἐντελῶς ἀσύνηθες δι' ἄνω ὄροφον. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι κάτωθεν τῆς κατασκευῆς αὐτῆς αἱ δοκοὶ ἦσαν πολὺ ἰσχυρότεραι ἀπὸ τὰς ἄλλας τοῦ ὑπολοίπου δαπέδου.

Ἡ πρόοδος τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὴν Ξεστὴν 3 τείνει νὰ καταδείξῃ ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἦτο «δημόσιον» μᾶλλον ἢ ἰδιωτικὴ οἰκία.

Εἰς τὴν περιοχὴν ἀνατολικῶς τῶν χώρων Δ17 - Δ19 ἤρχισεν ἡ ἀφαίρεσις τῶν ἐπιχώσεων τέφρας διὰ νὰ διανοιγῇ ἀσφαλῆς διάδρομος διὰ τοὺς ἐπισκέπτας.

Συνεχίσθησαν ἐπίσης αἱ ἐργασίαι συντηρήσεως τοιχογραφιῶν καὶ ἄλλων κινητῶν εὐρημάτων καὶ ἡ ἀποτύπωσις κτιρίων, τὰ ὁποῖα ἀπεκαλύφθησαν εἰς παλαιότερας ἀνασκαφικὰς περιόδους.

Κατεσκευάσθη, τέλος, χάρις εἰς χορηγίαν τοῦ ΥΠΠΕ καὶ δωρεὰν τοῦ φιλαρχαίου κ. Κωνστ. Ρούσου δεξαμενὴ χωρητικότητος 300 μ³ διὰ τὴν συλλογὴν ὀμβρίων ὑδάτων, ἡ ὁποία θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα γλυκοῦ νεροῦ τόσο διὰ τὴν συντήρησιν τῶν εὐρημάτων, ὅσον καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ξενῶνων.

35. Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῶν νεκροταφείων τῆς ἀρχαίας **Θήρας** μετὰ διετῆ διακοπὴν ἐπανελήφθη διὰ τοῦ ἐπιτ. Γεν. Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Ν. Ζαφειροπούλου εἰς περιορισμένην κλίμακα, καθὼς ἡ ἀνασκαφὴ πλησιάζει πρὸς τὸ τέλος τῆς. Εἰς τὴν ΒΑ. Σελλάδα ἐκαθαρίσθησαν ἕξ ταφικαὶ πυραὶ, ἀπὸ τὰς ὁποίας περισυνελέγησαν μελανόμορφοι ἀττικαὶ ταινιωταὶ κύλικες καὶ ἄλλαι ἰωνικαὶ (εἰκ. 100), κορινθιακαὶ κοτύλαι καὶ μελαμβαφεῖς ἀττικοὶ σκύφοι (εἰκ. 101). Εἰς ἄλλας δύο περιπτώσεις ἔχουν χρησιμοποιεθῆ διὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῆς τέφρας θηραϊκοὶ λέβητες, οἱ ὁποῖοι δεικνύουν ὅτι συνεχίζεται καὶ κατὰ τὸν θον αἰ. ἀπλοποιημένη ἢ παραδοσιακὴ διὰ τὴν νῆσον ὑπογεωμετρικὴ διακόσμησις (εἰκ. 102). Εἰς τὴν ΝΔ. Σελλάδα, εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ τομέως, μεταξὺ τῶν ἀρχαϊκῶν τάφων, ἀπεκαλύφθησαν ρωμαϊκοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον σκαφῆ εἰς βαθύτερον στρῶμα καὶ εἶχον καταστρέψῃ τὰς ἀρχαϊκὰς

πυράς. Εἰς ἓνα τῶν τάφων τούτων εἶχεν ἀποτεθῆ ὡς κτέρισμα χαλκοῦς στέφανος με ἐπίχρυσα φύλλα μύρτου.

36. Συνεχίσθη διὰ τοῦ καθηγ. κ. Ν. Πλάτωνος ἡ ἔρευνα εἰς Κάτω Ζάκρον, διὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ μινωικοῦ ἀνακτόρου καὶ σημαντικῶν κτιρίων τῆς πόλεως ἡ ὁποία τὸ περιβάλλει (εἰκ. 103). Τὰ σπουδαιότερα ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας αὐτῆς συνοπτικῶς εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1) Εἰς τὸν ΝΑ. περίβολον παρηκολουθήθη εἰς ὅλον αὐτοῦ τὸ μῆκος τὸ περιφερικὸν τμήμα τοῦ ἀνατ. ἰσχυροῦ σκέλους, τὸ ὁποῖον περιβάλλει τὸ κυκλικὸν φρέαρ (πηγῆ) (εἰκ. 104 - 105), μετὰ τὸ ὑψηλὸν στηθαῖον καὶ τὴν ἀνατολικὴν του εἴσοδον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἤντλειτο τὸ πηγαῖον ὕδωρ. Τὸ καταληκτικὸν τμήμα τοῦ περιφερικοῦ τοίχου εἶχε κρημισθῆ εἰς τὴν τελικὴν φάσιν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κρηπίδα του, διὰ νὰ διευκολυνθῆ ἡ προσπέλασις πρὸς τὴν εἴσοδον. Ἡ πρὸς τὸ φράγμα βόρειος κάμψις τῆς κρηπίδος ἀποτελεῖ σοβαρὰν ἔνδειξιν ὅτι ἀμέσως δεξιὰ ἐσχηματίζετο ἡ κυρία εἴσοδος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ περιβάλλου, ὅπου πιστεύεται ὅτι ὑπῆρχεν ὁ ὀπωρόκηπος. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς κρηπίδος ἀνεκαλύφθη ἀγωγὸς ὑπερεχειλίσεως. Ἀμέσως νοτίως τοῦ περιφερικοῦ τοίχου εὐρέθη ἕτερος καμπύλος τοῖχος καὶ νοτιώτερον ἠρευνήθη τραπεζοειδὲς χαμηλὸν κτίσμα, τὸ ὁποῖον, ὡς τελικῶς ἀπεδείχθη, διηυκόλυνε τὴν κατάβασιν μετὰ διπλὴν στροφὴν περίξ μεσαίου διαχωριστικοῦ τοίχου ἐκ τοῦ νοτίου ὑψηλοτέρου ἀνδῆρου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετείνοντο οἱ ἀνακτορικοὶ κῆποι. Τοῦ ἀνδῆρου αὐτοῦ ἀνεκαλύφθη καὶ ἠρευνήθη ὁ μακρὸς, παχὺς καὶ καλοκτισμένος νότιος ἀντερεισματικὸς τοῖχος, ὁ ὁποῖος μετὰ κατεύθυνσιν Ἀ. πρὸς Δ. φθάνει ἕως τὴν σημερινὴν κοινοτικὴν ὁδόν, ἡ ὁποία διέρχεται ἀμέσως ἀνατολικῶς τοῦ Ἀνακτόρου. Εἰς τὸ σημεῖον τῆς καταβάσεως τὸν ἰσχυρὸν τοῖχον διέσπα περίεργος τοξόσχημος κατασκευή, ἐνῶ εἰς τὴν ρίζαν τοῦ Ν. ἰσχυροῦ ἀντερεισματικοῦ τοίχου ἀνεκαλύφθη ἕτερος παλαιότερος τοῖχος, ἴσως σύγχρονος τοῦ περιφερικοῦ — ΥΜ ΙΑ —, ὁ ὁποῖος,

μέ ελαφρῶς πλαγίαν κατεύθυνσιν, εἰσχωρεῖ κάτωθεν τοῦ ἰσχυροῦ.

Σημαντικὸν γεγονός εἶναι ὅτι εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀνασκαφεῖσαν αὐτὴν ἔκτασιν πλὴν τῶν τοπικῶν στρωμάτων, εὑρέθησαν πολλὰ τεμάχια χαναναϊκῶν ἀμφορέων ἀπὸ ὠχροκίτρινον πηλόν. Συνελέγησαν ἐπίσης τεμάχια ἀπὸ σκεύη ἀντλητικὰ ἐπιχώρια, ἰδίως τοῦ τύπου τῶν ἀμφορέων με ἐλλειπτικὸν στόμιον, τῶν μεγάλων πρόχων με στρογγύλον στόμιον, τῶν κάδων, τῶν λεκανῶν κλπ. Χαρακτηριστικὰ ἦσαν καὶ τὰ τεμάχια λαβῶν καὶ δοχεῖα μεγάλων ἀρυταινῶν, ὡς καὶ κυρτῶν ταινιοσχῆμων ὑποβάθρων μεγάλων ἀγγείων. Συνελέγη ἐπίσης τμῆμα μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ πωρίνου ἰγδίου, τεμάχια λιθίνων ἀγγείων ποικίλου τύπου, εἰς δὲ τὰ ἐπιφανειακὰ στρώματα εὑρέθησαν ἀναδιπλούμεναι λαβαὶ ὑστέρων ἑλληνιστικῶν κυλικῶν, τεμάχια ὑαλίνων σκευῶν ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων κ.ἄ.

2) Εἰς τὴν δυτικὴν αὐλὴν τοῦ ἀνακτόρου συνεχίσθη ἡ ἔρευνα διὰ τὴν περαιτέρω ἀνακάλυψιν τῶν διαβάσεων πρὸς τὴν Β. κλιτῶν τοῦ λόφου καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ΠΑ οἰκίας κάτωθεν τοῦ πρώτου ἀνδῆρου. Τελικῶς ἀπεδείχθη ἡ διαμόρφωσις τριῶν διαδοχικῶν διαβάσεων αἱ ὁποῖαι κατηρῶντο πρὸς τὴν Β. κλιμακωτὴν ὁδὸν τοῦ ΒΔ. λόφου: μία τῶν ΠΑ χρόνων, μία δευτέρα τῶν ΥΜ ΙΑ χρόνων καὶ ἡ τελικὴ ΥΜ ΙΒ ράμπα διόδου (εἰκ. 106).

Πολλὰ τεμάχια πηλίνων καὶ λιθίνων σκευῶν περισυνελέγησαν εἰς τὰς διαδοχικὰς ἐπιχώσεις, τόσον τῶν διόδων, ὅσον καὶ τοῦ πρώτου ἀνδῆρου: κάδοι, τριποδικαὶ χύτραι, λεκανίδες, μικρὰ πιθάρια, ἀμφορεῖς, πρόχοι, σκύφοι κ.ἄ. Ἀξιομνημόνευτα ἐπίσης εἶναι τμῆμα κεφαλῆς μικροῦ πηλίνου ταύρου καὶ δύο τεμάχια σκωρίας μετάλλου.

Ἐρευνήθη ὀλοκληρωτικῶς τὸ ΠΑ κτίριον, κάτωθεν τοῦ ἀνδῆρου τῆς Δυτικῆς αὐλῆς. Ὁ Δ. καὶ Ἄ. τοῖχος του ἀπεκόπησαν κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀντερεισματικοῦ τοίχου τοῦ ἀνδῆρου. Με γωνιακὸν διαχωριστικὸν τοῖχον χωρίζεται εἰς τρία κύρια διαμερίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δυτικώτερον φθάνει ἕως τοῦ Ἄ. σκέλους τῆς ΠΑ διόδου ἀναβάσεως. Λείψανα παλαιότερας κατασκευῆς τῆς

MM IB περιόδου, άνεκαλύφθησαν κάτωθεν τοῦ δαπέδου. Ἡ κεραμεικὴ τόσον τῆς ἐπιχώσεως, ὅσον καὶ τοῦ δαπέδου ἀπεδείχθη ἄφθονος καὶ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα. Ἐπάνω ἀπὸ τὸ κτίριον εἶχε διαστρωθῆ λατύπη διὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ δαπέδου τοῦ ἀνδρήρου. Βαθύτερον, περίξ τοῦ ΠΑ κτιρίου, ἀλλ' ἀρκετὰ ὑψηλότερον τῶν δαπέδων του, άνεκαλύφθη δάπεδον ἐστρωμένον μὲ βότσαλα (εἰκ. 107). Ἡ κεραμεικὴ τῆς ἐπιχώσεως ἀνήκει εἰς τὴν MM III περίοδον. Περισυνελέγη ὠραῖος ἡμισφαιρικὸς τριπτῆρ ἐκ φλεβωτοῦ μαρμάρου, εἰς δὲ τὴν γωνίαν τοῦ ἐσωτερικοῦ διαχωρίσματος τμημα κεράτων αἰγάγρου καὶ πολλὰ, ὀλόκληρα σχεδόν, ΠΑ ἀγγεῖα. Βαθύτερον ὅμως, πλάι εἰς στενὸν τοιχίον, τὸ ὁποῖον κατευθύνεται πρὸς Ν. εὑρέθησαν πολλὰ ἀγγεῖα, χαρακτηριστικὰ τῆς MM IB φάσεως. Ἐντὸς τοῦ ἀποθέτου (διαστ. 1.20×1.20 μ.) εὑρέθησαν πολλὰ ΠΑ ἀγγεῖα καὶ κάτωθεν στρώσεως λίθων ἄλλα σκευὴ τῆς προγενεστέρως MM IB φάσεως. Πλησίον τῆς Δ. πλευρᾶς συνελέγη μικρὸν ἀκέφαλον ΠΑ ἀνδρικὸν εἰδῶλιον.

3) Ἡρευνήθη εἰς ὅλην τὴν ἔκτασίν του τὸ ἄνωθεν τοῦ βαθέος ἰσογείου τμήματος τῆς Οἰκίας A Hogarth (εἰκ. 109) ἐκτεταμένον ἰσόπεδον. Κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος οἱ διαχωριστικοὶ τοῖχοι τῆς δευτέρας καὶ τρίτης νεοανακτορικῆς περιόδου — ΥΜ ΙΑ καὶ Β — κατεστράφησαν κατὰ τὴν καλλιέργειαν μετὰ τῶν δαπέδων καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὁ ἰσοπεδωμένος βράχος. Εἰς τὴν Ἄ. πλευρὰν διεμορφώνετο εἶδος βεράντας μὲ πολὺ ἰσχυρὸν τοῖχον εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν. Εἰς τὸ Β. ἄκρον ὑπῆρχε προσπέλασις πρὸς εἴσοδον καὶ συνεχόμενον διάδρομον. Ἀμέσως βορειότερον ὑπῆρχεν ἡ κυρία εἴσοδος πρὸς τὰ βορειότερα, τώρα ὀλοσχερῶς κατεστραμμένα δωμάτια. Διεσώθησαν τμήματα δωματίων κατὰ μῆκος τοῦ Δ. ἰσχυροῦ τοίχου καὶ τὸ κλιμακοστάσιον εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ οἰκήματος, ὡς καὶ τὸ μέγαλον ὀρθογώνιον δωμάτιον τοῦ κεντρικοῦ ΝΑ. χώρου καὶ τὰ ἀμέσως πρὸς Β. αὐτοῦ δωμάτια. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς κεραμεικῆς, ἡ ὁποία εὑρέθη εἰς τὰ δάπεδα τῶν δωματίων αὐτῶν ἀνήκεν εἰς τὴν ΥΜ ΙΑ περίοδον.

Τὸ σημαντικώτερον μέρος τῆς ἐρεύνης ἐστράφη πρὸς τὴν στρωματογραφικὴν διερεύνησιν τῆς νοτιωτέρας ζώνης, ἔμπροσθεν τοῦ ἀντερεισματικοῦ τοίχου, εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἡ χαλαρότης τοῦ ἐδάφους τῶν δαπέδων ἔδειχνε πιθανὴν τὴν ὑπαρξίν θεμελίων δωματίων. Πράγματι ἀπεκαλύφθησαν δύο συστήματα θεμελίων δωματίων, ἐν νοτιοδυτικὸν καὶ ἐν κεντρικὸν-ἀνατολικὸν. Τὸ πρῶτον περιελάμβανε τρία μικρὰ δωμάτια ΠΑ χρόνων μὲ διπλοῦς διαχωριστικούς τοίχους καὶ εἰς τὸ δυτικὸν πλευρὸν στενὴν πλακόστρωτον κλιμακίδα καθόδου μὲ τρεῖς βαθμίδας. Ἡ κεραμεικὴ ἦτο παλαιοανακτορικὴ.

Εἰς τὸ βορειότερον τμήμα τοῦ κεντρικοῦ ἀνατολικοῦ χώρου, εἰς κάπως ὑψηλότερον ἐπίπεδον, διεμορφώοντο προθάλαμος μὲ ἀψιδωτὴν διάρθρωσιν, ὁ ὁποῖος ὠδήγει εἰς μικρὰν κλιμακίδα πρὸς Ἀ. Τὰ σκεύη ἦσαν κατὰ ἓνα μέρος ΜΜ III - ΥΜ IA καὶ βαθύτερον ΠΑ. Ὁ περισσότερον ἀποδοτικὸς εἰς ΠΑ κεραμεικὴν χώρος ἦτο τὸ κεντρικὸν-ἀνατολικὸν πολὺ βαθὺ θεμέλιον δωμάτιον. Τὸ στρῶμα μὲ τὰ ἀγγεῖα ἠπλώνετο κατὰ μῆκος τοῦ Β. τοίχου καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν ἔκτασιν πέρα τοῦ ἀνατ. διαχωρίσματος. Τὸ ἐπάνω στρῶμα ἦτο ΠΑ τῆς ἀκμῆς καὶ τὸ βαθύτερον τῆς ἀρχικῆς ΜΜ IB φάσεως. Χαρακτηριστικὰ ἦσαν ΠΑ ἀγγεῖα τῆς ἀκμῆς, πολλὰ μὲ ὠραίαν καμαραϊκὴν διακόσμησιν, κωνικὰ κύπελλα καὶ πλῆθος ἄλλων. Εἰς τὸ βαθύτερον στρῶμα τοῦ θεμελίου δωματίου εὐρέθησαν ἀνάλογα σκεύη, περισσότερον ἀρχαῖκά, τῆς ΜΜ IB περιόδου. Μέχρι στιγμῆς δὲν εὐρέθη εἰς Ζάκρον τόσον ἀφθονος καὶ πλουσία ΠΑ κεραμεικὴ.

Τῆς οἰκίας Δ ἐξ ἄλλου ἠρευνήθη τὸ ἐναπομεῖναν τμήμα τῆς ΝΑ. γωνίας.

4) Ἀπὸ περισυλλογὴν προῆλθον: α) ραβδόσχημον κυκλαδικῆς μορφῆς μαρμάρινον εἰδάλιον, β) ὀρθογώνιος τράπεζα προσφορῶν μὲ κεντρικὸν λίθινον δοχεῖον (εἰκ. 108) καὶ γ) τμήμα λεκανοειδοῦς σκεύους ἀπὸ ὠραῖον πρασινόμαυρον λίθον.

5) Εἰς ἐργασίας στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν μινωικῶν κτιρίων τῆς Ζάκρου: α) Εἰς τὸ ἀνάκτορον ἐστερεώθησαν αἱ βαθ-

μίδες προσπελάσεως εἰς τὸ λουτρόν, ἡ βαθμιδωτὴ προσπέλασις τῶν βασιλικῶν διαμερισμάτων καὶ ἡ ἐξωτερικὴ κρηπίς πρὸς τὴν κεντρικὴν αὐλὴν, ἐστερεώθη προχείρως τὸ στέγαστρον τοῦ λουτροῦ καὶ εἰς τὴν δυτικὴν αὐλὴν ἐστερεώθησαν ὁ Β-Ν ἀντερεισματικὸς τοῖχος, οἱ τοῖχοι τοῦ ΠΑ κτιρίου καὶ ἐστερεώθησαν καὶ συνεπληρώθησαν ὁ ΠΑ καὶ ΝΑ ἀγωγὸς (εἰκ. 110). β) Ἐπεσκευάσθησαν αἱ βαθμίδες τοῦ δυτ. βαθμιδωτοῦ δρόμου τῆς πλαγιᾶς τοῦ ΒΔ. λόφου. γ) Ἐστερεώθησαν τοῖχοι καὶ δάπεδα οἰκιῶν τῆς κλιτύος τοῦ ΒΔ. λόφου. δ) Ἐστερεώθησαν δάπεδα καὶ τοῖχοι οἰκιῶν τῆς Ὀδοῦ Λιμένος, ἰδιαιτέρως τῆς Οἰκίας τῶν κογχῶν. ε) Ἀποκατεστάθησαν κλιμακίδες, ἀποθέται, τοῖχοι, δάπεδα τῶν οἰκιῶν Β καὶ Δ τῆς περιοχῆς ἀνασκαφῶν Hogarth-Πλάτωνος. στ) Ἐπραγματοποιήθη μερικὴ ἀποκόμισις τοῦ μεγάλου σωροῦ μπάζων πρὸς Ν. τῆς Οἰκίας Δ τῆς περιοχῆς ἀνασκαφῶν Hogarth-Πλάτωνος. ζ) Συνεπληρώθη ἡ πρόχειρος περίφραξις ὀλοκλήρου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου. η) Ἐξησφαλίσθη καὶ ἐπερατώθη ἡ ἀποθήκη παρὰ τὸν ἀνασκαφικὸν οἰκίσκον.

37. Συνεχίσθη διὰ τοῦ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Ἄ. Ζῶν ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἐταιρείας εἰς **Βασιλικὴν Ἱεραπέτρας** μὲ τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα :

1) Εἰς τὸν χώρον 50 τῆς ΥΜ I Οἰκίας 50 ἀπεκαλύφθη τοῖχος χωρίζων τὸν χώρον εἰς δύο στενομήκη δωμάτια (50α καὶ 50β). Τὸ εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, κατὰ τὸ Ἄ. ἄκρον τοῦ χώρου 50α, ἀποκαλυφθὲν τοιχάριον ἀνήκει εἰς κτίσμα ἀρχαιότερον, ΠΜ II, καὶ ἐδράζεται ἐπὶ τεχνητοῦ στρώματος ἐκ μικρῶν λίθων, ὁμοίου πρὸς τὰ στρώματα μικρῶν λίθων τῆς περιοχῆς Ρ.

2) Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἰσχυροῦ Κτιρίου Ο διεπιστώθη ἀνάλογος ἐπαλληλία ἀρχιτεκτονικῶν καταλοίπων δύο ἢ τριῶν μινωικῶν περιόδων: τὸ κτίσμα Ψ καὶ τὰ πρὸς αὐτὸ συναρτώμενα λιθόστρωτα ἀνήκουν εἰς τὴν ΠΜ II περίοδον, ἐνῶ τὸ ἰσχυρὸν Κτίριον Ο καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ συναρτώμενον λιθόστρωτον ἀνήκει ἴσως εἰς τὴν

ΥΜ Ι περίοδον. Εἰς ἐνδιάμεσον ἴσως περίοδον ἀνήκει τὸ νότιον πλακόστρωτον OS.

3) Εἰς τὴν περιοχὴν Ρ ἐγένετο καλυτέρα μελέτη τῶν ἤδη ἀποκαλυφθέντων ἀρχιτεκτονικῶν καταλοίπων καὶ ἤρχισεν ἡ ἔρευνα περιοχῆς περ. 11×6 μ. ὅπου φαίνεται νὰ ὑπάρχουν κατάλοιπα διαφόρων μινωικῶν περιόδων. Ἡδη ἡ ἐφετινὴ ἐργασία ὑποδεικνύει ὡς πιθανὴν τὴν στρωματογραφικὴν διαφοροποίησιν ΠΜ ΙΒ καὶ ΠΜ ΙΙΙ.

38. Συνεχίσθη, μετὰ διακοπὴν τριῶν ἐτῶν, ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀφροδίτης εἰς Σύμην Βιάννου Κρήτης ὑπὸ τῆς ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Ἀ. Λεμπέση.

Ἡ ἀνασκαφὴ περιωρίσθη εἰς δύο σημεῖα ΝΑ. καὶ ΝΔ. τοῦ βωμοῦ (εἰκ. 111) διὰ νὰ ἐρευνηθῇ ἀφ' ἑνὸς ὁ τρόπος δομῆσεως καὶ νὰ ἐξακριβωθῇ ἡ ἐποχὴ κατασκευῆς τῶν τριῶν ἀνδῆρων (I - III), τὰ ὅποια ἐπλασιάζον τὸν βωμόν καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ νὰ ἀποκαλυφθῇ εἰς ὅλον τοῦ τὸ μῆκος τὸ τέταρτον ἀνδῆρον (IIIA).

Ἡ τομὴ ἡ ὁποία ἠνοίχθη εἰς τὸ σημεῖον συμβολῆς τοῦ ἀνδῆρου III πρὸς τὸ ἀνδῆρον II, ἀπέδειξεν ὅτι αἱ κατώτεραι στρώσεις τῶν τριῶν πρώτων ἀνδῆρων ἀπετελοῦντο ἐξ ἀδρῶν λίθων ἀναμείκτων μὲ χῶμα καὶ ἡ ἀνωτέρα ἐκ μικρῶν λίθων εἰς πυκνὴν διάταξιν, οἱ ὅποιοι σχηματίζουν ὁμαλὸν λιθόστρωτον. Ἐφάνη ἐπίσης ὅτι ὅταν κατεσκευάσθη τὸ τρίτον ἀνδῆρον, προὔπηρχε τὸ δεύτερον, τοῦ ὁποίου καὶ ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον, ἀφῆνον ἐλεύθερον τμήμα 0.20 μ. διὰ τὸν σχηματισμὸν χαμηλοῦ ἀναβαθμοῦ. Τὸ τρίτον ἀνδῆρον ἐδράζεται εἰς προϋπάρχον παχύτατον στρώμα πυρᾶς θυσιῶν, τοῦ ὁποίου τὸ νεώτερον ἀνάθημα εἶναι πλακίδιον μὲ ἀνάγλυφον κεφαλὴν (εἰκ. 112) τοῦ τέλους τῆς πρωίμου δαιδαλικῆς φάσεως (μέσα 7ου π.Χ. αἰ.).

Ἐνδεικτικὴ τῆς πυκνότητος τῶν ἀναθημάτων τοῦ στρώματος τῆς πυρᾶς εἶναι ἡ ἀνεύρεσις εἰς μικρὰν ἔκτασιν τῆς τομῆς ἐξ

πρωτογεωμετρικῶν καὶ γεωμετρικῶν πηλίνων εἰδωλίων ἀνθρωπί-
νων μορφῶν, 22 χαλκῶν καὶ πηλίνων ζωδίων τῆς ἰδίας ἐποχῆς,
13 χαλκῶν μικροαντικειμένων καὶ 9 στρογγυλῶν ψήφων ἐξ ὑα-
λομάζης. Μετὰ τῶν ἀναθημάτων αὐτῶν συνυπῆρχε κεραμεικὴ
τῆς MM III - YM I ἐποχῆς, 13 ἀκέραιαι ἢ ἀποσπασματικῶς
διατηρημέναι μινωικαὶ λίθιναι τράπεζαι προσφορῶν καὶ δύο λίθινα
κύπελλα κοινωνίας. Ἀνάλογος ἀνάμειξις ἐποχῶν εἶναι εὐλογος,
ἐφ' ὅσον τὸ στρώμα πυρᾶς τῶν θυσιῶν ἐκάλυψε τὸ MM III -
YM I μέγαλον οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποῦοιού μάλιστα ὑλικὸν ἐχρησιμο-
ποιήθη διὰ τὴν δόμησιν τῶν ὑπερκειμένων ἀνδῆρων.

Ἐν συνεχείᾳ ἀπεκαλύφθη ἐν μέρει ἢ πρὸς Ν. συνέχεια τοῦ τε-
τάρτου ἀνδῆρου (IIIA), τὸ ὁποῖον ἔχει τώρα συνολικὸν μῆκος
10.20 μ. καὶ ἀνιχνεύθησαν παραλλήλως τὰ λείψανα τῆς προσόψεως
τοῦ πέμπτου ἀνδῆρου (IIIB) εἰς μῆκος 6.20 μ.

Ἐπειδὴ ἡ δόμησις καὶ ὁ προσανατολισμὸς τῶν δύο τούτων ἀν-
δῆρων διαφέρει τῶν τριῶν πρώτων, θεωρεῖται πιθανὸν ὅτι πρόκει-
ται δι' ἀρχιτεκτονικὴν διάρθρωσιν τοῦ χώρου λατρείας ἢ ὁποῖα
συνετελέσθη εἰς διαφορετικὴν φάσιν τῆς λειτουργίας τοῦ ἱεροῦ. Ἡ
ἐποχὴ ἐξ ἄλλου κατασκευῆς τῶν δύο τελευταίων ἀνδῆρων παραμέ-
νει ἄγνωστος ἐπειδὴ ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἐπροχώρησεν εἰς βάθος.

Ἐκ τοῦ στρώματος αὐτοῦ προῆλθον πολλὰ ἀναθήματα, μεταξὺ
τῶν ὁποίων περίτμητα χαλκᾶ ἐλάσματα τοῦ 7ου π.Χ. αἰ. μὲ
παράστασιν τοξότου (εἰκ. 113) συλλαμβάνοντος πληγωμένον αἰ-
γάγρον, γυμνὴ ἰθυφαλλικὴ μορφή (εἰκ. 114) μὲ ἀνυψωμένας
χεῖρας τοῦ 8ου π.Χ. αἰ., προερχομένη ἐκ μετόπης χαλκοῦ τρίπο-
δος τοῦ τύπου τοῦ Ἰδαίου ἄντρου, χαλκᾶ καὶ πήλινα ζώδια τῆς
γεωμετρικῆς ἐποχῆς καὶ θραύσματα ἐκ μινωικῶν λιθίνων τραπε-
ζῶν προσφορῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐν σώζει τρία σημεῖα ἐκ τῆς
ἀρχῆς ἐπιγραφῆς τῆς Γραμμικῆς Α γραφῆς.

39. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Ἱεροῦ Κορυφῆς τοῦ **Γιούχτα** διὰ τῆς ἐπι-
μελητρίας κ. Ἀλ. Καρέτσου ἀπέβλεψεν εἰς δύο σημεῖα: α) εἰς τὴν

περαιτέρω αποκάλυψιν τοῦ ἀνδῆρου III καὶ β) εἰς τὴν διερεύνησιν τῆς βορείου ἐπεκτάσεως τῆς πτέρυγος τῶν δωματίων (εἰκ. 115).

Οὕτω ἀπεκαλύφθη τὸ κεντρικὸν τμήμα τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ ἀνδῆρου III καὶ μέρος τοῦ βορείου τμήματός του. Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς ὄψεως τοῦ ἰδίου ἀνδῆρου εὐρέθη πώρινον ἀρχιτεκτονικὸν μέλος με ἐγγάρακτον σύμβολον τριαίνης. Πιθανώτατα πρόκειται διὰ τὴν βάσιν πωρίνων, διπλῶν κεράτων, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς δευτέραν χρῆσιν ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικόν. Ὁ νέος ἰσχυρὸς τοῖχος ἔχει τὴν ἰδίαν κατασκευὴν με τοὺς ἀναλημματικούς τοίχους I καὶ II.

Κατὰ τὴν διερεύνησιν τοῦ ἀνδῆρου III ἀπεκαλύφθησαν πῆλινα παλαιοανακτορικὰ εἰδώλια ἀνθρώπων, ζώων καὶ πτηνῶν, χαλκοῦν ἀναθηματικὸν ἐργαλεῖον (σφῦρα), ὡς καὶ χαλκᾶ ταινιωτὰ ἐλάσματα.

Διὰ τῆς ἐφετινῆς ἐρεύνης τοῦ ἀνδῆρου III συμπληροῦται καὶ ἀποσαφηνίζεται ἡ ἀνδρωτὴ διάταξις τοῦ Ἱεροῦ, τὸ ὅποιον ἔχει κτισθῆ εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς «Ψηλῆς Κορφῆς» τοῦ Γιούχτα.

Κατὰ τὴν ἐρευναν ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη βορείως τοῦ δωματίου V διηυκρινήθησαν ἐνδιαφέροντα ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα, ἐνῶ περαιτέρω ἀπεκαλύφθη τὸ βόρειον θεμέλιον τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ τοίχου τῆς πτέρυγος τῶν δωματίων. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ φαίνεται σαφέστερον τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν νεοανακτορικὴν ἐποχὴν ἐχρησιμοποιήθη ὁ ἰσχυρὸς αὐτὸς τοῖχος ὡς ὑποθεμελίωσις τῆς προσόψεως τῶν δωματίων.

Ἐκ τῶν εὐρημάτων τῆς βορείου ἐπεκτάσεως σημειοῦνται χρωματιστὰ κονιάματα, δύο ψῆφοι ὀρείας κρυστάλλου, πῆλινον ὁμοίωμα διπλῶν κεράτων, λιθίνη τράπεζα προσφορῶν κ.ἄ. Ἐπίσης ἐγένοντο σημαντικαὶ ἐργασίαι στερεώσεως, διότι αἱ δυσμενεῖς καιρικαὶ συνθήκαι τοῦ παρελθόντος ἔτους εἶχον προξενήσει σημαντικὰς φθοράς.

40. Συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1981 ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας εἰς Ἀρχάνας Κρήτης διὰ τοῦ ὑφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθη-

νῶν καὶ διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου Ἑρακλείου κ. Ἰ. Σακελλαράκη καὶ τῆς ἐπιμελητρίδας Ἀρχαιοτήτων κ. Ἐ. Σακελλαράκη, εἰς τρεῖς χώρους: εἰς τὸν ναὸν εἰς τὰ Ἀνεμόσπηλια, εἰς τὸ νεκροταφεῖον εἰς Φουρνὶ καὶ εἰς τὸ ἀνακτορικὸν κτίριον εἰς Τουρκογειτονιάν.

1) Εἰς τὸν ναὸν εἰς Ἀνεμόσπηλια διηρηνήθη ἐφέτος τὸ τέμενος καὶ μάλιστα ὁ ἰσχυρὸς τοῖχος ὁ ὁποῖος τὸ περιβάλλει καὶ ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπισημανθῆ ἐπιφανειακῶς τὸ 1979. Ὁ περίβολος αὐτός, ὁ ὁποῖος διατηρεῖται καλύτερον πρὸς Β., περικλείει τὸν ναὸν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς καί, ὅπως ἀπέδειξεν ἡ ἔρευνα, εἶναι σύγχρονός του.

2) Εἰς τὸ νεκροταφεῖον εἰς Φουρνὶ ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα περιορίσθη ἀκριβῶς εἰς τὰ δυτικὰ ὄρια τοῦ νεκροταφείου, εἰς τὸν χώρον νοτιῶς τοῦ ταφικοῦ κτιρίου 5, δυτικῶς τοῦ θολωτοῦ τάφου Γ καὶ βορείως τῆς περιοχῆς τῶν βράχων, ὅπου, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἤλθον εἰς φῶς πολλὰ κυκλαδικὰ εἰδῶλια καὶ λεπίδες ὀψιανοῦ.

Εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς ἀνασκαφῆς ἡ κατάστασις ἦτο ἡ ἴδια μὲ ἐκείνην τῶν προηγουμένων ἀνασκαφικῶν περιόδων. Δὲν ἐγένοντο ταφαὶ νεκρῶν ἢ ἀποθέσεις κρανίων, ἀλλ' ἀντιθέτως, μεταξὺ τῶν μεγάλων βράχων εἶχον ριφθῆ μεγάλα τεμάχια σαρκοφάγων, ἀρκετὰ ὄστρακα καὶ διάφορα μικροαντικείμενα, προφανῶς ὑπολείμματα καθαρισμοῦ ταφικῶν κτιρίων. Εἰς κυκλικὸς τοῖχος, ὁ ὁποῖος ἤλθεν εἰς φῶς φαίνεται νὰ ἀνήκει εἰς κατεστραμμένον κτίριον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη κτίριον 23. Τὰ εὐρήματα εἰς τὸ νότιον αὐτὸ τμήμα ἦσαν περισσότερα τῶν εἴκοσι, ΠΑ κυρίως χρόνων ἀγγεῖα, τεμάχια δύο πηλίνων ρυτῶν εἰς σχῆμα ταύρων, ἐν κωδωνόσχημον εἰδῶλιον, εἰδῶλιον γυναικός, δύο λίθινα ἀγγεῖα, μερικὰ χαλκᾶ ἐλάσματα, ὀλίγαι δεκάδες λεπίδων ὀψιανοῦ καὶ τινες ψῆφοι.

Εἰς τὸ βόρειον τμήμα τῆς ἀνασκαφῆς εἰς Φουρνὶ ἡ κατάστασις ἐνεφανίσθη ἐντελῶς διάφορος. Εἰς ἐπιμήκη χώρον, μεταξὺ δύο σειρῶν βράχων, ἐπραγματοποιήθησαν εἰς τὸ τέλος τῶν ΠΑ χρόνων 21 συνολικῶς ταφαί, ἀπ' εὐθείας, ὡς φαίνεται εἰς τὸ χῶμα.

Αί ταφαί ἦσαν διαταραγμέναι, μὲ πολλὰ ὅμως κτερίσματα. Εἶναι ἐπίσης χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονὸς ὅτι ἐδῶ εὐρέθησαν ἑκατοντάδες ὀδόντων ζῶων, ὡς καὶ μεγάλος τρίτων. Ἐκ τῶν εὐρημάτων πλουσία εἶναι ἡ κεραμεικὴ: περισσότερα τῶν 100 ἀγγείων τοῦ τέλους τῶν ΠΑ χρόνων, μὲ πολλὰ ἐνδιαφέροντα δείγματα. Σημαντικώτερα εἶναι τὰ ἀγγεῖα μὲ ἐπίθετον πλαστικὴν διακόσμησιν, ὅπως μορφὴν ζώου ἢ ὁποῖα ὁμοιάζει νὰ πίνῃ εἰς τὸ χεῖλος ἐνὸς ἀγγείου, ἀνθρωπίνη ἴσως μορφὴ εἰς τὴν προχοὴν ἐνὸς ἄλλου καὶ ἐν τρίτον μὲ πλαστικὰ κέρατα καθοσιώσεως (εἰκ. 116). Τὰ λίθινα ἀγγεῖα ἦσαν ὀλίγα. Εἰς τὰ μικροαντικείμενα πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν ψῆφοι περιδεραιῶν ἐκ χρυσοῦ, ἀμεθύστου, ὀρείας κρυστάλλου καὶ στεατίτου (εἰκ. 117), δύο φύλλα χρυσοῦ, δύο σφραγιῖδες, ὀκτὼ ἐλεφάντινα περίαπτα καὶ μερικαὶ δεκάδες λεπίδων καὶ ἀπολεπισμάτων ὀφιανοῦ καὶ πυριτολίθου. Μοναδικὸν εἶναι ἐγχειρίδιον ἐξ ὀστοῦ (εἰκ. 118), τὰ πλέον σημαντικὰ ὅμως εὐρήματα ἦσαν τὰ εἰδώλια, κατεσκευασμένα ἐκ πηλοῦ, ὀρείας κρυστάλλου καὶ μαρμάρου. Ἐκ τῶν πηλίνων εἰδωλίων ἐν εἶναι κωδωνόσχημον, ἐν ἀπεικονίζει ζῶον καὶ τὸ τρίτον εἶναι πόδι ἀνθρώπου. Μοναδικὰ εἶναι τὰ τρία ἐσχηματοποιημένα εἰδώλια ἀπὸ ὀρείαν κρύσταλλον, τὸ ἐν ἀκέραιον, τοῦ «λιβυκοῦ» τύπου, ὡς καὶ τὰ δύο νέα κυκλαδικὰ εἰδώλια, μία κεφαλὴ καὶ εἷς κορμὸς (εἰκ. 119), τὰ ὁποῖα προστίθενται εἰς τὴν μεγαλυτέραν γνωστὴν ὁμάδα κυκλαδικῶν εἰδωλίων ἐκτὸς Κυκλάδων. Ἰδιαιτέρως ὁ κορμὸς, πάχους μόλις 0.005 μ. καὶ ὕψους 0.08 μ., κατεσκευασμένος κυριολεκτικῶς ἐπὶ ἐνὸς λεπτοτάτου φύλλου μαρμάρου, καταδεικνύει τὴν ζωτικότητα τοῦ ἐντοπίου ἐργαστηρίου.

3) Εἰς τὸ ἀνακτορικὸν κτίριον εἰς Τουρκογειτονιὰν συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα, εἰς τὸ ὁποῖον διεκρίθησαν δύο τομεῖς, ὁ βόρειος καὶ ὁ νότιος, οἱ ὁποῖοι χωρίζονται μὲ τοῖχον ἀπὸ Ἄ. πρὸς Δ.

Εἰς τὸν βόρειον τομέα συνεχίσθη ἡ στρωματογραφικὴ ἔρευνα εἰς ἕκτασιν 24 μ² καὶ βάθος 3.10 μ., χωρὶς ἀκόμη νὰ εὐρεθῇ τὸ

στερεόν. Τὸ ἀνώτερον στρώμα, τὸ ὁποῖον περιεῖχεν εἰς μεγάλην πυκνότητα ἄωτα κωνικά κύπελλα καὶ τεμάχια καμένου ξύλου ἀνήκεν εἰς τοὺς ΥΜ ΙΒ χρόνους τοῦ ἀνακτορικοῦ κτιρίου, φαίνεται δὲ ὅτι ἐδημιουργήθη μὲ τὴν πτώσιν τῶν διαφόρων ὀρόφων. Κάτωθεν αὐτοῦ εὑρέθη παχὺ στρώμα μὲ πολλοὺς λίθους, ὄστρακα ΥΜ ΙΑ χρόνων καὶ σποραδικὰ τεμάχια κονιαμάτων καὶ χαλिकासβέστου. Τὸ μόνον οἰκοδομικὸν λείψανον ἦτο χαλαρὸς πωρολιθικὸς τοῖχος, μὲ κατεύθυνσιν Β. πρὸς Ν. Ὁ χῶρος πέριξ τοῦ τοίχου αὐτοῦ ἐκαλύπτετο ὑπὸ σωρῶν μικρῶν καὶ μεγάλων ἀγγείων ἐν συνδυασμῶ μὲ ὄστᾶ καὶ ὀδόντας ζώων. Πρὸς Δ. τοῦ τοίχου ἀπεκαλύφθη στρώμα λεπιδωχώματος, πάχ. μισοῦ περίπου μέτρου, τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς καταστροφῆς ἐνὸς σημαντικοῦ χώρου, διακοσμημένου μὲ πολύχρωμα, ἀνάγλυφα κονιάματα. Τέλος ἐπεσημάνθη ἡ ὑπαρξίς καὶ ἄλλου στρώματος μὲ πλῆθος ἀγγείων.

Εἰς τὸν νότιον τομέα συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ τόσον εἰς βάθος, ὅσον καὶ εἰς μίαν προέκτασιν 16 μ². Διεπιστώθη καὶ πάλιν ὅτι ὑπεράνω τῶν μινωικῶν στρωμάτων ὑπάρχουν, ἐκτὸς τοῦ ἐπιφανειακοῦ, ἐν στρώμα ἐρκετὰ διαταραγμένον μὲ σύγχρονα, βυζαντινὰ, κλασσικὰ καὶ μυκηναϊκὰ ὄστρακα, ὡς καὶ ἐν μυκηναϊκῶν στρωμα. Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν μινωικῶν στρωμάτων εἰς τὸν νότιον τομέα ἀπέδωσε καὶ τὰ σημαντικώτερα εὐρήματα, ὅπως τεμάχιον χρυσοῦ ἐλάσματος, πήλινον εἰδῶλιον ζώου, πρόχουν (εἰκ. 120), ψευδόστομον ἀμφορέα (εἰκ. 121) καὶ τὸ δεξιὸν πόδι ἐλεφαντίνου εἰδωλίου, ὕψ. 0.07 μ. (εἰκ. 122), τὸ ὁποῖον πιθανώτατα ἀνήκει εἰς τὸ αὐτὸ εἰδῶλιον μὲ τὴν κεφαλὴν ἢ ὁποία εὑρέθη κατὰ τὸ 1980. Ὅπως ἄλλωστε καὶ ὁ μακρὸς λαιμὸς τῆς κεφαλῆς εἶχε χρησιμεύσει διὰ τὴν ἐνθεσιν εἰς τὸ τεμάχιον τοῦ κορμοῦ, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ πόδι σῶζει εἰς τὸ ἀνώτερον τμήμα γόμφον διὰ τὴν στερέωσιν εἰς τὸν κορμὸν καὶ ἀκόμη, κάτωθεν τοῦ πέλματος, ὀπὴν διὰ τὴν στερέωσιν εἰς ξεχωριστὴν βάσιν.

Ἡ φυσιοκρατικὴ ἀπόδοσις τοῦ νεανικοῦ εἰδωλίου, ἀντίστοιχος τῶν ἐλεφαντουργημάτων τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς τῶν μεγάλων

ἀνακτορικῶν κέντρων, καταδεικνύει τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἀνακτορικοῦ κέντρου τῶν Ἀρχανῶν.

41. Κατὰ τὸ 1981 ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ **Καστέλλι Χανίων** διὰ τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Γ. Τζεδάκι περιωρίσθη εἰς μίαν νέαν τάφρον (ὑπ' ἀριθ. 8) τοῦ οἰκοπέδου Μαθιουδάκη. Ἡ ἔρευνα ἀπέδωσε σημαντικὰ στοιχεῖα σχετικῶς πρὸς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ΥΜ IIIA/B δωματίου (εἰκ. 123), διότι ἀπεκαλύφθη τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ δωματίου, ὀλόκληρος ὁ βόρειος τοῖχος καὶ τμήμα τοῦ ἀνατολικοῦ. Τὸ δωμάτιον αὐτὸ εὑρίσκεται παραπλευρῶς ἐνὸς δωματίου ΥΜ I, τὸ ὁποῖον ἦτο ἴσως ἀκάλυπτος χῶρος. Ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἀνευρέθη ψευδόστομος ἀμφορεὺς εἰς τεμάχια καὶ τμήμα κέρατος ἐλάφου τὸ ὁποῖον εἶχε κοπῆ δι' ἐπεξεργασίαν. Εἰς ἀνωτέραν ἐπίχωσιν τοῦ δωματίου ἀνεσκάφη καθαρὸν ΥΜ IIIΓ στρῶμα, ἐνῶ εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ χώρου ὑπάρχουν λάκκοι ἱστορικῶν χρόνων.

Εἰς τὸ οἰκόπεδον Στυλιανουδάκη ἐξ ἄλλου ἠνοιχθη νέα τάφος καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀνεσκάφη διαχωριστικὸς διάδρομος. Ἀπεκαλύφθησαν ἀλλεπάλληλα ΥΜ II δάπεδα ἀπὸ χῶμα καὶ πηλόν, ἐνῶ βαθύτερον μεγάλην ἔκτασιν καταλαμβάνει δάπεδον τῶν MM III/ΥΜ I χρόνων, μὲ ἐντονα δείγματα πυρκαϊᾶς. Ἐλάχιστα εἶναι τὰ ἴχνη τῶν τοίχων, διότι κατεστράφησαν ἀπὸ τὴν κατοίκησιν τοῦ χώρου κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους.

Αὐτὸ Κυρίαὶ καὶ Κύριοι ἐν ὀλίγοις ὑπῆρξε τὸ ἀνασκαφικὸν ἔργον τῆς Ἑταιρείας, διὰ τὸ ὁποῖον ἐκφράζονται εὐχαριστίαι καὶ συγχαρητήρια εἰς τοὺς δραστηρίους ἀνασκαφεῖς, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ ἔργου τῶν προβάλλουν τὴν Ἑταιρείαν εἰς τὸ προσκήμιον τῆς παγκοσμίου ἐρεύνης εἰς τὸν ἑλλαδικὸν χῶρον. Εὐχαριστίαι ἐπίσης ὀφείλονται εἰς τοὺς ἀφοσιωμένους ἐργάτας μας.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ Ἑταιρεία ἔχει ἀκόμη νὰ ἐπιδείξῃ ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα εἰς τὸν τομέα τῶν ἐκδόσεών της.

Οὕτω, διὰ τοῦ Γραφείου τῶν Δημοσιευμάτων ἐξεδόθησαν:

Περιοδικὰ δημοσιεύματα

- α) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ τεῦχος τοῦ Ἔργου 1980.
- β) Ἐξετυπώθησαν καὶ ἐκυκλοφόρησαν τὰ Πρακτικὰ τοῦ 1979.
- γ) Ἦρχισεν ἡ στοιχειοθεσία τῶν Πρακτικῶν τοῦ 1980.
- δ) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς 1979.
- ε) Ἦρχισε καὶ ἐπερατώθη ἡ ἐκτύπωσις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος 1980.

Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

α) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ Α' τεῦχος καὶ ἐπροχώρησεν ἡ στοιχειοθεσία τοῦ Β' τεύχους τοῦ Β' τόμου τῶν Πρακτικῶν τοῦ ἸΕ' Διεθνoῦς Συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν.

β) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ ὑπ' ἀρ. 96 βιβλίον τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Ἀρ. Πασαδαίου, *Ἡ Πόλις τοῦ Βοσπόρου. Σύντομος συστηματικὸς ὁδηγός.*

γ) Ἦρχισεν ἡ στοιχειοθεσία τῆς ὑπ' ἀρ. 97 ἐνασίμου διατριβῆς τῆς ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Φ. Δροσογιάννη, *Σχόλια εἰς τοιχογραφίας τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἐπὶ Μεγάλῃ Καστάνια Μάνης.*

Δι' ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω δημοσιεύματα ἡ Ἑταιρεία ἐδαπάνησε
δρχ. 2.806.314.

Τὸ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ἀντιπροέδρου κ. Ἰ. Τραυλοῦ,
Λεξικὸν τῶν Ἀρχαίων Ἀρχιτεκτονικῶν Ὄρων τοῦ ἀειμνήστου
Ἀ. Ὀρλάνδου, συμπληρούμενον διὰ τῶν νέων βιβλιογραφικῶν
στοιχείων ἀπὸ τοῦ 1970 κέ., εἶναι ἕτοιμον πρὸς ἐκτύπωσιν μέχρι
τοῦ στοιχείου Ο, θὰ ὀλοκληρωθῆ δὲ τὸ ἀργότερον μέχρι τέλους
Ἰουνίου ἐ.ξ.

Τὸ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς βυζαντινολόγου κ. Μαρίας Θεοχάρη
μακρόπνοον ἔργον τῆς Ἑταιρείας, *Βιβλιογραφία τῶν Μονῶν τοῦ*
Ἑλληνικοῦ Χώρου τοῦ Ἀ. Ὀρλάνδου, παρουσιασθὲν ἤδη ὑπὸ τῆς
ιδίας καὶ τοῦ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης κ. Koder εἰς
τὸ XVI Διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον τῆς Βιέννης, ἐτοιμά-
ζεται ἐπίσης πρὸς ἐκτύπωσιν κυρίως ὡς πρὸς τὰς μονὰς τῶν νο-
μῶν Ἀργολίδος, Λακωνίας, Μεσσηνίας καὶ Ἀχαΐας.

Παραλλήλως συνέδραμεν ἡ Ἑταιρεία ἐνεργῶς εἰς τὴν παρα-
σκευαζομένην ἔκδοσιν τοῦ Εἰκονογραφικοῦ Λεξικοῦ τῆς Κλασσι-
κῆς Μυθολογίας, μὲ διεθνῆ συνεργασίαν.

Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἰσῆχθη-
σαν κατὰ τὸ 1981 614 τόμοι βιβλίων. Ἐξ αὐτῶν 281 δι' ἀγορᾶς,
225 δι' ἀνταλλαγῆς καὶ 108 διὰ δωρεᾶς.

Ἐπίσης μὲ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν ἀναφέρεται ὅτι ἡ Βιβλιο-
θήκη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐχρησιμοποιήθη διὰ μελέτην
καὶ ἔρευναν ὑπὸ 7.000 ἀναγνωστῶν· μέγα μέρος τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ
ἀποτελοῦν φοιτηταί, οἱ ὅποιοι ἐλπίζω ὅτι θὰ συνεχίσουν κάποτε
τὸ ἔργον τῆς Ἑταιρείας.

Ἡ Ἑταιρεία συνέχισε καὶ ἐφέτος νὰ ἐνισχύῃ τὰς βιβλιοθήκας
τῶν κατὰ τόπους Ἐφορειῶν καὶ Μουσείων διὰ τῶν καλαισθήτων
βιβλιοδετημένων ἐκδόσεών της.

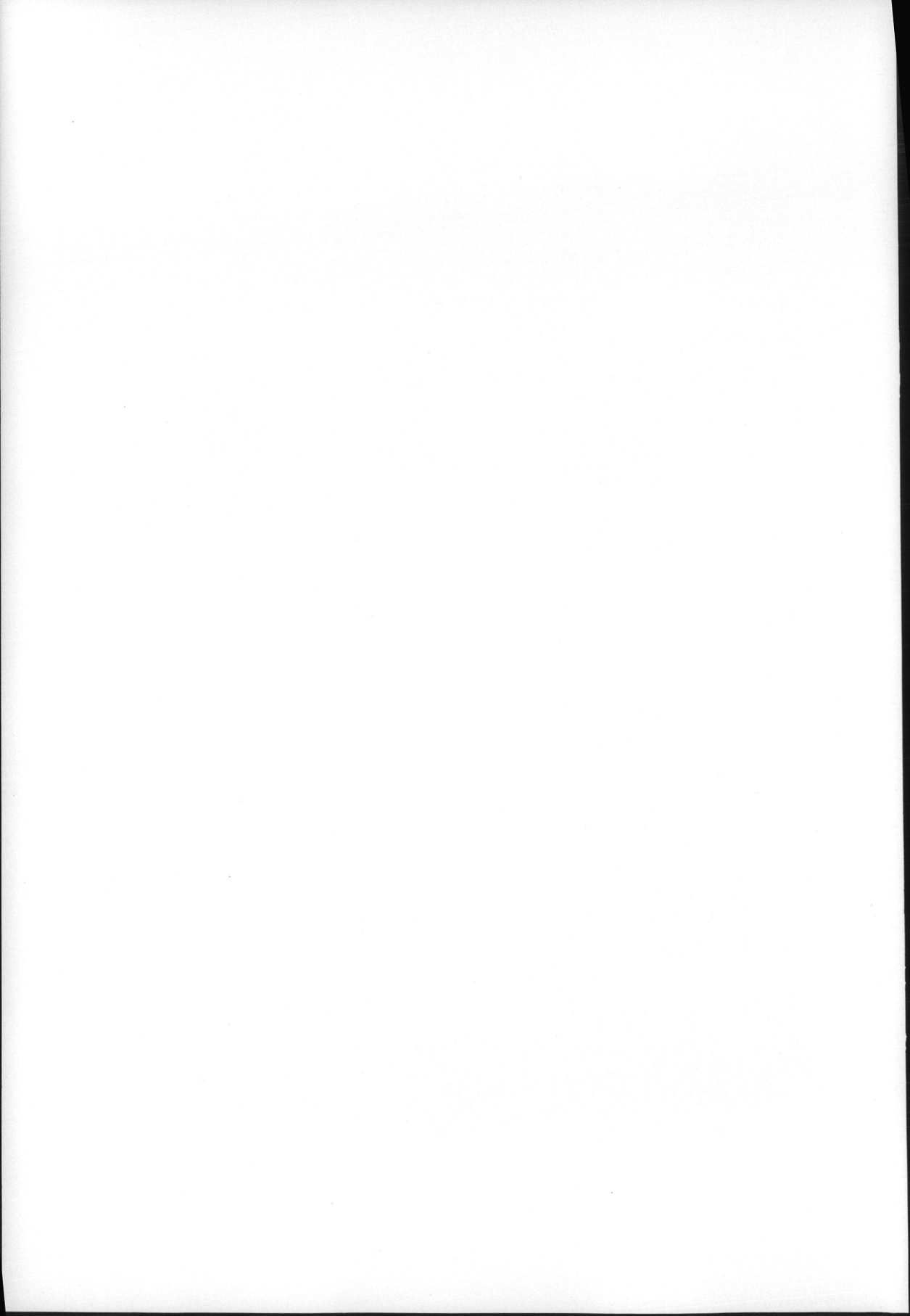
Τέλος, ἡ Ἐταιρεία ὠργάνωσε διάλεξιν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Münster κ. W. Fuchs διὰ τὰ χαλκᾶ ἀγάλματα τοῦ Riace, καὶ ἐφιλοξένησεν εἰς τὸν ξενῶνα τῆς πολλοὺς νέους ἀρχαιολόγους τῆς Ἑπισησίας, προσφέρουσα καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου τὴν ὑποστήριξιν τῆς εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῶν νέων οἱ ὅποιοι θὰ προωθήσουν εἰς τὸ μέλλον τὴν ἐπιστήμην τῆς Ἀρχαιολογίας.

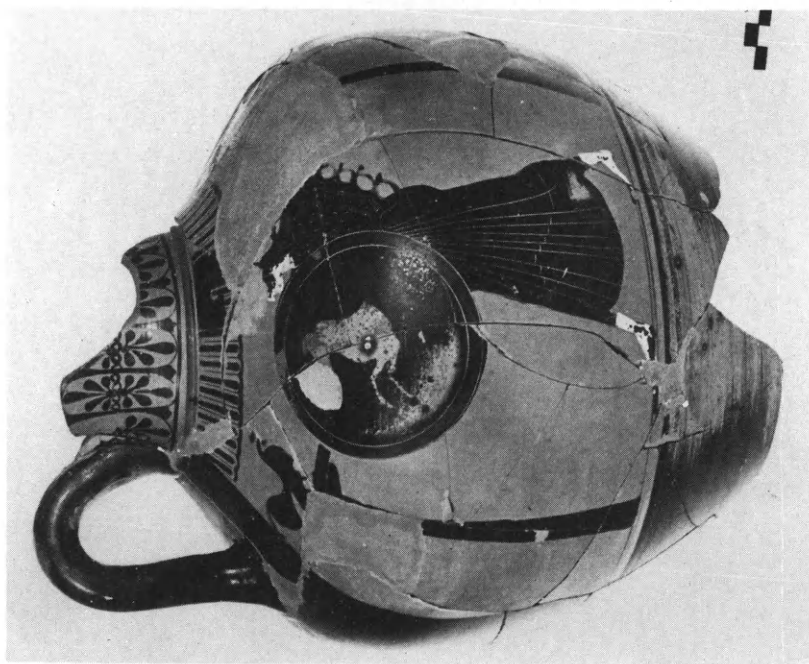
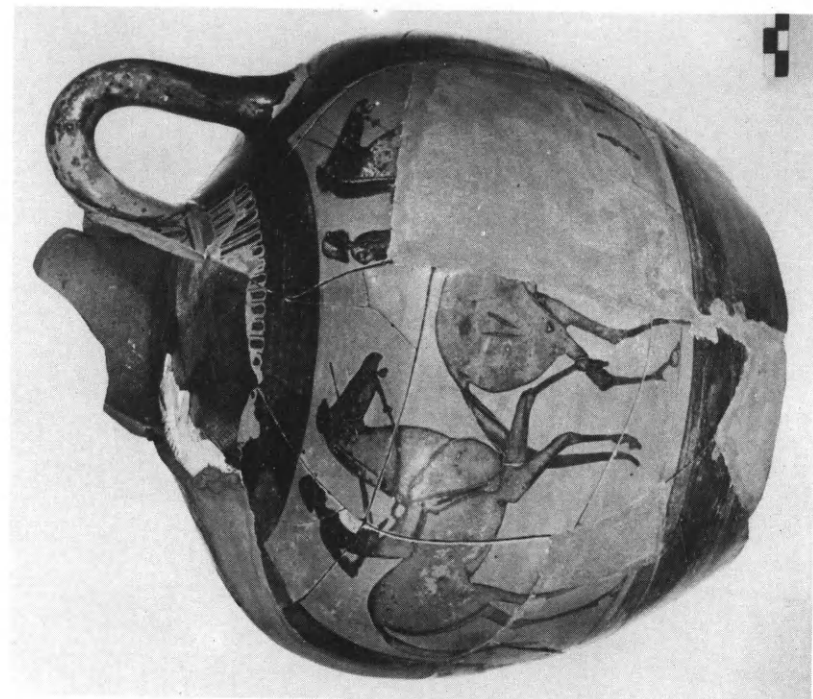
Προτοῦ τελειώσω τὴν λογοδοσίαν αὐτὴν πρέπει νὰ εὐχαριστήσω θερμῶς τὸ διοικητικὸν καὶ ἄλλο προσωπικὸν τῆς Ἐταιρείας, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ἐργασίας καὶ προσπαθείας του συνέβαλε καὶ ἐφέτος τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου τῆς.

11. The Commission has also been informed that the
Government of India has decided to set up a
National Commission for the Backward Classes
to look into the problems of the backward
classes and to recommend measures for their
welfare.

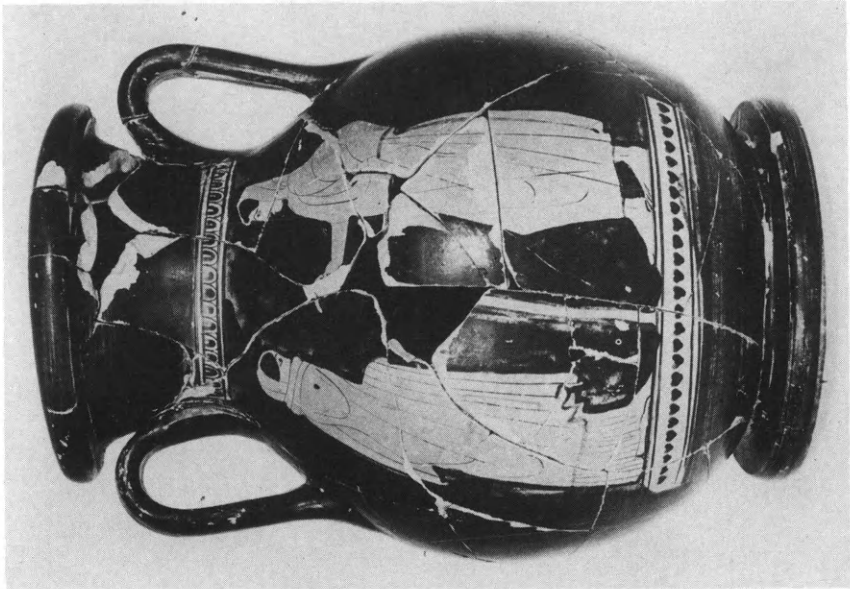
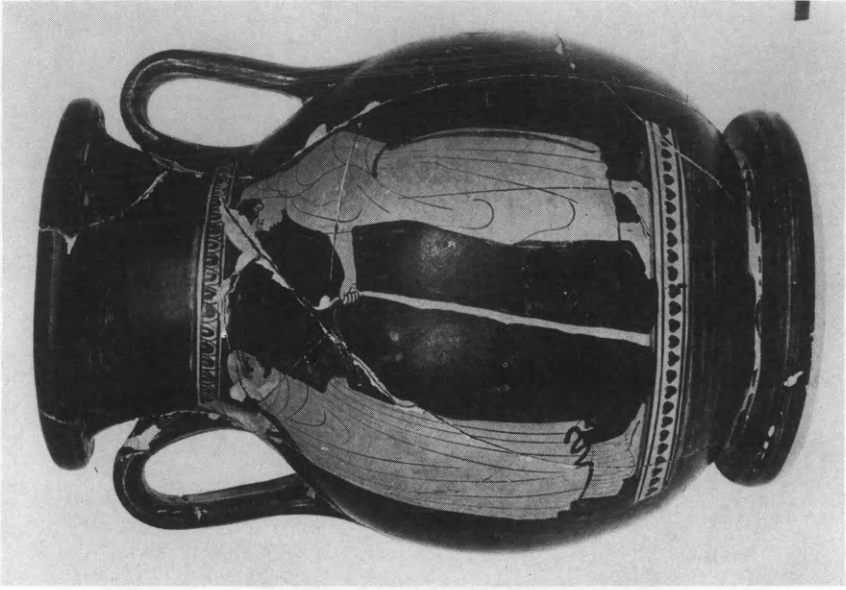
The Commission has also been informed that the
Government of India has decided to set up a
National Commission for the Scheduled Castes
to look into the problems of the Scheduled
Castes and to recommend measures for their
welfare.

EIKONES

1. Μεσημβρία. Παναθηναϊκός ἀμφορέας.

2. Μεσσημβρία. Έρυθρόμορφος πελίκτη.

3. Μαρόνεια. Ἡ τομή με τὰς τρεῖς σειρὰς καθισμάτων εἰς τὸ θέατρον.

4. Φίλιπποι. Τὸ ὑπόκαυστον τοῦ λουτροῦ.

5. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Τμήμα τοῦ τείχους.

6. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Εἰδώλιον Ἀφροδίτης.

7. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Ἀγαλμάτιον Ἀφροδίτης.

8. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Ὀστεῖνη περόνη.

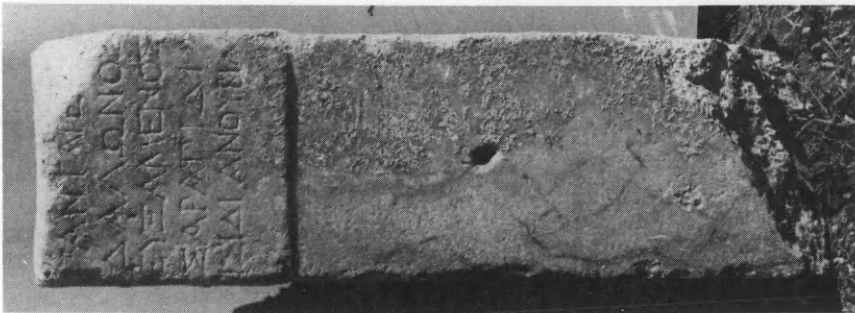
9. 'Αρχ. 'Αμφίπολις, Δακτυλιόλιθοι.

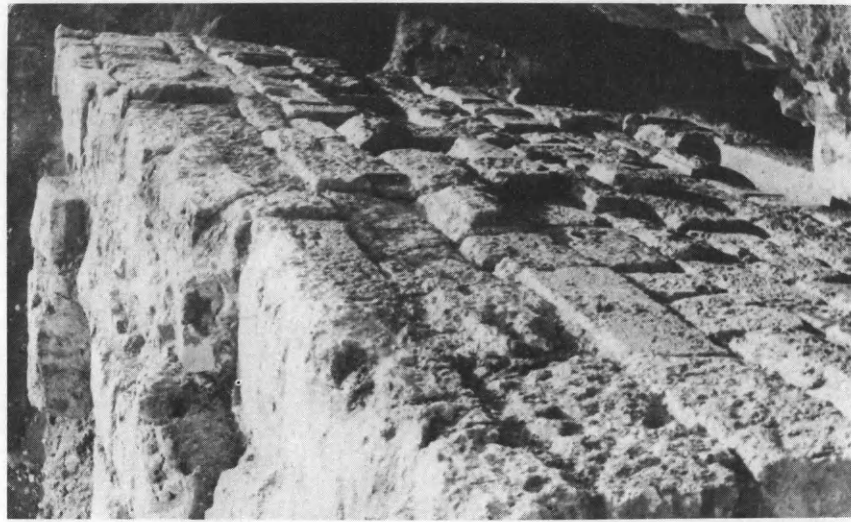
10. 'Αρχ. 'Αμφίπολις, Ειδώλιον 'Αττιος.

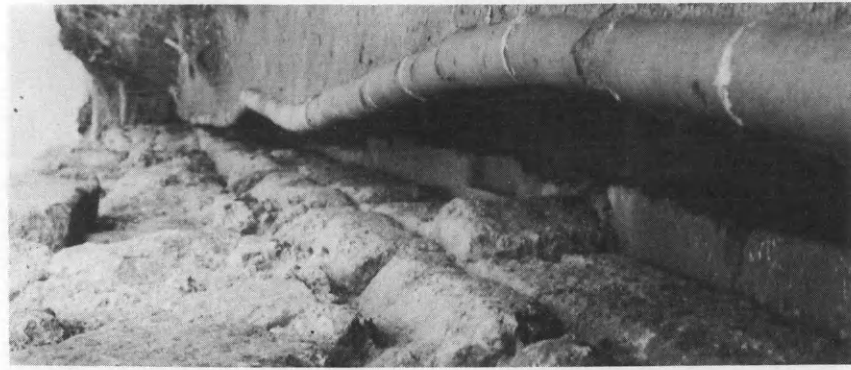
11. 'Αρχ. 'Αμφίπολις, Ειδώλια Κυβέλης.

12. Ἄρχ. Ἀμφίπολις.
Ἀνοθηματική ἐπιγραφή.

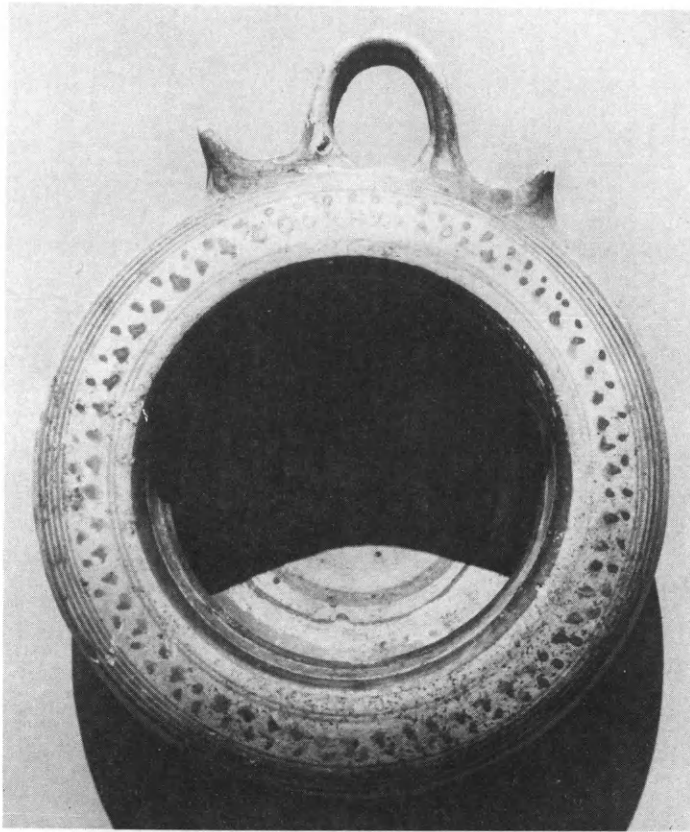
13. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Γωνία τείχους
ἢ προμαχών.

14. Ἄρχ. Ἀμφίπολις.
Πήλινος ἀγωγός.

15. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Ἀπότιμημα ἀναθηματικοῦ ἀναγλύφου.

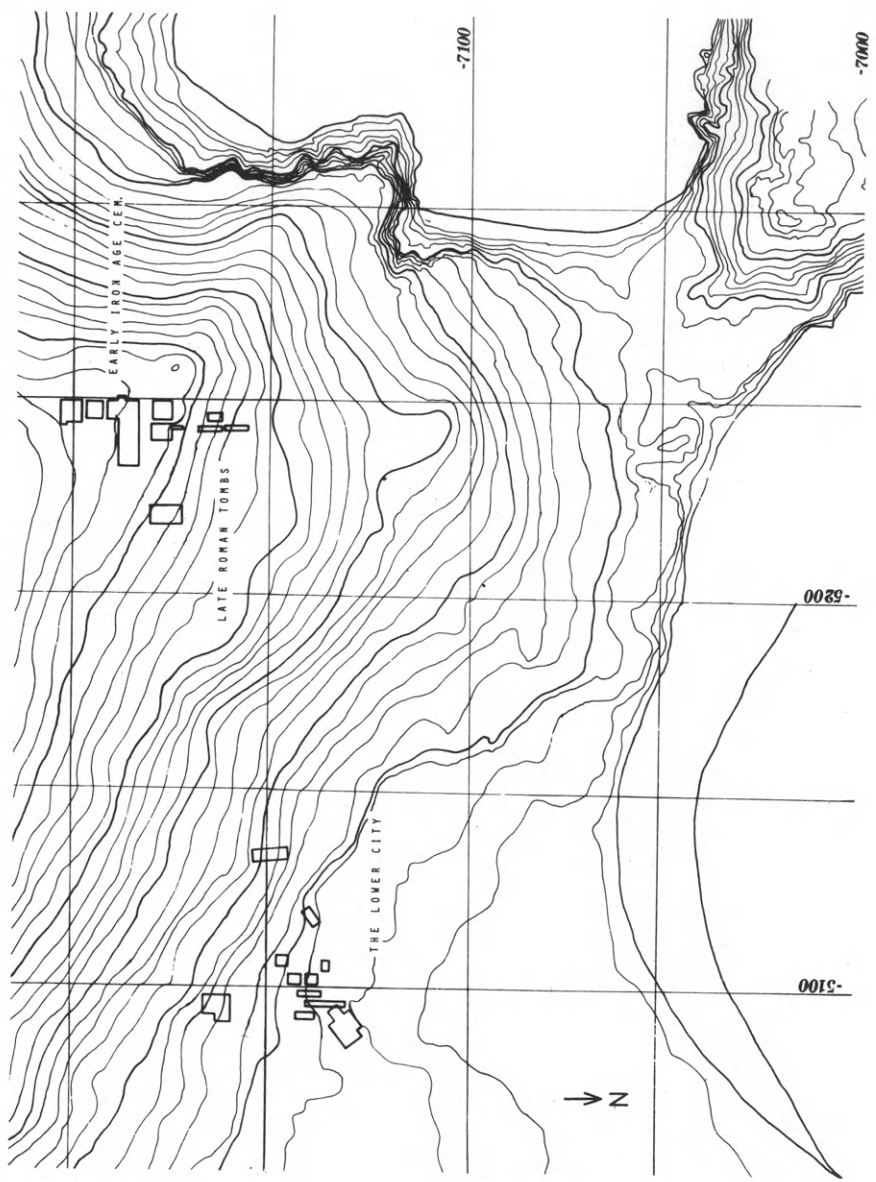
16. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Κώθων.

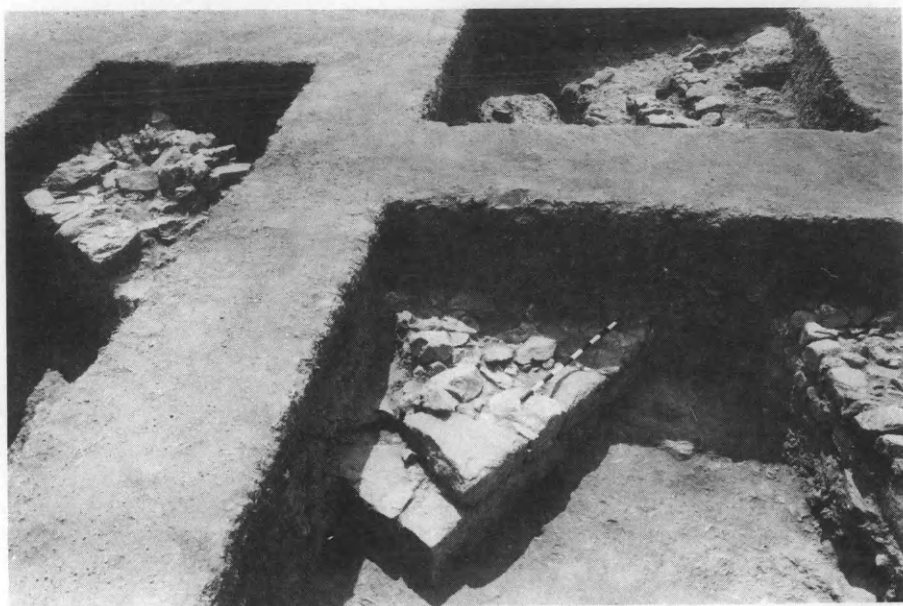
17. Χρ. Ἀμφίπολις. Ἐπίμηκες ὀρθογώνιον διαμέρισμα.

18. Χρ. Ἀμφίπολις. Ἴωνικόν κιονόκρανον.

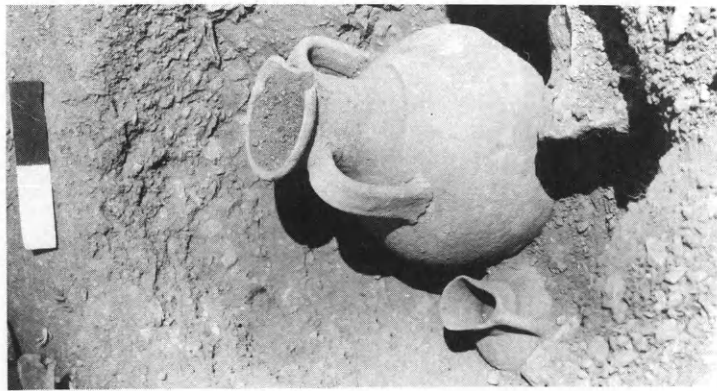
19. Τορόνη. Τοπογραφικόν σχέδιον τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας πόλεως.

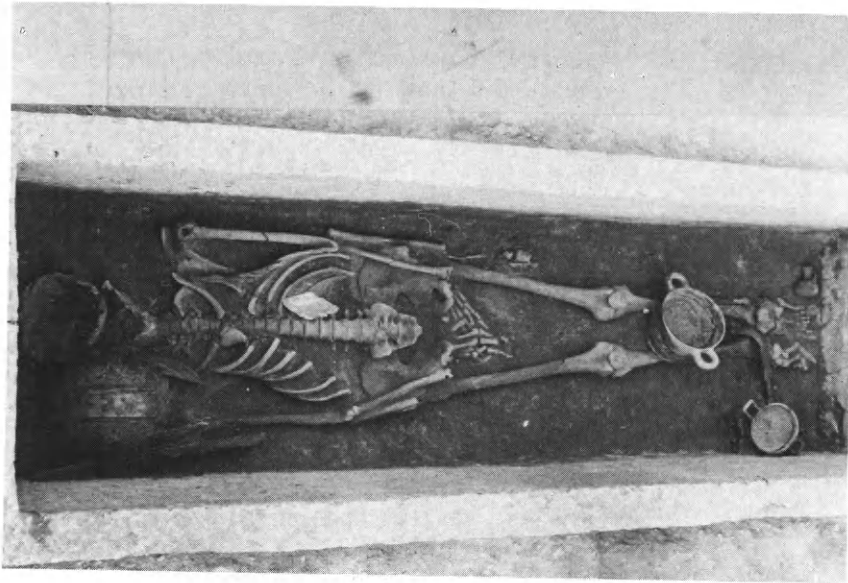
20. Τορόνη. Τμήμα παχέος τοίχου.

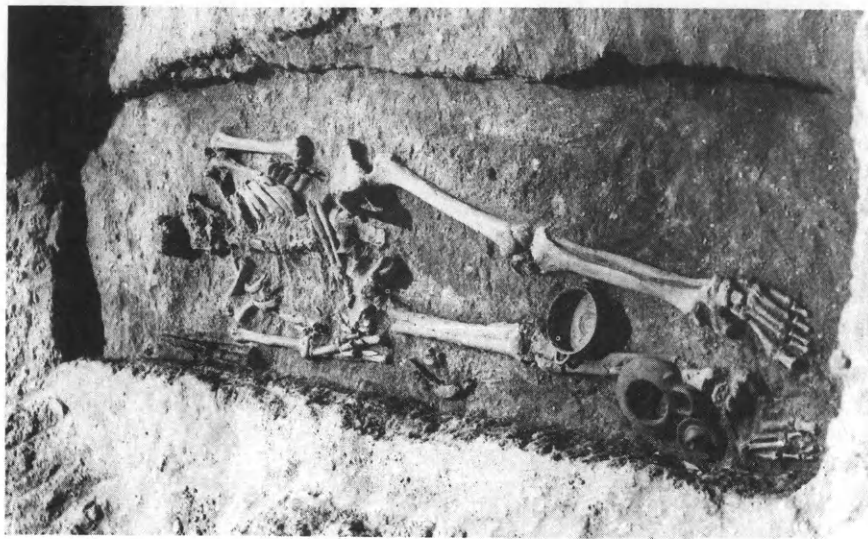
21. Τορόνη. Γυναικεία ταφή.

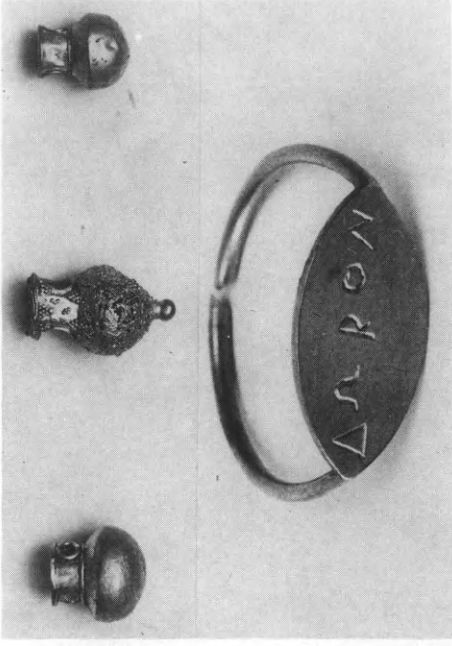
22. Τορώνη. Ἀγγεῖον με ὅστᾳ
κεκαυμένου νεκροῦ.

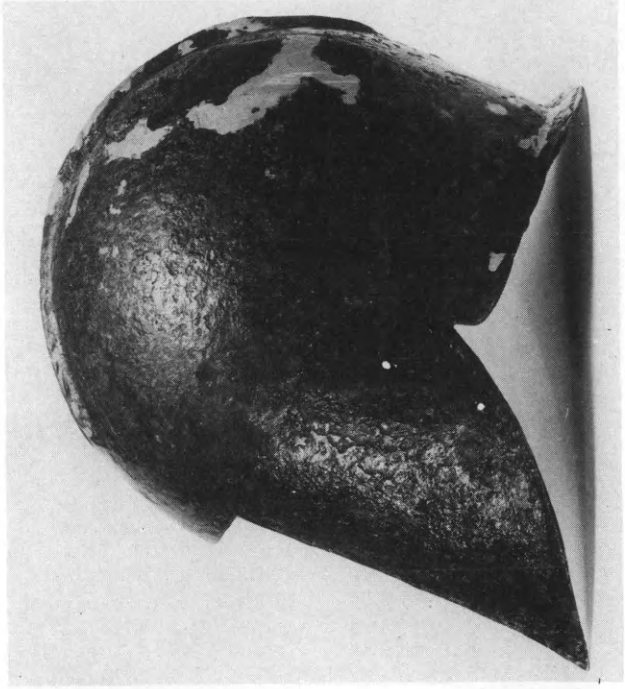
23. Σίνδος. Πιρίνη σαρκοφάγος
μετὰ τοῦ περιεχομένου της.

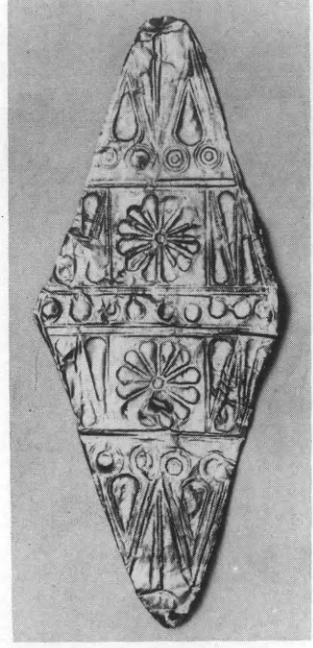
24. Σίνδος. Ταφή ἐντός λακκοειδοῦς σκάμματος.

26. Σίνδος. Χρυσά περιπάτα και δακτύλιος.

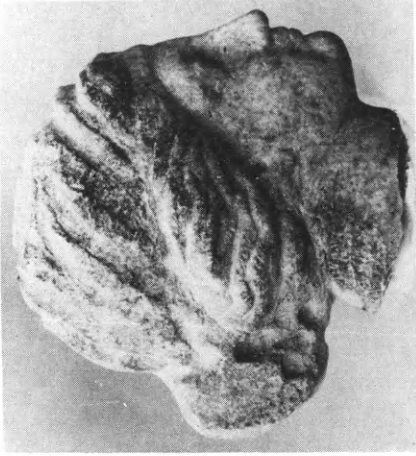
25. Σίνδος. Χαλκοῦν κράνος.

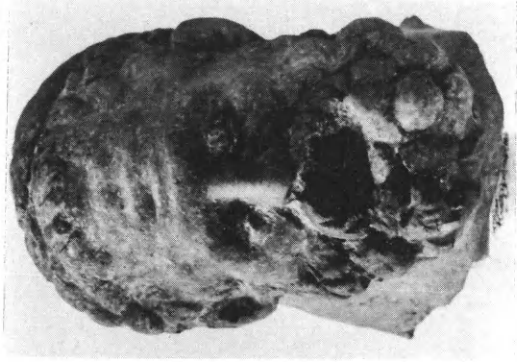
27. Σίνδος. Χρυσοῦν ἔλασμα.

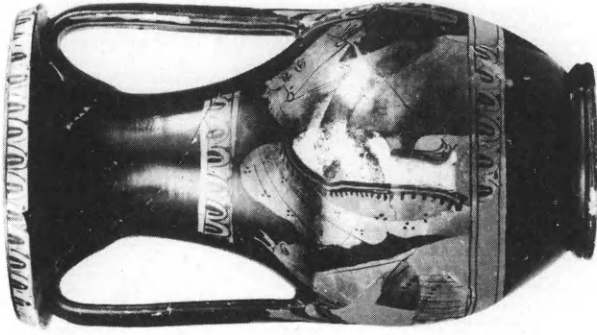
28. Πέλλα. Τομέας 2. Ἀνθρώπινοι σκελετοί.

29. Πέλλα. Τομέας 1. Κεφαλή γυναικείου ἀγάλματιού.

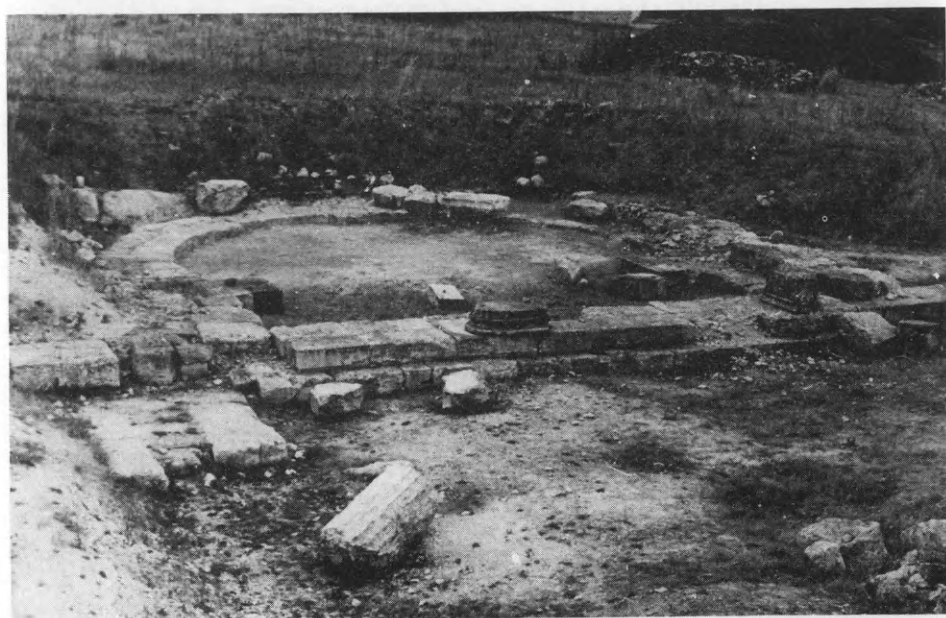
30. Πέλλα. Τομέας 4. Πηλίνη κεφαλή Ἡρακλέους.

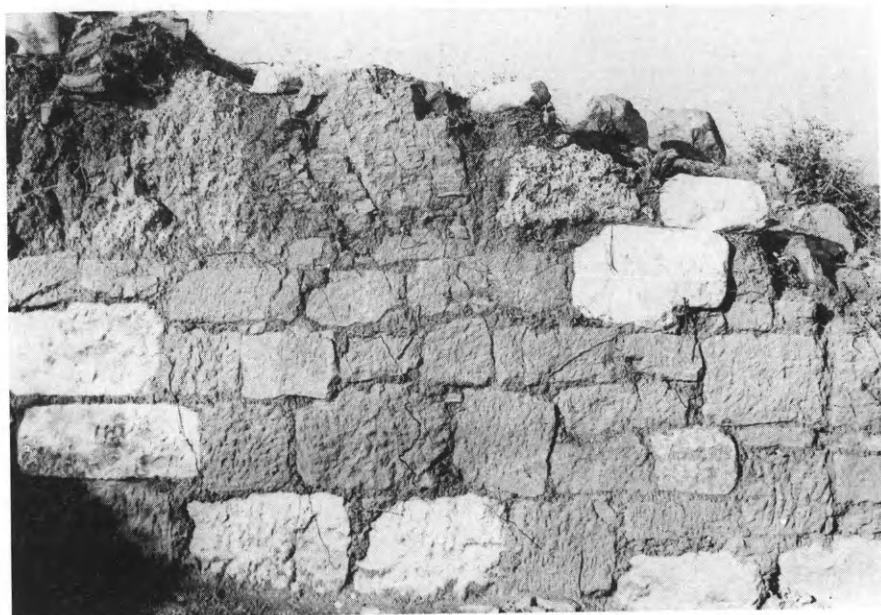
31. Πέλλα. Τομέας 5. Ἐρυθρόμορφος πελίκη.

32. Πέλλα. Τομέας 6. Κυκλικός περίβολος.

33. Πέλλα. Ἀκρόπολις. Πεταλόσχημος άψίς.

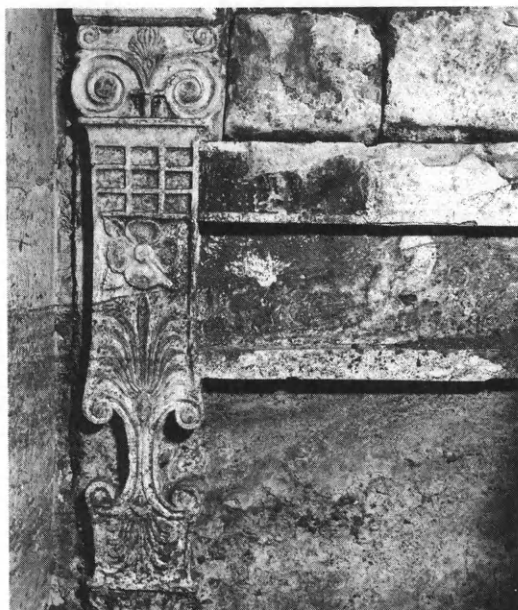
34. Βεργίνα. Τμήμα τοῦ τείχους, νοτίως τοῦ ἀνακτόρου.

35. Βεργίνα. Τὰ ἀποκαλυφθέντα δύο φύλλα τῆς μαρμαρίνης θύρας τοῦ μεγαλυτέρου μακεδονικοῦ τάφου.

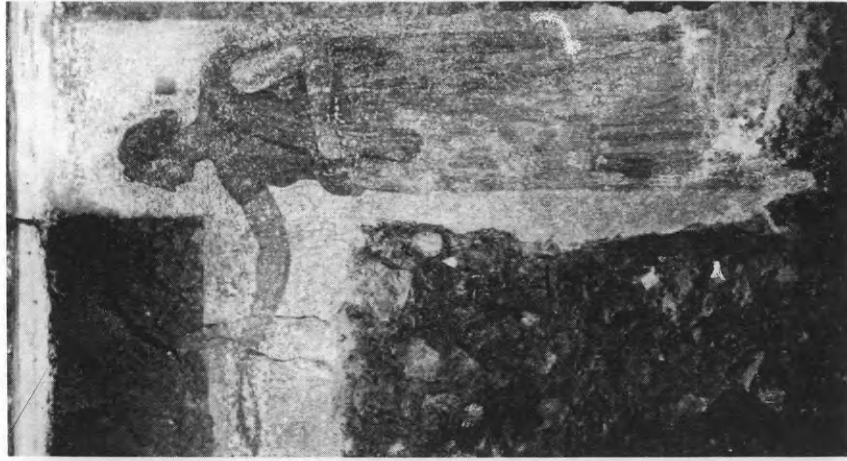
36. Βεργίνα. Άνοιξις τῆς ὀροφῆς τοῦ μεγαλυτέρου τῶν μακεδονικῶν τάφων.

37. Βεργίνα. Τὸ δυτικὸν πέρασ τῆς λιθίνης κλίνης-
σαρκοφάγου τοῦ μεγαλυτέρου μακεδονικοῦ τάφου.

38. Βεργίνα. Τοιχογραφία εἰς τὸν τοῖχον τῆς προσόψεως τοῦ δευτέρου μακεδονικοῦ τάφου.

39 - 41. Βεργίνα. Λεπτομέρειαι τῆς τοιχογραφίας εἰς τὸν τοῖχον τῆς προσόψεως τοῦ δευτέρου μακεδονικοῦ τάφου.

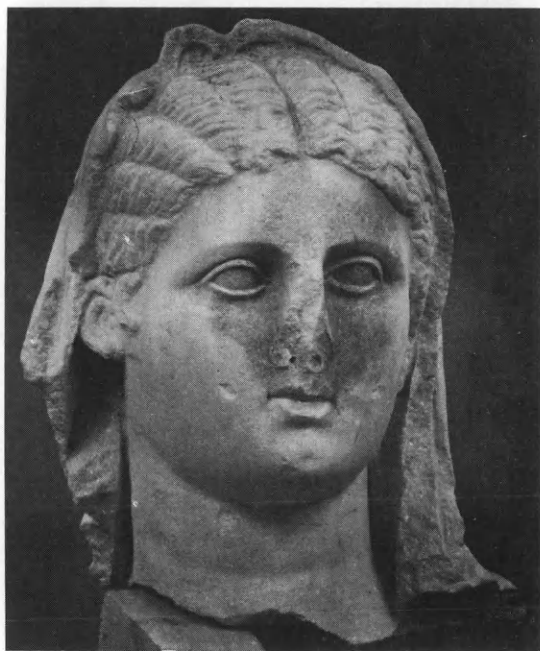
42. Δίον. Ἡ ἀνασκαφή εἰς τὸ Ἱερόν τῆς Ἰσιδος.

43. Δίον. Ἱερόν Ἰσιδος. Βωμός.

44. Δίον. Πύλη εις τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς προβολῆς τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους.

45. Δίον. Μαρμαρινὴ γυναικεία κεφαλὴ.

46. Δίον. Εἰκονιστικὴ ἀνδρική κεφαλὴ in situ.

47. Δωδώνη. Τὸ οἰκοδόμημα ΟΙ.

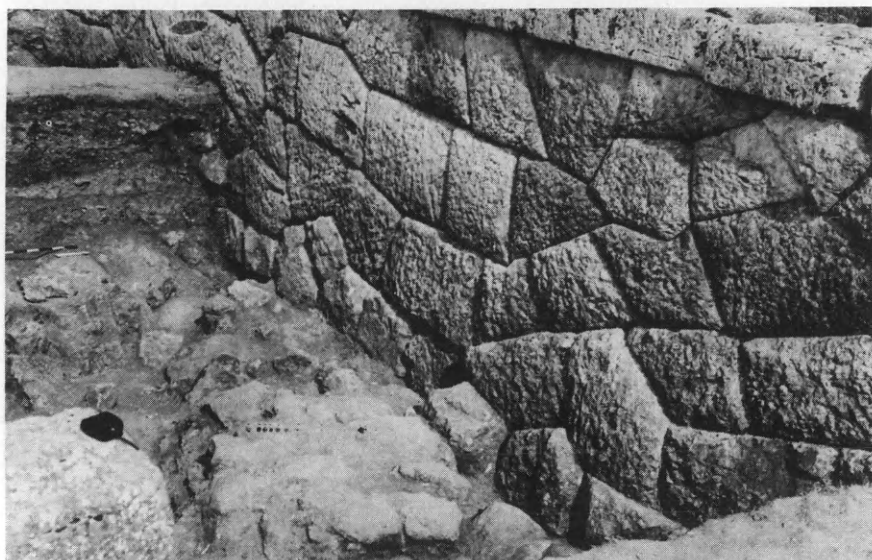
48. Δωδώνη. Ἀποχευτικός ἀγωγός καὶ πλακόστρωτον.

49. Δωδώνη. Ἄνθεμωτὸν μέτωπον ἡγεμόνος
καλυπτῆρος.

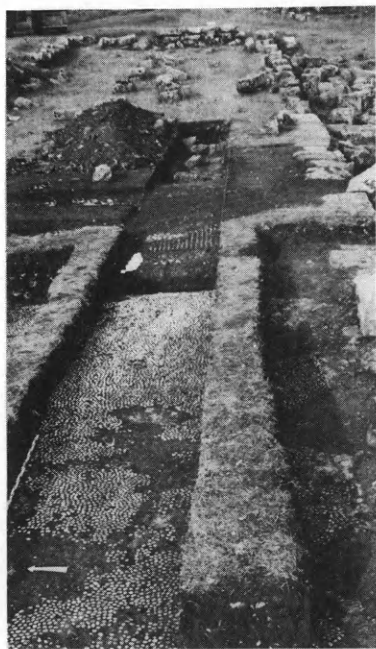
50. Δωδώνη. Ἐντυπὸν σφράγισμα κεραμίδος.

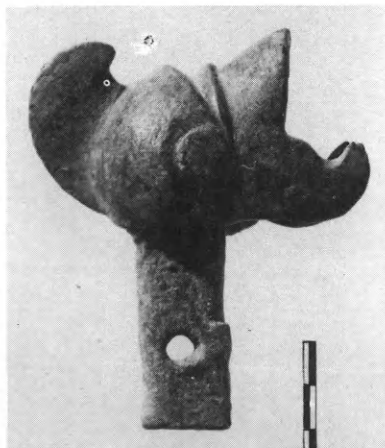
51. Κασσώπη. Ὁ πολυγωνικὸς τοῖχος τοῦ καταγωγίου.

52. Κασσώπη. Ἐποψις τῆς βορείου στοᾶς.

53. Κασσώπη. Ψηφοθετημένον δάπεδον.

54. Κασσώπη. Χαλκῆ λαβὴ μαχαίρας.

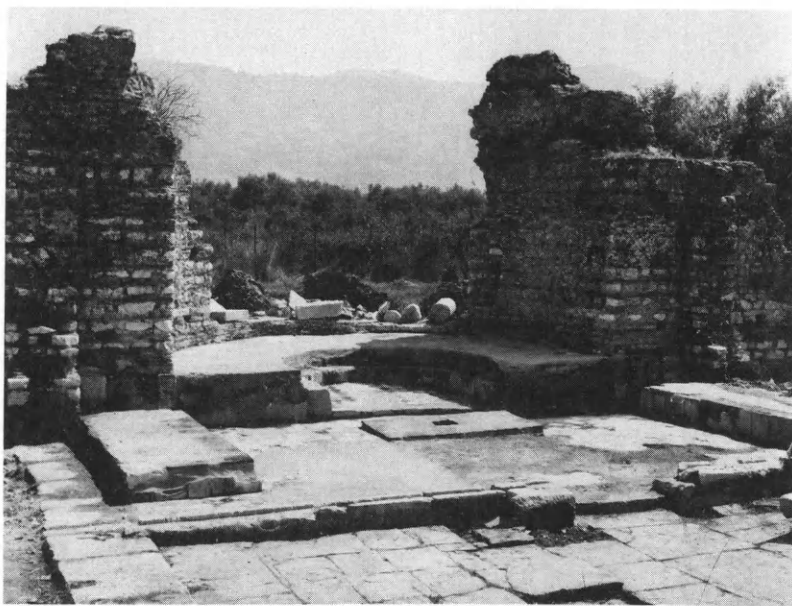
55. Έφύρα. Άποψις τῆς ἀνασκαφῆς εἰς τὴν προϊστορικὴν ἀκρόπολιν.

56. Μύτικας. Λιθόστρωτον.

57. Μύτικας. Οί ανασκαφέντες δύο παράλληλοι τοῖχοι ἀνατολικῶς τοῦ Ν. προτύλου τοῦ νάρθηκος.

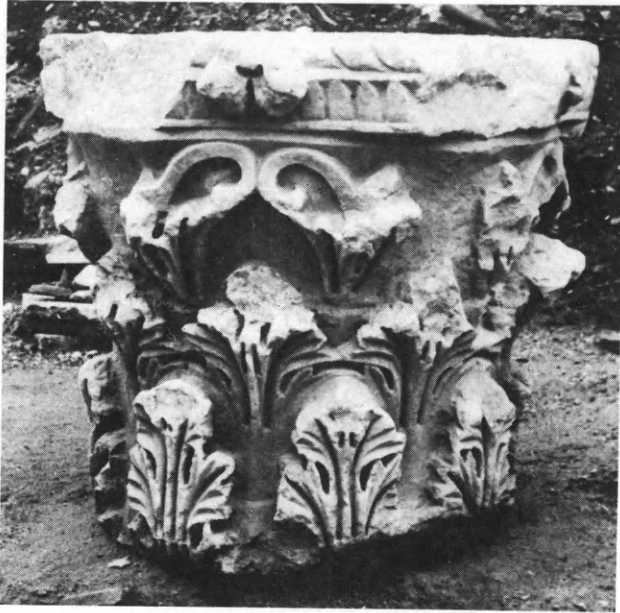
58. Μύτικας. Τὸ Ἱερὸν Βῆμα τῆς βασιλικῆς.

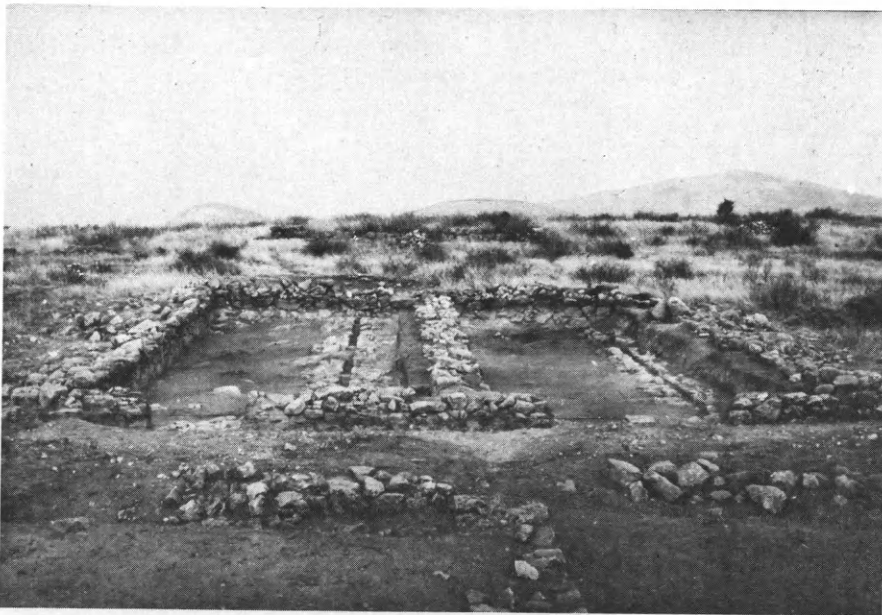
59. Φθιώτιδες Θήβαι. Τμήμα του ψηφιδωτού δαπέδου.

60. Φθιώτιδες Θήβαι. Αί ἀποκαλυφθεῖσαι δεξαμενὴ εἰς τὸν τομέα Ξ.

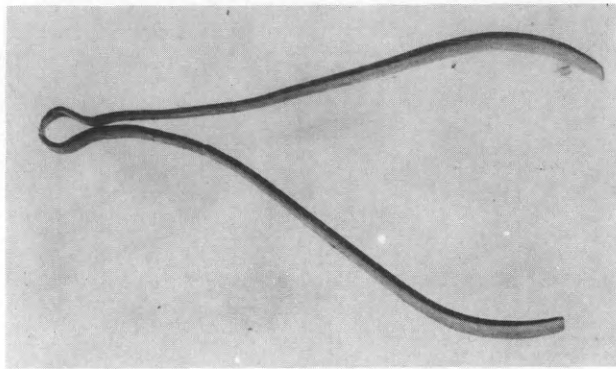
61. Φθιώτιδες Θήβαι. Κορινθιακόν κιονόκρανον.

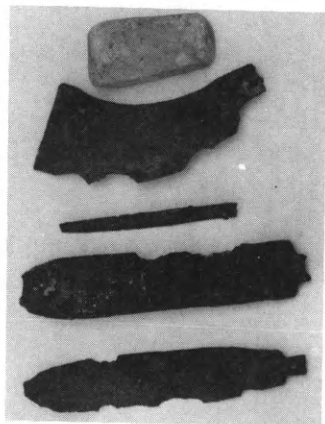
62. Γλάς. Τὰ ἀνασκαφέντα δύο δυτικά δωμάτια τοῦ κτιρίου Η.

63. Γλάς. Σκύφος.

64. Γλάς. Χαλκή τριχολαβίς.

65. Τανάγρα. Εδρήματα εκ τῶν τάφων 124 - 126.

66. Ραμινούδς. *Αποψις του άναστηλωθέντος δυτικού αετώματος του ναού τής Νεμέσεως.

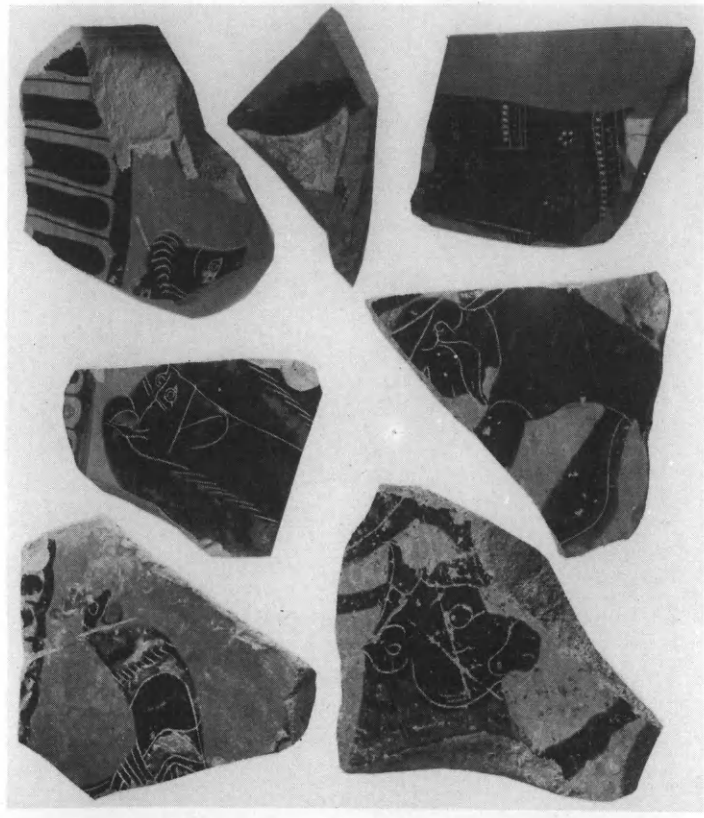
67. Ραμνοῦς. Ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή.

68. Ραμνοῦς. Τὸ πρόπυλον τοῦ γυμνασίου.

69. Έρέτρια. Ο τοίχος α - α'.

70. Έρέτρια. Δείγματα μελανομόρφου και ξυθρομόρφου κεραμεικής.

71. Ἐρέτρια. Εἰρήματα ἐκ τοῦ μεγαλυτέρου ἀποθέτου.

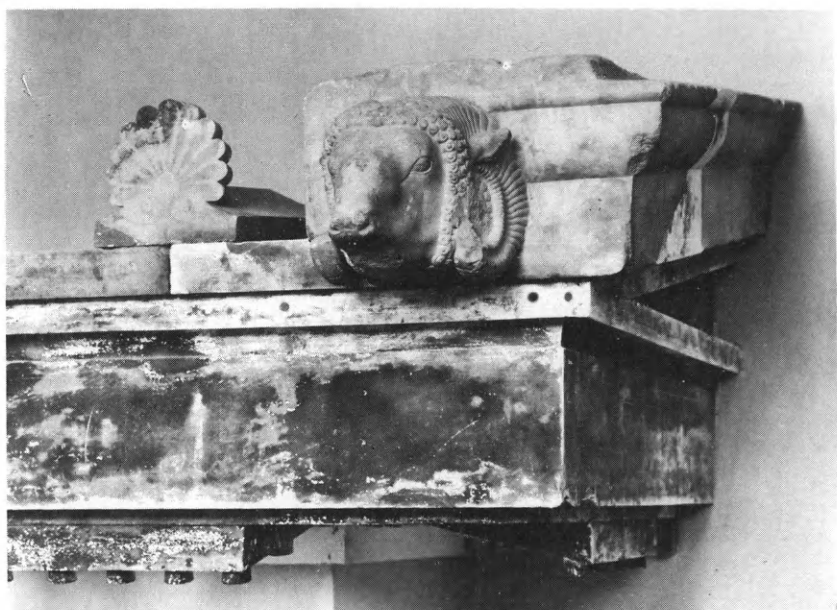
72. Τράχωνες. Τομή παρὰ τὸν νότιον τοῖχον τῆς παρόδου τοῦ θεάτρου.

73. Έλευσις. Τμήμα τοῦ γεωμετρικοῦ περιβόλου.

74. Έλευσις. Τὸ καλλιχόρον φρέαρ.

75. Έλευσις. Μουσείον. Αναπαράστασις τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ προστώου τοῦ γείσου τοῦ Πεισιστρατείου Τελεστηρίου.

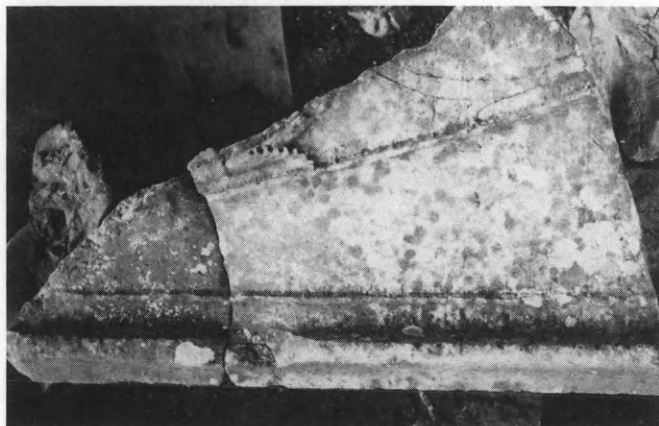
76. Έλευσις. Γεῖσον ἀετώματος τοῦ Τελεστηρίου.

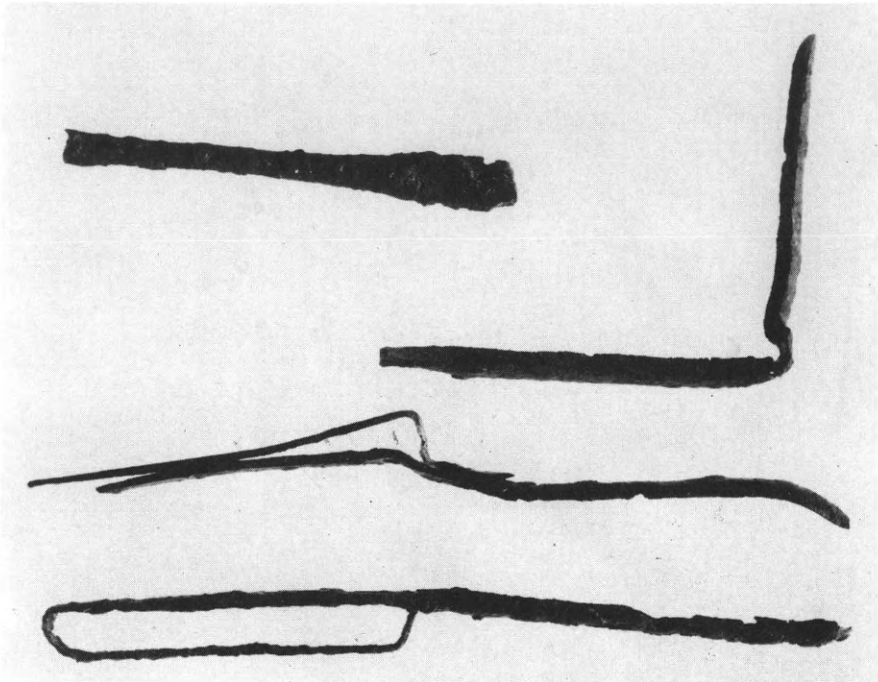
77. Ἐπίδαυρος. Πρόσοψις τοῦ κλασσικοῦ ναοῦ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ βάθρου.

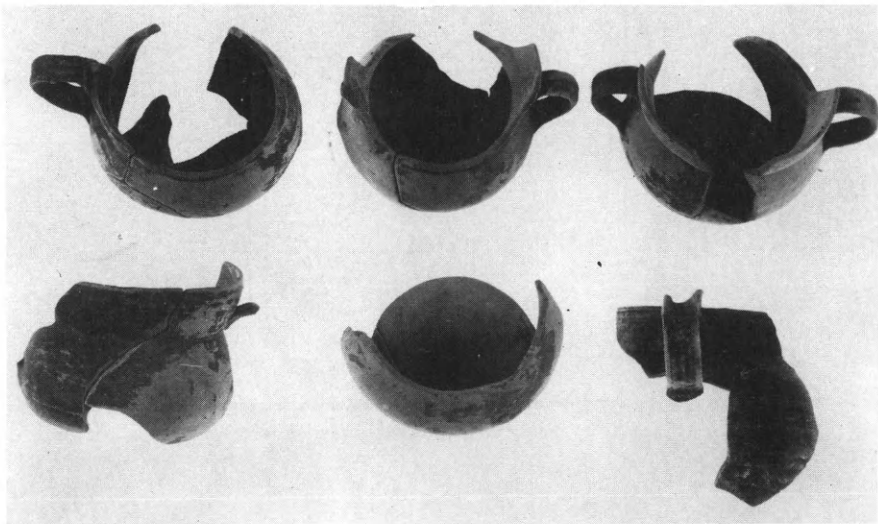
78. Ἐπίδαυρος. Κεφαλὴ πρωτοκορινθιακοῦ εἰδωλίου.

79. Ἐπίδαυρος. Θραῦσμα ἐκ τῆς μαρμαρίνης ἐπενδύσεως τοῦ βωμοῦ.

80. Ἐπίδauρος. Σιδηραὶ σκληγγίδες.

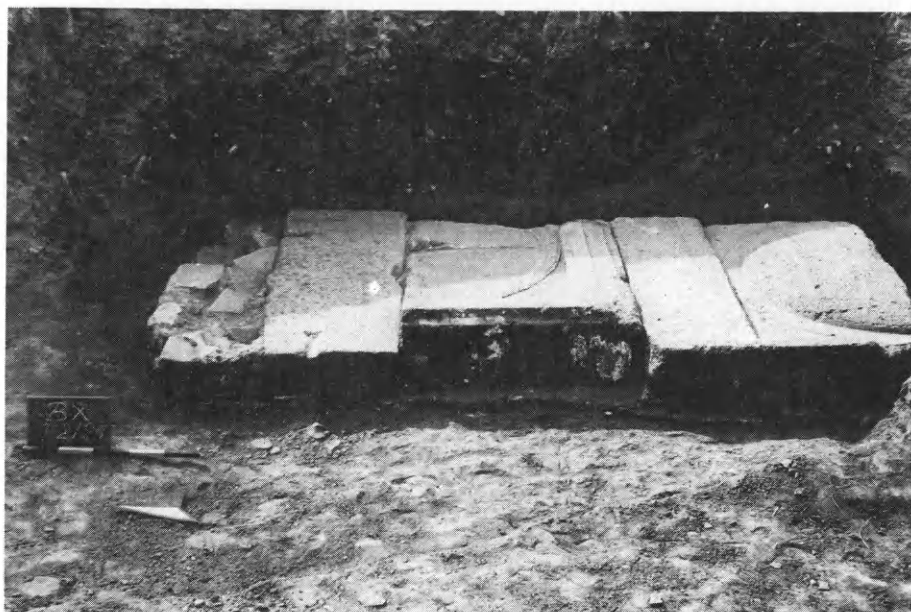
81. Ἐπίδauρος. Ἀγγεῖα πόσεως.

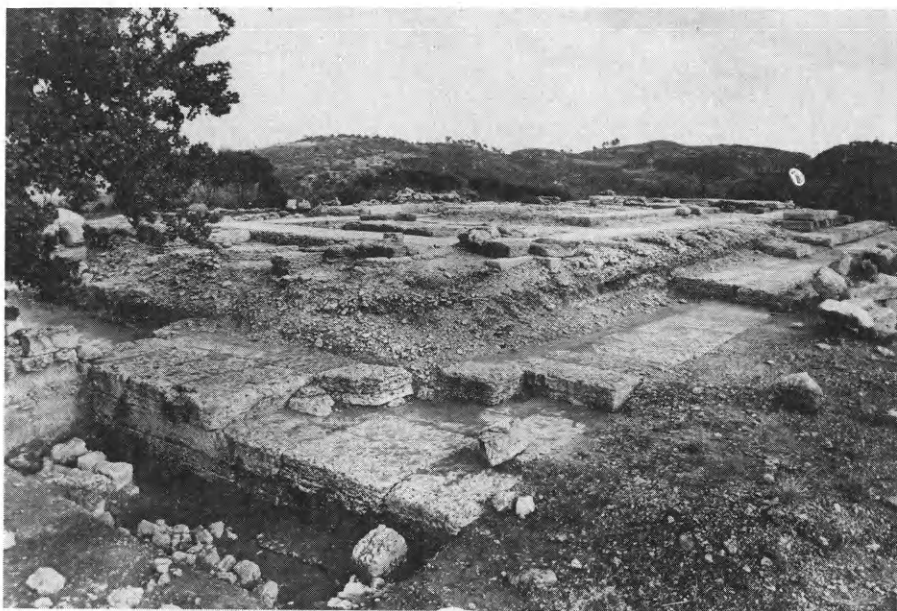
82. Καλλιθέα Πατρών. Ἐποψὶς τοῦ μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου.

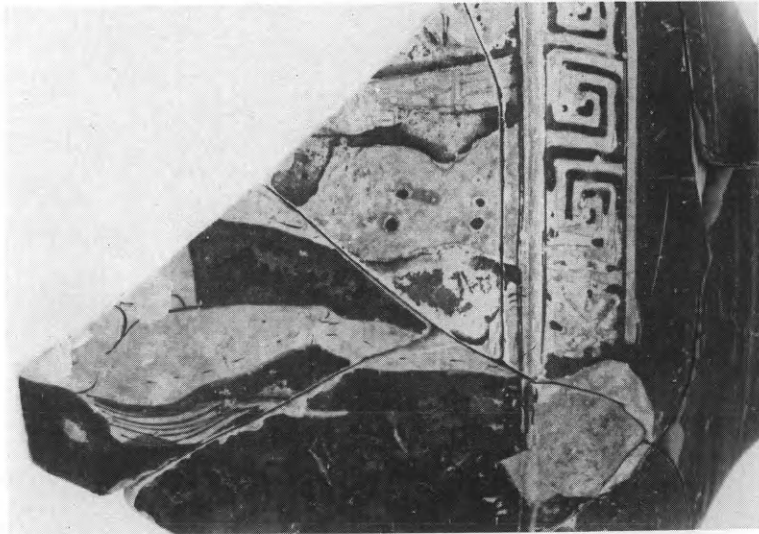
83. Ἡλῖς. Τμῆμα κρητιδώματος ἡμικυκλικῆς ἐξέδρας.

84. Ήλις. Τάφος ρωμαϊκῶν χρόνων.

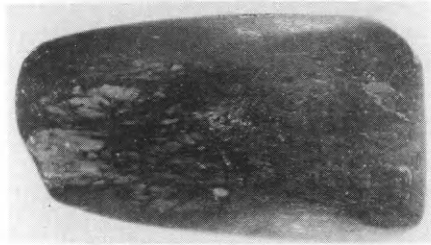
85. Μάζι. Ἀποψις τῆς δυτικῆς τομῆς κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ δωρικοῦ ναοῦ.

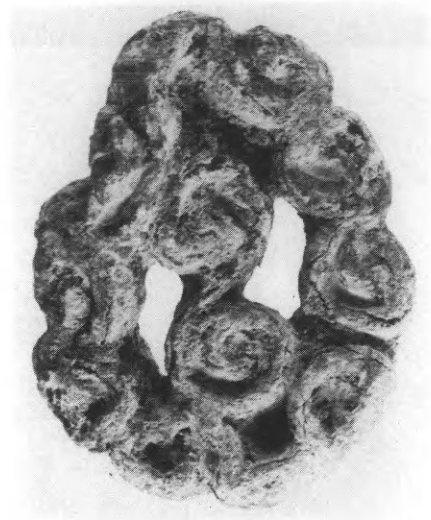
86. Μάζι. Κάτω μέρος καλυκωτού κρατήρος.

87. Πυλία. Πυρήν ποριτολίου και δοτρακον με έγχαράξεις και αβλακώσεις.

88. Πυλία. Λίθινος πέλεκυς.

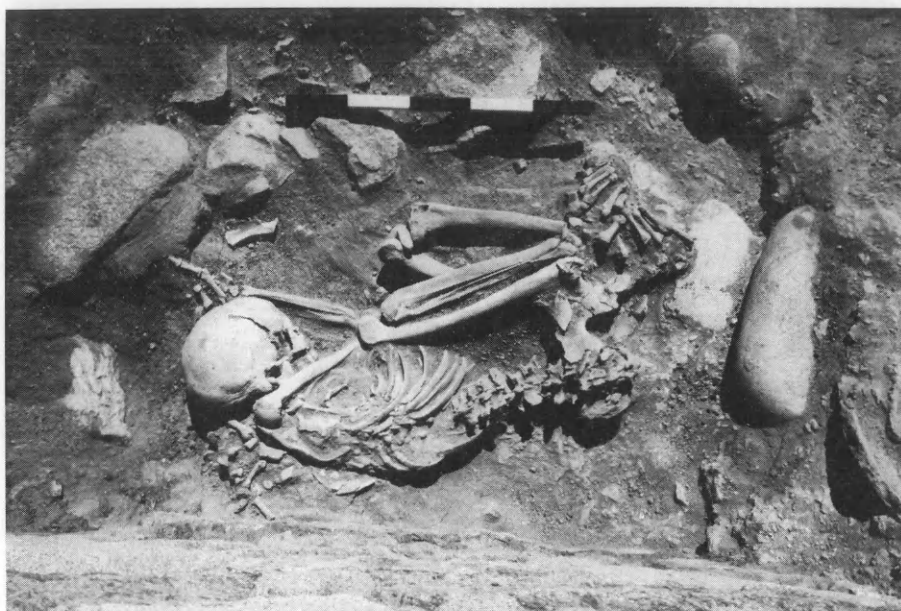
89. Πυλία. Μολυβδινον σύμπλεγμα.

90. Μάνη. Τοιχογραφία εις τόν ναόν Ἁγ. Βασιλείου
Καφιόνας.

91. Πάρος. Συνωστισμένοι σκελετοὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων.

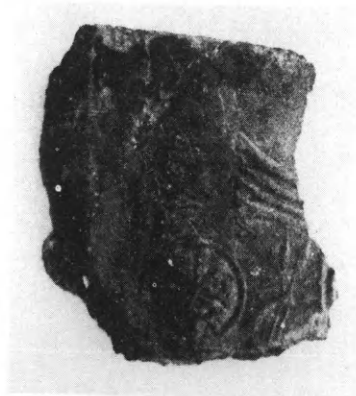
92. Πάρος. Παιδικός σκελετός.

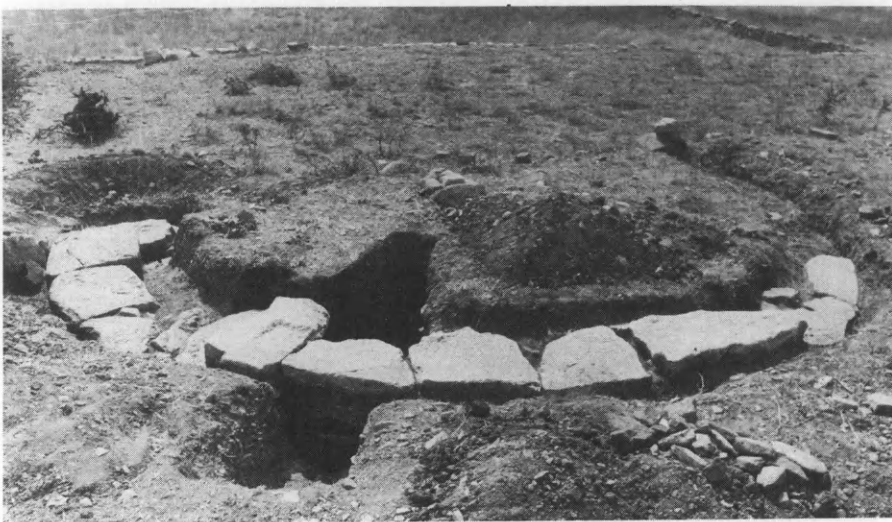
93. Πάρος. Ψευδόστομος άμφορεύς.

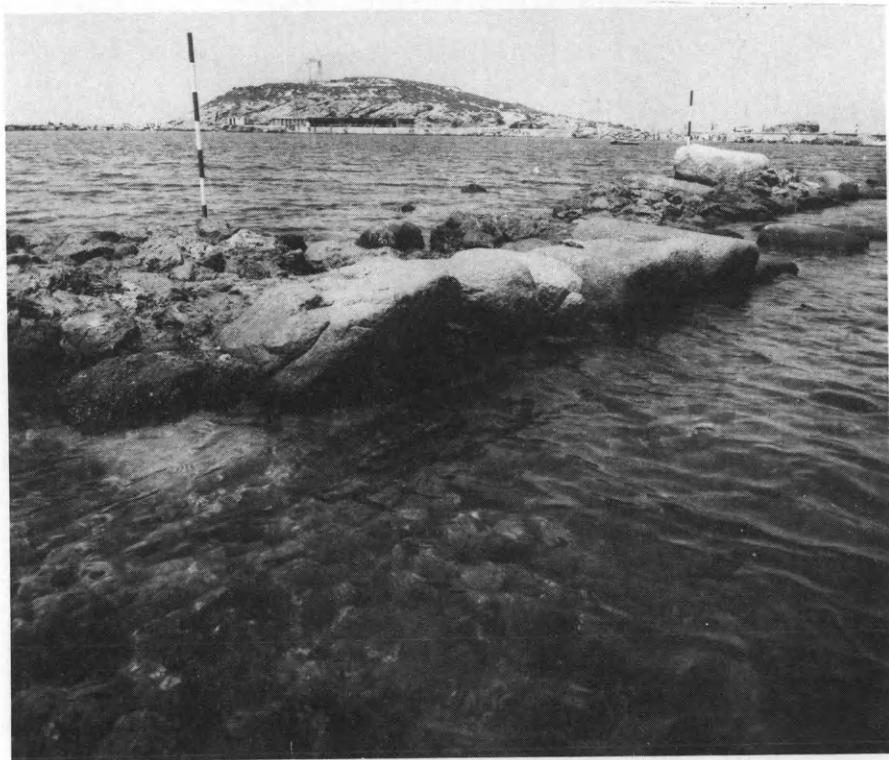
94. Νάξος. Λείψανα οικοδομημάτων της ελληνιστικής εποχής της υστεράς αρχαιότητας εις την Γρότταν.

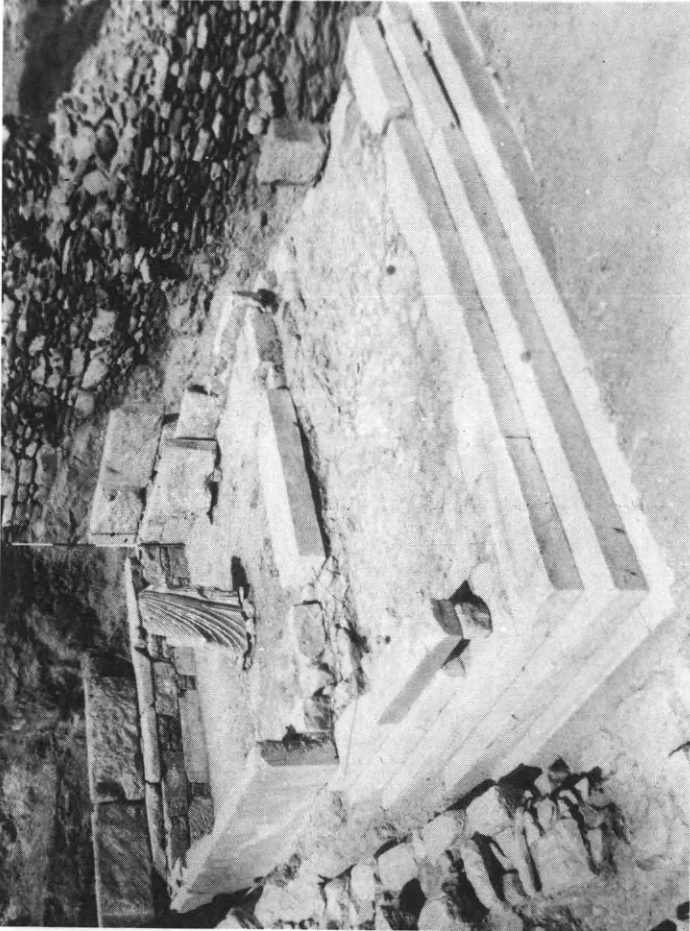
95. Νάξος. Ἐνεπίγραφον τεμάχιον γεωμετρικοῦ κρατήρος καὶ τεμάχιον ἀναγλύφου πίθου.

96. Νάξος. Στρογγυλός πύργος εις Σαγκρί.

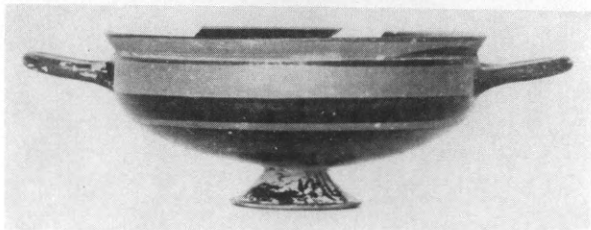
97. Νάξος. Λείψανα τῶν ἀρχαίων κτισμάτων εις τὸν τομέα Α.

98. Ἄμοργος. Ἄποψις τοῦ ναοῦ.

99. Ἄμοργος. Τὸ κάτω μέρος ἀνδρικοῦ ἀγάλματος.

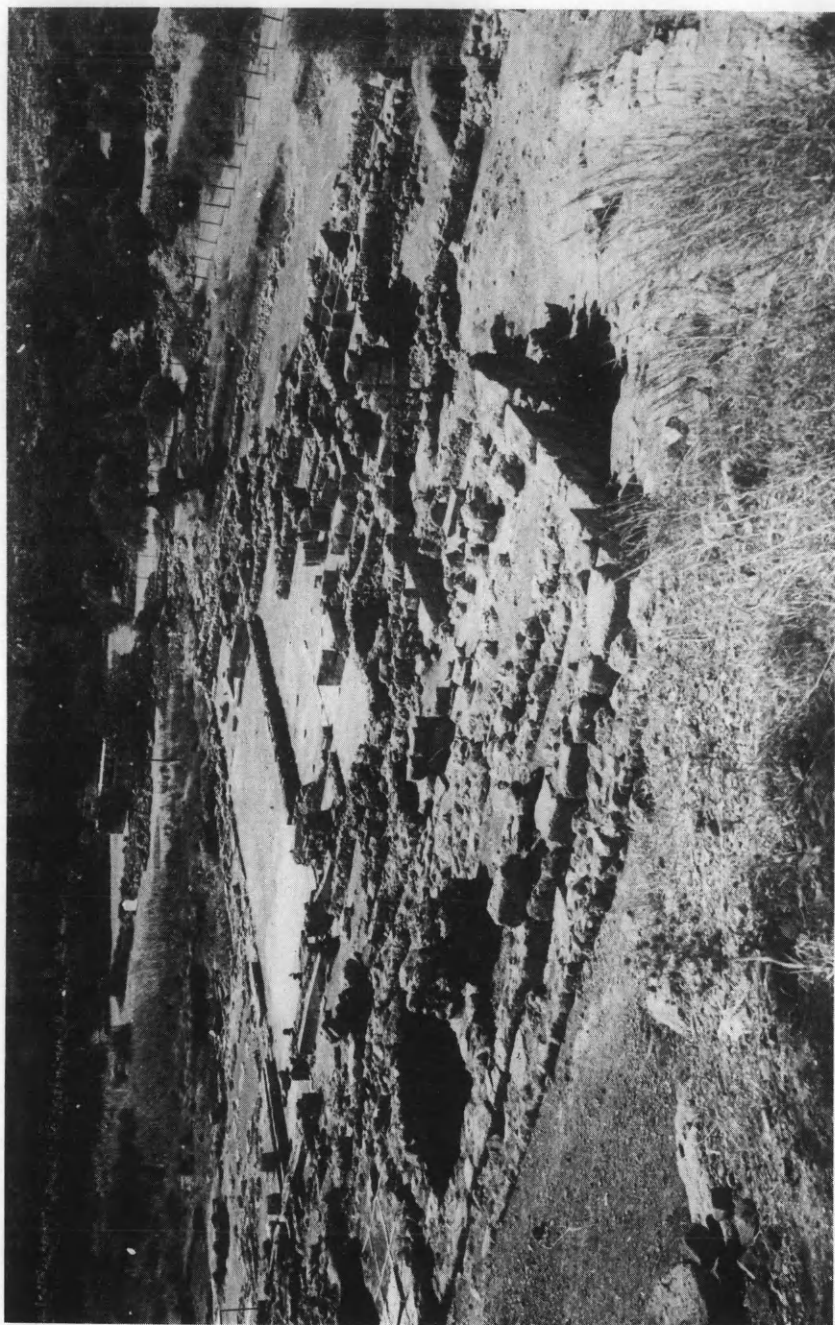
100. Θήρα. Σελλάδα. Κύλικες.

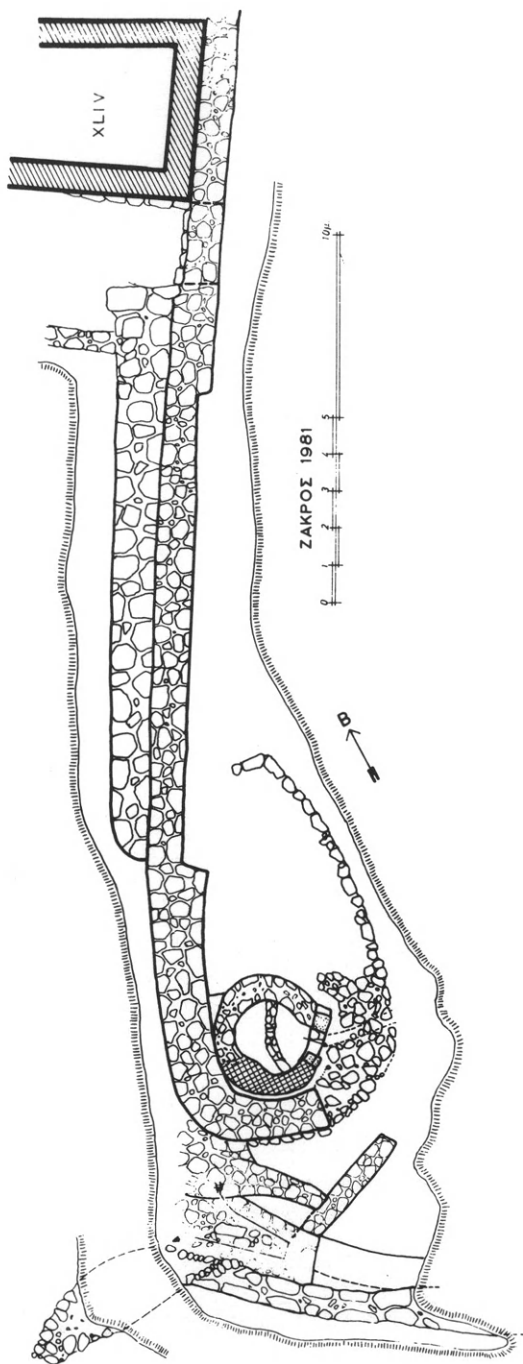
101. Θήρα. Σελλάδα. Σκύφοι.

102. Θήρα. Σελλάδα. Θηραϊκοί λέβητες.

103. Ζάκρος. Γενική άποψις προς τὸ Ἀνάκτορον, ἀπὸ ΒΔ.

104. Ζάκρος. Ό ΝΑ. περίβολος.

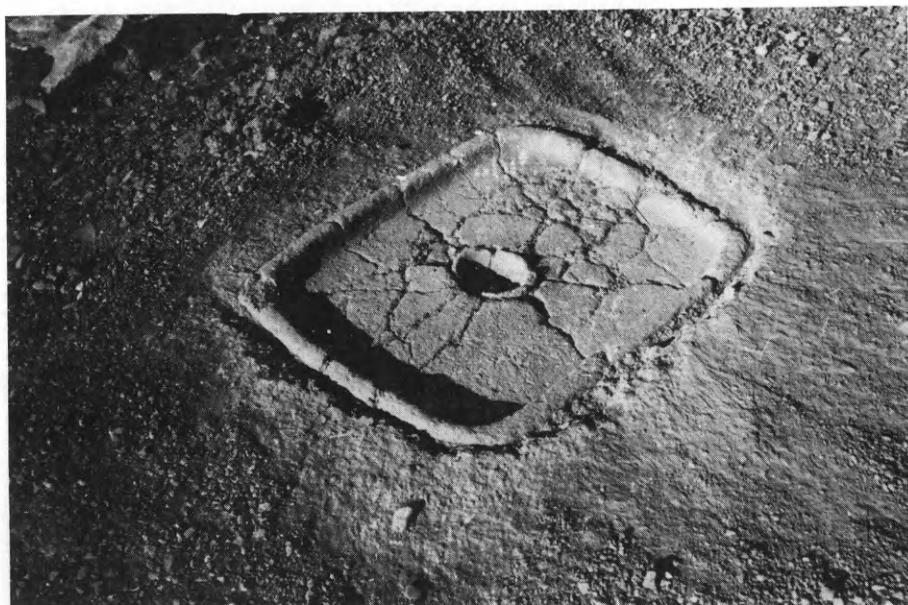
105. Ζάκρος. ΝΑ. περίβολος. Γενική ἄποψις πρὸς τὸ φρέαρ καὶ τὸν ἐσωτερικὸν περίβολον, ἀπὸ Ἄ.

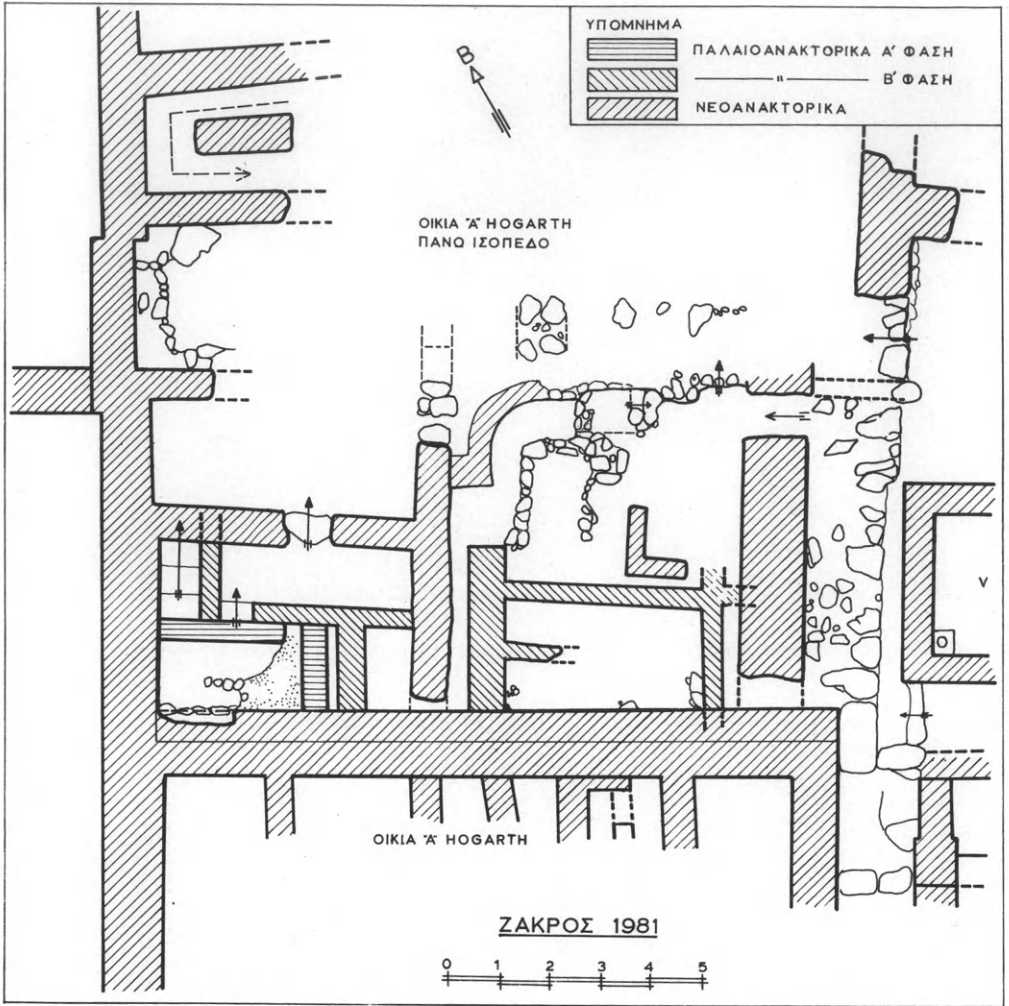
106. Ζάκρος. Δυτικὴ αὐλή. Αἱ τρεῖς διαδοχικαὶ δίοδοι ἀναβάσεως, ἀπὸ Ν.

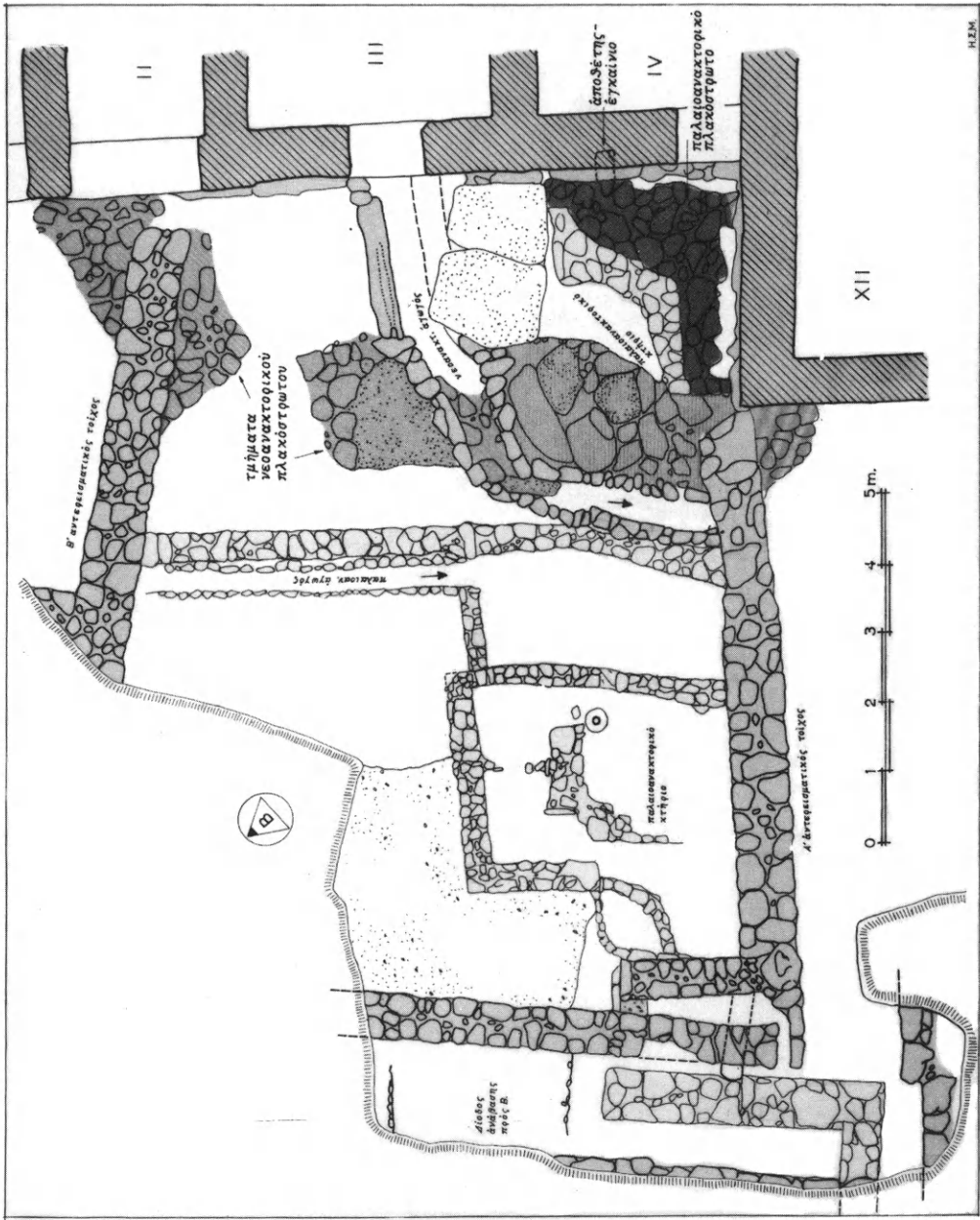
107. Ζάκρος. Δυτική Αύλη. Τὸ παλαιονακτορικὸν κτίριον μετὰ τὸ βοτσαλωτὸν δάπεδον.

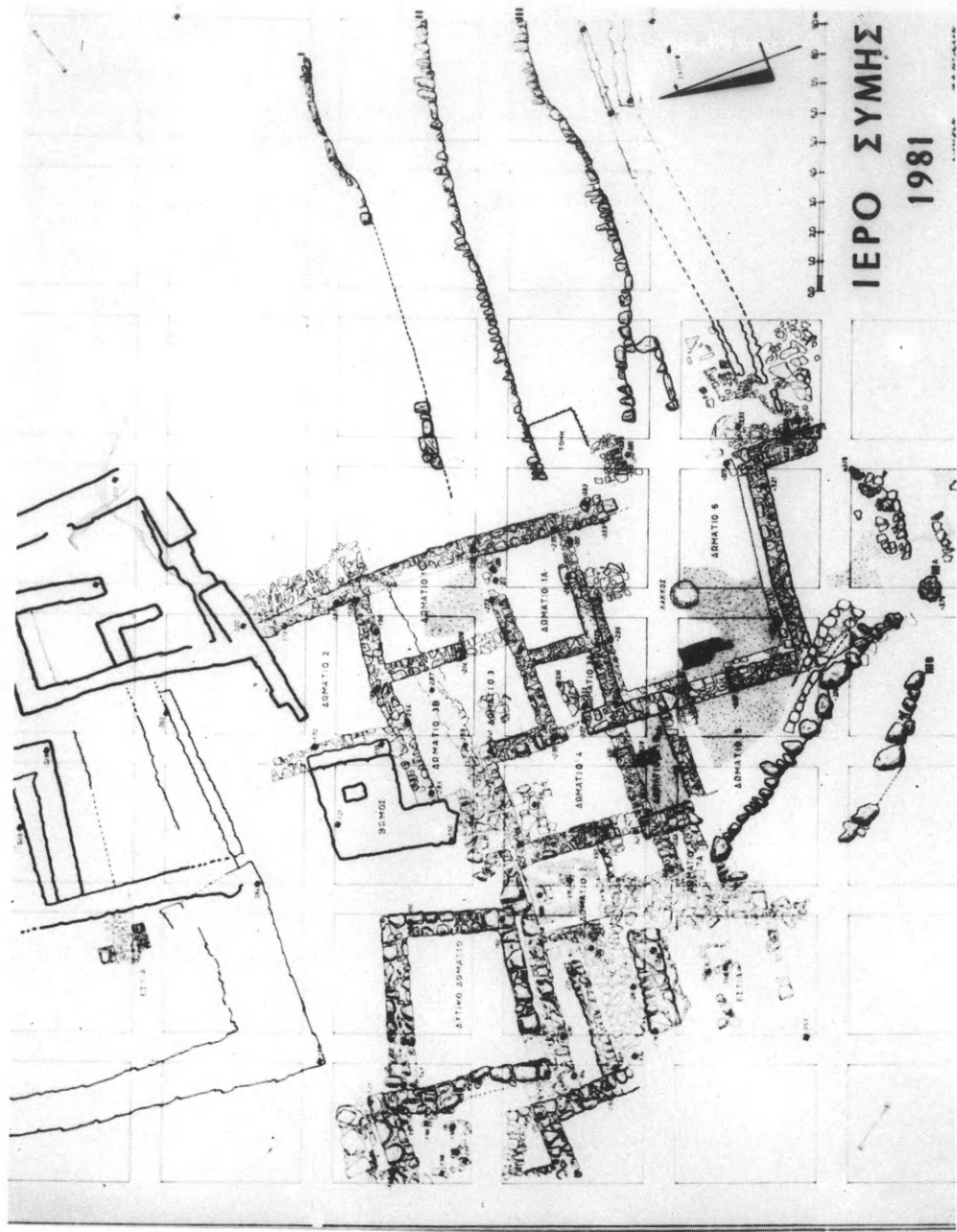
108. Ζάκρος. Τράπεζα προσφορῶν δαπέδου.

109. Ζάκρος. 'Η Οικία Hogarth.

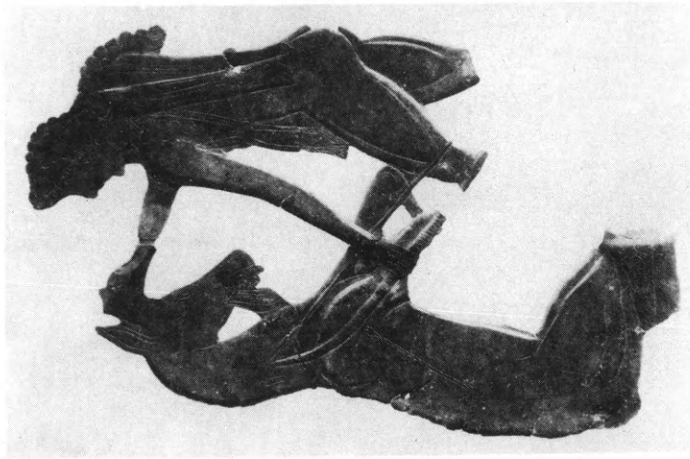
110. Ζάκρος. Δυτική αούλη του άνακτόρου.

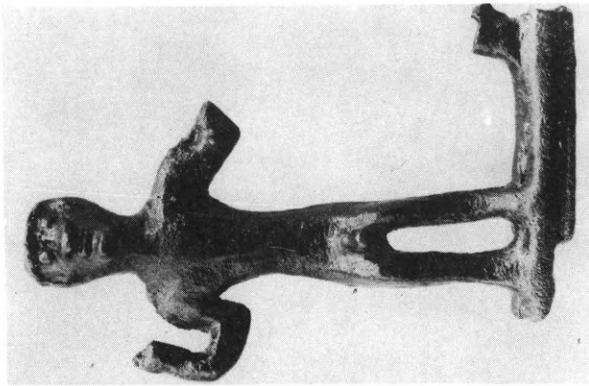
111. Σύμη Βιάννου. Σχέδιον κατοίσεως τῆς ἀνασκαφῆς.

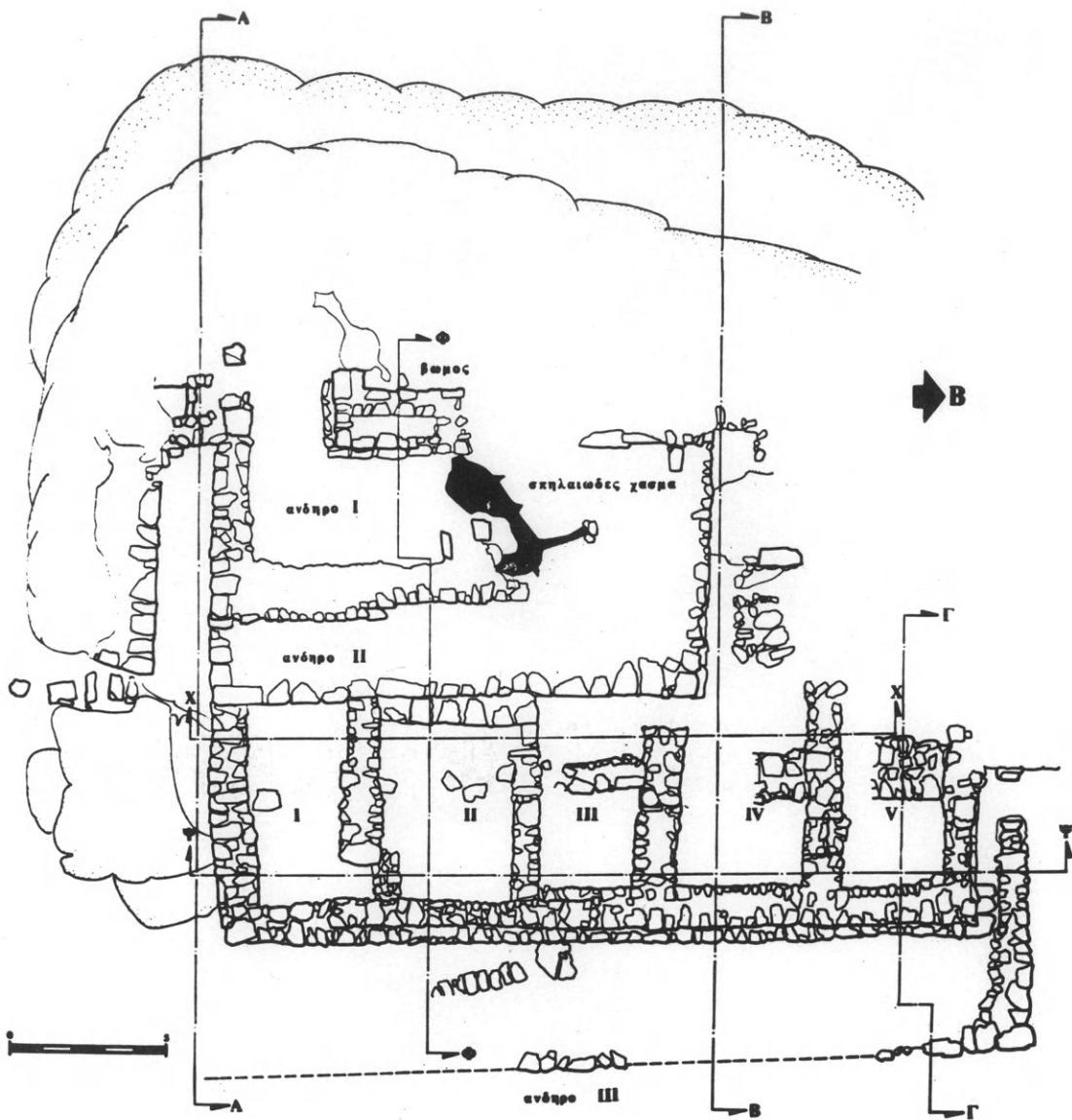
112. Σύμη Βιάννου. Πλακίδιον
μέ ἀνάγλυφον κεφαλήν.

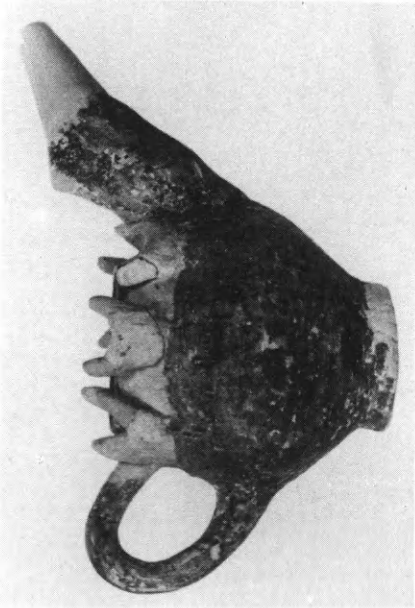
113. Σύμη Βιάννου. Περίπτειρον
χαλακὸν ἔλασμα.

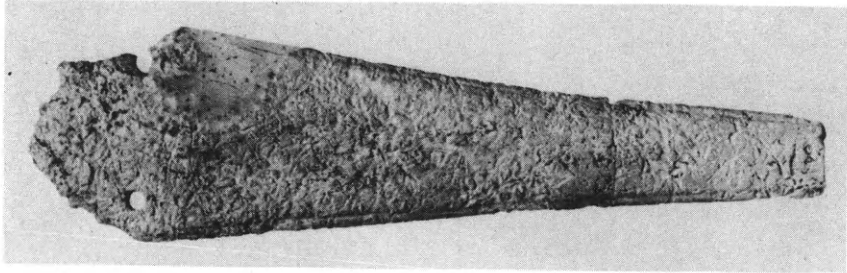
114. Σύμη Βιάννου. Γορμή
ἰθυφαλλικὴ μορφή.

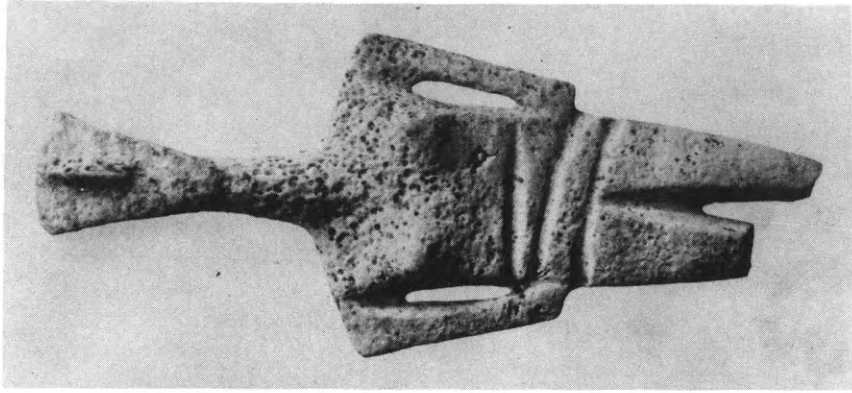
115. Γιούχτας. Σχέδιον κατοψέως τῆς ἀνασκαφῆς.

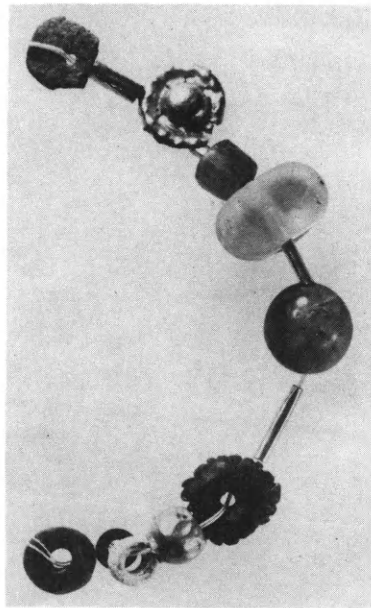
116. Ἀρχάνες. Ἄγγειον με πλαστικά κέρατα καθοσιώσεως.

118. Ἀρχάνες. Ὀστέινον μαχαριίδιον.

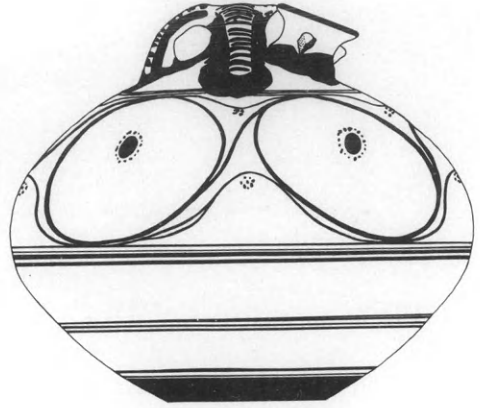
119. Ἀρχάνες. Κυκλαδικὸν εἶδωλον.

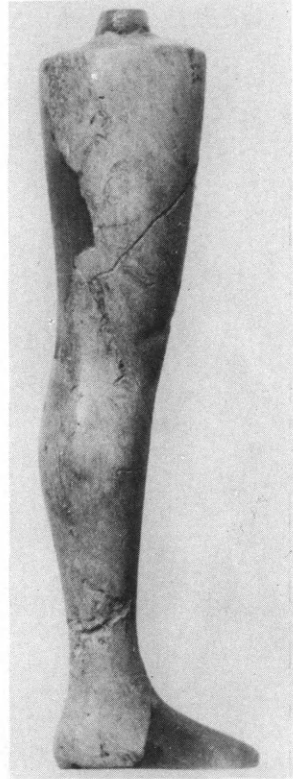
117. Ἀρχάνες. Ψῆφοι περιδερσίου.

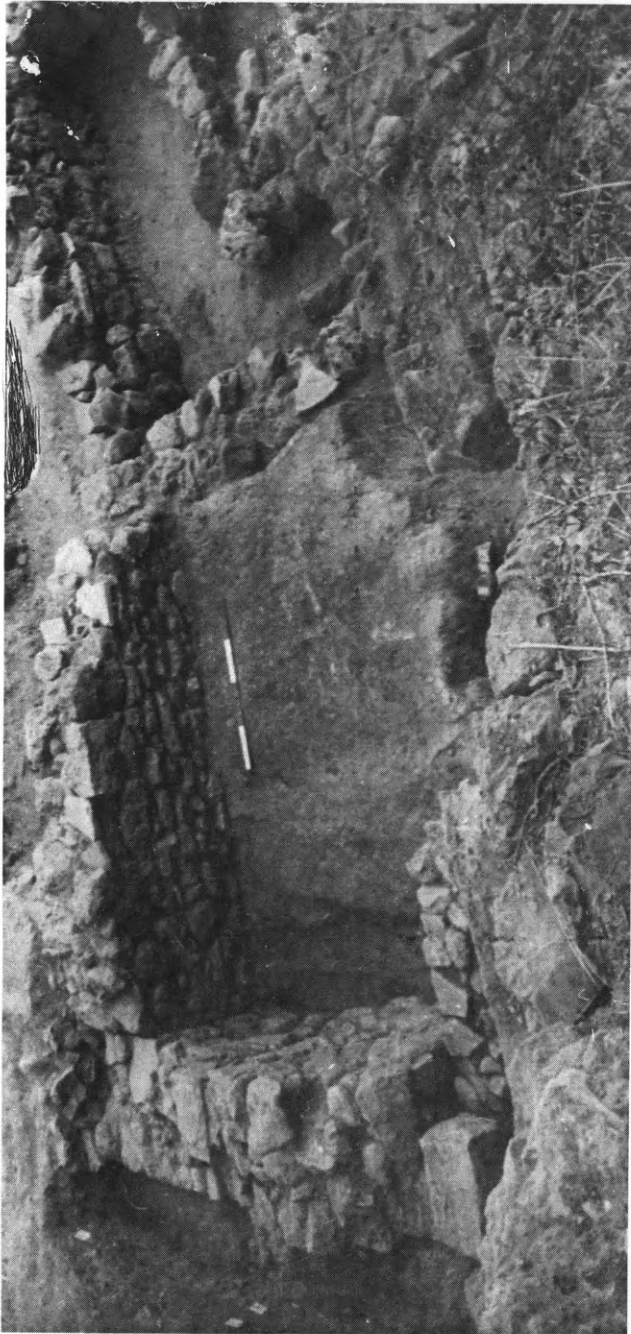
120. Ἄρχάνες. Πρόχους.

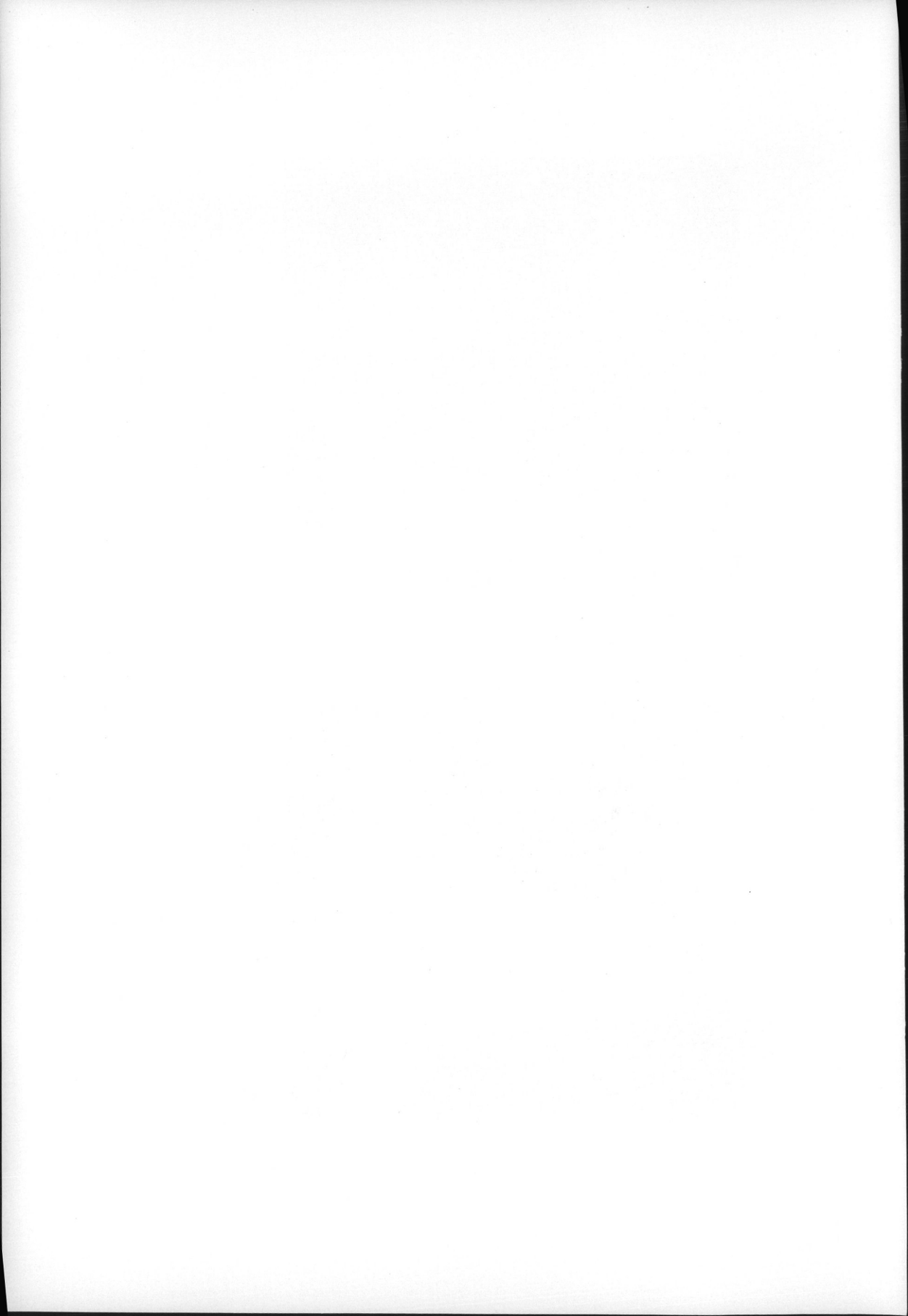
121. Ἄρχάνες. Ψευδόστομος ἀμφορεύς.

122. Ἄρχάνες. Κεφαλή καὶ πόδι ἑλεφαντίνου εἰδωλίου.

123. Καστέλλι Χανίων. *Αποψις του ΥΜ ΙΙΑ/Β δωματίου.

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1981
ΕΤΥΠΩΘΗ ΕΙΣ 1000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΦΡΟΝΤΙΔΙ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
«Κ. ΜΙΧΑΛΑΣ» Α.Ε.
ΤΟΝ ΜΑΪΟΝ 1982

